

Tarihin En Büyük Soykırımı: ENDÜLÜS

Radouan Yousfi: Endülüs
Devletinde Yumuşak Güç Politikası

Zehra Gözütok Tamdoğan: Endülüs Hakikatini
Ziya Paşa'nın Tasavvuruyla Okumak

Kemal Kahraman:
Türkiye'de Birlikte Yaşama Tecrübesi

Rıza Savaş: Hz. Muhammed'in (a.s.)
Medine Yahudileriyle Mücadelesi

SAYI 34 • Aralık • 2023

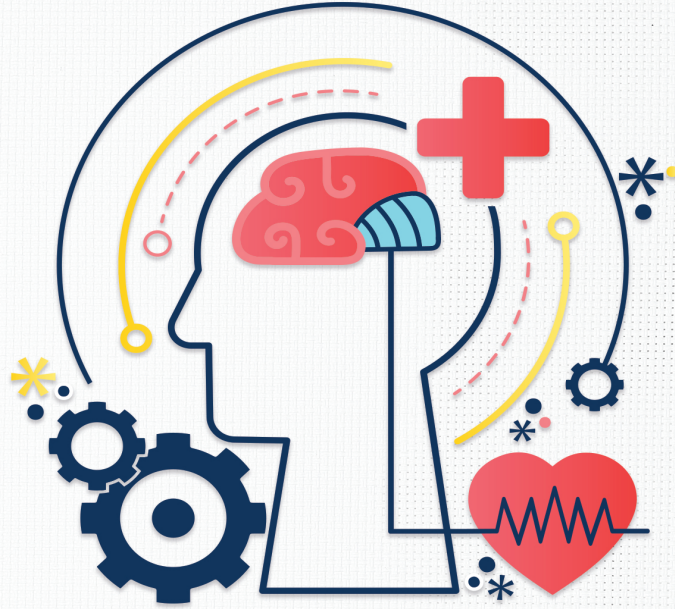
Hüseyin Gökalp ile
ENDÜLÜS'ü Konuştuk

Mustafa Eser / **Kanaat Sorgusu** • Nihal Pakırdaşı / **Endülüs'e Açık Mektup** • Ahmet Poçanoğu / **Seleme İbn'ül Ekva(R.A.)** • Mucahid Yıldız / **Dün Endülüs, Bugün Filistin** • Gözde Çimen / **Abdülhak Hamit Tarhan ile Endülüs'ün Fethi** • Mustafa Tekin / **İslamilik ve Sosyal Bilimler** • Arif Altunbaş / **Fransa'nın Afrika'daki Son Tangosu**

Mutlu Aile

Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

Uzman Kadromuzla Psikolojik Danışmanlık Hizmeti Veriyoruz.

*“İstanbul'da belirlenen noktalarda **yüz yüze** ayrıca yurt içi ve yurt dışı **online** seçeneğiyle”*

0552 159 86 52

Mutlu Aile Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

imh.org.tr

mutluaile.org.tr

Bizi takip edin

/mutluailemutluçocuk
mapam@mutluaile.org.tr

Eyüp Merkez Mahallesi, Silahtarağa Caddesi, 12/1, Eyüpsultan/İstanbul

İMTİYAZ SAHİBİ

İnsan ve Medeniyet
Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

SON OKUMA

Betül Yavuz

KAPAK GÖRSELİ

Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA

Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net
adresinden erişebilirsiniz.

Muız ve Müzil olanın adıyla.

Bazen bir iş yapmayı planlarsınız, hazırlıklarınızı yaparsınız. Zaman yaklaştıkça konsantrasyonunuz artar; diğer işler, konular, meseleler birer birer kenara düşer. Ani bir gelişme, her şeyi değiştirir. Kasım sayımız böyle olmuştu. Biz İslamcılık'ı dosya konusu olarak ele almayı planlamıştık. 7 Ekim 2023'te başlayan Aksâ Tufanı, Gazze ve Filistin'i mini dosya olarak sayıya dâhil etmişti.

2023'ün son sayısında tarihimizin hazin coğrafyalarının, acı zamanlarının en başında gelen Endülüs'ü işleyelim dedik. Acıyı, hüznü, kederi hatırlayıp hatırlatacaztık. Bir daha yaşanmasınlar diye. Ama son yüzyılda acının, hüznün, kederin merkezi olan Filistin'de, Gazze'de yaşananlar acının, zulmün, vahşetin ne olduğunu bütün dünyaya en yakından gösterdi. Dünya tarihinde hiçbir vahşet ve katliam, bu denli aleni işlenmemişti. Acıya acı, hüzne hüznün, kedere keder eklenmişti. Bu şartlar altında nasıl Endülüs dosyası hazırlayacaktık? Sanırım bu, bize has bir durum değildi. Bütün basın yayın organları, medya mecraları aynı halet-i ruhiye içindeydi.

Evet, hayat devam ediyor. Devam eden bu hayatın hesabı, Filistinliler için kolay olacak. Bizim için ise, zor mu zor olacak. Her birimiz, sorumluluklarımızı ve ödevlerimizi yerine getirmek için en azami seviyede çaba sarf etmemiz gerekiyor. Üstad Sezai Karakoç'un Sessiz Müzik başlıklı şiirindeki şu mısralar (Gün Doğmadan, syf. 64), daima aklımızda: "Bu dünyada olup bitenlerin / Olup bitmemiş olması için / Ne yapıyorsun".

Acımız büyük ancak umudumuz daha büyük. Çünkü, Allah büyük: Allahü Ekber!

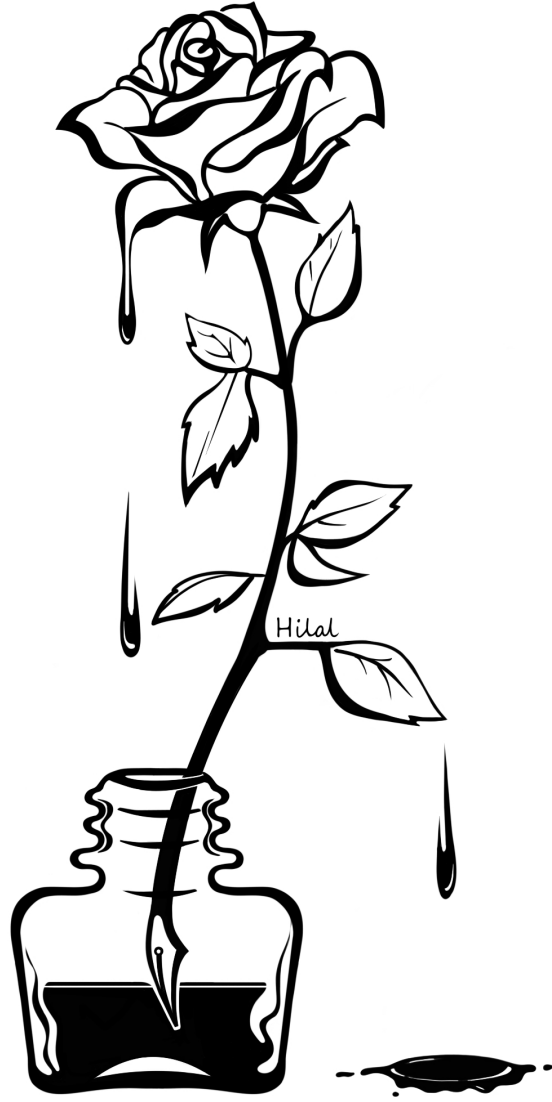
Yeni yılda daha iyi, daha güzel günlerde buluşmak duasıyla
Muız ve Müzil olana emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

- 05 Çizgi Hilal ÖZER
- 06 *Domatesin Doğalı*
Makbul, Zekânın Yapayı
Derviş ÇELEBİ
- 08 *Kanaat Sorgusu*
Mustafa ESER
- 10 *İnci Mercan Gerdanlığı -29-*
Seleme ibn'ül Ekva (R.A.)
Ahmet POÇANOĞLU
- 14 *Hız. Muhammed'in (a.s.)*
Medine Yahudileriyle
Mücadelesi
Rıza SAVAŞ
- 18 *Türkiye'de Birlikte*
Yaşama Tecrübesi
Kemal KAHRAMAN
- 22 *Endülüs'e Açık Mektup*
Nihal PAKIRDAŞI
- 24 *Endülüs Devletinde*
Yumuşak Güç Politikası
Radouan YOUSFI
- 28 *Endülüs Hakikatini*
Ziya Paşa'nın
Tasavvuruyla Okumak
Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN
- 32 *Hüseyin Gökalp ile*
Endülüs'ü Konuştuk
İNSİCAM
- 36 *Dün Endülüs,*
Bugün Filistin!
Mucahid YILDIZ
- 40 *Endülüs'ten İspanya'ya*
Betül ZEYREK
- 42 *Abdülhak Hamit Tarhan*
ile Endülüs'ün Fethi
Gözde ÇİMEN
- 44 Çizgi Hasan AYCIN
- 45 *Endülüs Halkının Sultan*
Bayezid'e Mektubu
İNSİCAM
- 48 *İslamilik ve Sosyal Bilimler*
Mustafa TEKİN
- 52 *İslamcıların Kurtuluş*
Formülü: Müslüman
Kalarak Muasırlaşmak
Mülayim Sadık KUL
- 56 *Fransa'nın Afrika'daki*
Son Tangosu
Arif Altunbaş

Çizgi: HILAL ÖZDER

Domatesin Doğalı Makbul, Zekânın Yapayı

Derviş ÇELEBİ

Sevgili okuyucular, malum bu sıralar chatGPT ve dolayısıyla yapay zekâ gündemde. Pazarda organik sebzeler makbul lakin sanayide, hizmet sektöründe ve hatta sosyal medyada alabildiğine yapay zekâ. Zekanın yapay olana tam gaz entegre pozisyonundayız, hayır olsun bakalım.

Şimdi ben neden yapay akıl değil de yapay zekâ denildiğine takıldım. O yüzden söyle bir akademik metinlerde gezineyim dedim ki, yahu bu ne derin mevzu imiş. Saatlerdir metin okuyorum, dibini bulamadım. O vakit anladım ki soyut olan bu kavramların ucu bucağı olmadığından dibine de ulaşmak mümkün değil. Neyse sizi daha fazla yormayayım netice-i kelimam şudur:

“Akıl ve Zekâ kavramları üzerine yaptığımız felsefi sorgulama açıkça ortaya koymaktadır ki; bu kavramların ayrımı, konumu ve birbiriyle ilişkisi gözden kaçmış ya da hafife alınmıştır. Ancak, her iki kavramın felsefi kökleri insani değerlerin, düşünsel ve davranışsal niteliklerin gelecekteki sonucunu haber vermektedir. Akıl kavramının ortaya çıktığı dönem ile günümüz dünyasında akla yüklediğimiz anlam arasında büyük bir uçurum vardır. Bu boşluk Aristoteles ve birçok İlkçağ düşünürünün akıl hakkında paylaştığı görüşler karşısında modern felsefenin akıl sözcüğünü, zekâ adında yeniden tanımla girişimiyle ortaya çıkmıştır. Aristoteles insanı zihin-beden birliğiyle anlar. Bu bağlamda ne zihin beden karşısında ne de beden zihin karşısında birbirine egemenlik kurar. “Amaç ise; isteğin düşünceyi takip etmesidir. Öyleyse hem akıl yürütme doğru olmalı hem de istek haklı çıkmalıdır. Yani eylemlerimiz tercihlerimizden, tercihlerimiz de isteklerimizden meydana gelir.” (Aristotle 1893: 180-184). Bunun

yani sıra Aristoteles, aklın tarihsel-liğine yani deneyime vurgu yapar. Bu bağlamda, genç birisinin zorlu matematik sorularını çözebileceği ama akliselim olabilmenin, yılların meyvesini tatmış tecrübeli kişilere mahsus olduğunu iddia eder. Rönesans'ın buhranlı son dönemlerinde keşfettiği yöntemiyle Descartes, bugün zekâ olarak tabir ettiğimiz terimin doğmasına neden olmuştur. Bu kavram aklın niteliklerini sınırlandırdığı gibi, modern felsefenin coşkulu analizleriyle akıldan daha üstün bir konuma taşınmıştır. Modernliğin ilerleme zannedildiği dünyamızda içten içe gerileyen, daralan zekâ kavramı; insani nitelikleri, toplumsal dinamikleri ve evrensel değerleri derinden sarsmıştır. Bu süreç bir üçgenin tepe noktasındaki dar açığa benzer; daima yüksekte, keskin, sivri ancak dar, sınırlı ve korkutucudur. Bu daralma en yalın haliyle, "Yapay Zekâ" gibi teknolojik ilerlemelere rağmen, insani değerlerin gerilemesi olarak düşünülebilir. Gelişmekte olan bu sürecin sorumlusu; Kartezyen modern felsefe anlayışıdır."¹

Üstad Aristoteles'e kısmen katılmakla birlikte bendeniz aklın kalple ve hatta ruhla ilişkili olduğunu düşünüyorum. Akılda bir yaratılış kodu ve sezgisel bir derinlik olduğu kanaatindeyim. Bir de meselenin bilinç ve irade kısmı var ki meseleyi çokta daldandırmak istemediğim için detaya girmeyerek özetle, bu kavramlarında aynı şekilde akıl ile ilişkili olduğunu düşünüyorum Zekâ konusunda ise yukarıda makalesinden alıntı yaptığım Ferhat kardeşime katılıyorum. Zekâ, modern zamanların icadı bir kelime. Zekâ aklın yerine ikame edilmeye çalışılan, onun üzerine

bina edilen bir şey, modern tabirle zekaya bir "aplikasyon" demek daha münasip olsa gerek. Nitekim son zamanlarda bin bir çeşidi icat edilen, sosyal zekâ duygusal, zekâ görsel, işitsel zekâ vb. tanımları size de cep telefonu aplikasyonlarını anımsatmıyor mu?

Ama üstad sen burada felsefe yaparken elin oğlu robot yaptı, yakında sanayide senin oğlun işsiz kalacak. Onu da geçtik keferenin robot askerleri kapına dayandığında ne edeceksin? Dediğinizi duyar gibiyim.

O zaman ben de derim ki en büyük getiri faizde o halde bankacılık işine girelim, dahası tefeciliğe koşalım. O vakit tez vakit köşeyi döner, İslam'a daha çok hizmet eder, Müslümanların ihtiyaçlarına daha fazla koşarız!

Geçelim, bu maslahatçı muhafazakâr söylemleri. Dünyanın dibine bir dinamitte biz koymayalım. Demem o ki, kamyonunun freni patlayan Karadenizli Temel gibi kediye odaklanmayalım, yoksa pazara girmek mukadder olur.

Yapay zekaya arkamızı dönelim demiyorum ancak bugün yapay zekâ ile başlayan süreç, Tanrı'dan rol çalmaya çalışan Prometeos insanını kaçınılmaz bir şekilde insanı android olarak tasarlamaya götürebilir. İnsan, birçok şeyi emanet edebilir ama bu akıl olmasa gerek. Yapay zekâ bize neyin doğru neyin yanlış olduğunu söyleyebilir ama neyin "iyi" neyin "kötü" olduğunu söyleyemez. Soruları doğru sormak, doğru cevabı almak için temel kuraldır. İbn-i Rüş'tün dediği gibi, "benim yolumdan gelen, benim vardığım yere ulaşır". Dolayısıyla biz Müslümanlar olarak yolun başında düğmemizi doğru iliklemeli, rotamızı doğru belirlemeliyiz diyorum.

İnsani olanı, ilahi olanı ıskalamadan, yaratılış gayemizi gözden

kaçırmadan, yapay zekâ uygulamaları mümkün mü? Sorusuna cevap aramalı, pusulamızı kaybetmemeliyiz. Tıpkı yıllar önce İsmet Özel'in öğrencilik dönemimizde bize yönelttiği "siz mühendisler teknolojinin rahiplerisiniz" sarsıcı uyarısında olduğu gibi.

Hikmeti yitirmiş olan modern insan. Kâr hırsından gözü dönmüş kapitalist baronlar eliyle kendi kuyusunu kazıyor. Bu gidişe dur diyebilecek tek umut, hâlâ İslam'dır, İslamcı düşüncedir. Yapay zekâ konusuna, endüstri 4.0'da olduğu gibi şehvetle sarıldığımızı görüyorum ve doğrusu bu beni endişelendiriyor.

Yapay zekâ konusundan zinhar uzak duralım demiyorum elbette, sevgili okuyucu. Bu meseleye hangi paradigmayla bakıyoruz onu diyorum. Bugün, yıllardır yaz boz edilen eğitim sistemine ve onun ürettiği nesillere bakınca, endişelenmekte haklı olduğumu görüyorum. Üretim hatası bazı isimleri saymaz isek sanatçılarımızın, mimarlarımızın, mühendislerimizin, bilim adamlarımızın, ürettikleri ile onur duymaktan uzağız.

Her şeyin hızla otomasyona geçtiği, akıllı ev, akıllı araba vs. (Burada zeki ev, zeki araba kavramının kullanılmaması da ayrıca ilginç) üretimin süratle hayatımızda yer aldığı bir süreçte, bu akımdan uzak kalmamızın mümkün olmadığını da teslim ediyorum.

Hiç değilse yapay zekâ ile ürettiğimiz ya da üreteceğimiz unsurların, nesnelere "yapay" olacağı gerçeğini aklımızda tutarak başlayalım diyorum, ne dersiniz?

¹Ferhat BAYIK, "Aristoteles ve Descartes Bağlamında Akıl ve Zekâ Kavramlarının Farkları," Kaygı, 18(1)/2019: 172-187.

Kanaat Sorgusu

Mustafa ESER

“Bilmen gerekir ki gözün görme yetisi birtakım kusurlarla maluldür: Her şeyden önce o, başkalarını görür kendini göremez; çok uzaktaki ile çok yakındakini göremez; perdenin arkasındakini de göremez. Şeylerin dış yüzünü görür iç yüzünü göremez. Var olan şeylerin hepsini değil bir kısmını görür. Sonlu olanları görür, sonsuz olanları göremez. Görmesinde birçok hata işler; büyüğü küçük, uzağı yakın, duranı hareketli, hareketliyi durağan görür... Eğer gözler içinde bu kusurlardan arınmış bir göz (basiret) varsa ‘nur’ isminin ona verilmesinin daha yerinde olup olmadığını sormak isterim.”
İmam Gazali, Mişkâtü'l-Envar

Duyular insanın zihnine “dış dünya” ile ilgili algılarını taşırlar. Zihin de bu gelen malzeme ile bir netice elde eder. Bu netice bir kanaate dönüşür, gerekli dosyaya konulur ve lazım olunca kullanılır. Bu kanaat gömleğin ilk düğmesi mesabesindedir. Kanaat, Arapça kökten gelen قناعة “yetinme, doygunluk” sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük فَنَعَ “yetindi, doydu” fiilinin mastarıdır. Zamanla yetindi, doydu anlamı, benimsenen fikir anlamında kullanılır olmuştur. Kani olmak kalıbı da yetinmek, mevcut ile tatmin olmak anlamında, az da olsa, kullanılır.

Mevcut ile yetinmek; yetinenin algısı, beklentisi, kudreti, niyeti, isteği, iştahı, heybesinin nitel ve nicel hali gibi birimlerle ilgilidir. Mevcut, senin algı eşliğinin içinde kalan mıdır yoksa bunun fevkinde bir mevcut var mıdır?

Varsa, bu biz ne der? Bilince temas eden, bilincin fevkinde ve hatta belki de bilincin vardığı kanaatin zıddında bile olabilir. Anlamı kuşatmak, kavrayıp kavram oluşturmak, bireysel bir çaba ile elde edilebilir değildir. Ortak aklın birikiminden istifade etmek şarttır. Ele alınan düşünce, öncekilerin üstünde emek harcadığı bir alan olsa, siz de kalınan yerden devam etseniz bile zannediyorum bir şekilde algılanan şeyin özden ziyade bir kabuk olduğu ile yüzleşirsiniz. Siz de bu emeklerin boşa gitmeyeceğine inanarak ardınıza emeğinizi emanet edersiniz ve insanlığın derinleşmesine katkıda bulunmuş olursunuz. Bu tavır bir değerdir. Varoluşsal sancuların merhemine desteğiniz, bireysel gayret ile ancak ortak aklın bir parçası olduğunuzu kabul ettiğinizde mümkün olacaktır.

Duyu organlarının ve diğer kabiliyetlerimizin kanaat oluşturmamızda ve bu böyledir gibi hüküm cümleleri kurmamızda bize sağladıkları hizmet göz ardı edilemez. Ama bu kanalların hem nakıs oluşu hem de yönlendirilmeye son derece müsait oluşu, üstüne bir de insanın ancak aradığını bulma hevesi eklince, kanaatin güvenilirliği her ne kadar ikna edici olsa da sarsılmış demektir. Duyuların eşikli oluşu; yani mahdud uzamın dışına gafil oluşları, hakikatin hududa mahkûm olduğu yanılığısına bilinci sürükleyebilir. Pek çok açıdan bakabilen ve bu yanılısamanın imkânını reddetmeyen bilinç, kavradığının dışında bilinebilecekler olduğunu ve hatta bilinemeyeceklerin de olduğunu fahmeder.

Hak ve dolayısıyla hakikat sınırlandırılmaz, budanamaz ve kalıba sığdırılıp somutlaştırılmaz. Bu takdirlerin yapıldığı ve heybeye atıldığı şey ancak gerçeklik olabilir.

Gerçeklik, yanlış anlaşılabilir. Gerçeklik, hakikatin bir cüzü olabilir. Gerçeklik, hakikate işaret ediyor olabilir. Ama el-Hakk'a delil olan hakikat gerçeklikle eşleştirilemez, eşitlenemez. Hakikat ve gerçeklik arasındaki farklardan birisi de gerçeklik, mekâna ve zamana mahkûmiyeti ile *var*ken hakikat, mekân ve zamandan azade de *var* olduğudur.

Madem insan zihnine veri taşıyan aygıtlar manipüle edilebilir, o halde bu aygıtlardan herhangi birisinin olmayışı kişiyi nakıs yapmayacaktır. Hatta belki de manipüle edildiği bir kanalın olmayışı onu hakikate daha çok yaklaştırabilir. Zira bazı aygıtlar varlıkları ile pencere değil perde vazifesi de icra ediyor olabilirler. Her aygıt aynı zamanda bir kısıtlama demek değil midir? Her aygıt algı için çeşitli dış girdilere mecbur değil midir? Mesela gözün görebilmesi ışık ile mümkündür. Bu dış şart algılayanın elinde değildir. Göz, ışık olmadan işe yaramıyor bu şart gerçekleşmeden görme eylemini icra edemiyorsa perde midir pencere mi? Daha evvelinde; gören göz müdür? Göz bakarken belki de gören başka bir kabiliyetimizdir. Kulak, belli desibeller arasındaki ses dalgalarını, ancak ses dalgalarını taşıyacak bir kanal marifetiyle duyabiliyorsa perde midir pencere mi?

İnsanın yalnızca aradığına odağını çevirmesi, aramadığını yok sayması/ görmemesi ya da aklına dahi getirmemesi aramadığını yok kılmaz: aramadığını hakikat dışına itmez. O halde insan, ne aramalıdır? Nasıl aramalıdır? Neden/niçin aramalıdır? Bulacağı şeyi buluncaya kadar arama devam ediyorsa bulmak istemediğini bulduğunda aramayı sürdürüp; bulmak istediğini bulduğunda aramayı bitiriyorsa burada büyük bir kandırmaca yok mudur? Hakikate temas etmeyi, ona tabi ve

teslim olmayı isteyen bir insanın hakikate yakışacak bir namuslulukta iş tutması icap etmez mi? Bulduğunun hakikat mi yoksa kendi seyrinde onun işine yarayacak olsa bile bir yanılısama mı olduğu nasıl bilinebilir? Belki de bulması gereken *aramanın* kendisinin istenmiş olduğudur. *Arama*, belki de yalnızca bir eylem değil bir duruş ve makamdır.

“Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.” (A'râf, 179)

Taşınan taşıyana sirayet eder. Taşıyan da taşınana sirayet eder. Bakan göz, işiten kulak tadan dil ve algılayan bütün katmanlar birer taşıyıcıdır. Her taşıdıklarıyla hemhal olurlar. Bundan kanaat eden akıl da müteessir olur. O halde akıl yetinirken ne ile yetindiğini düşünüp huzurunu bozarsa belki de varlığının maksadı hâsıl olacaktır. Çeldiricileri bilip onlara hayır diyemeyen akıl, bütün ilahlara hayır deyip yalnızca Allah'a iman edebilecek midir?

Buyurun aşk ile şifa niyetine:
LA İLAHE İLLALLAH!

İnci Mercan Gerdanlığı -30-

Seleme İbn'ül Ekva (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

30.HADİS

حدیث سلمة بن عمرو بن الأكوع سنان بن عبد الله، أبو عامر وأبو مسلم. ويقال: أبو إياس الأسلمي الحجازي المدني قال: كان عليّ قد تخلف عن النبي صلى الله عليه وسلم، في حَيْبَرِ وَكَانَ رَمِدًا، فَقَالَ: أَنَا أَتَخَلَّفُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَرَجَ عَلَيَّ فَلَحِقَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا كَانَ مَسَاءَ اللَّيْلَةِ الَّتِي فَتَحَهَا اللَّهُ فِي صَبَاحِهَا. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِأَعْظَمِ الرَّايَةِ، أَوْ لِيَأْخُذَنَّ بِالرَّايَةِ عَدَا رَجُلٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، أَوْ قَالَ يُحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ، يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِذَا نَحْنُ بَعْلِي، وَمَا نَرْجُوهُ. فَقَالُوا: هَذَا عَلِيٌّ، فَأَعْطَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّايَةَ. فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ.

Ebu Iyas El- Eslami El-Hicazi El- Medeni de denilen Selame İbn'ül Ekva' İbn-i Amr İbn-i Sinan İbn-i Abdillah Ebu Amir Ebu Müslim Hadisi

Seleme İbn'ül Ekva' şöyle dedi: **Hayber'de Ali, gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle Nebi'den (s.a.v) geri de kalmıştı. Hz. Ali bu durumu kendine yakıştıramadı: "Ben mi Rasulullah'tan (s.a.v) geri mi kalacağım", dedi hemen yola çıkarak Nebi'ye (s.a.v) yetişti.**

Sabahında Allah'ın fethi müyesser kılacağı gecenin akşamı olunca Rasulullah (s.a.v): "Yarın bu sancağı Allah'ın ve Rasulünün sevdiği bir adama vereceğim ya da bir adam alacaktır veya Allah'ı ve Rasulünü seven bir adam alacaktır. Allah ona fethi müyesser kılacaktır." buyurdu.

Biz hepimiz sancağı almayı ummuyorduk; Rasulullah'ın (s.a.v) tam sancağı vereceği anda Ashab-ı Kiram, "İşte Ali! Geldi" dediler. Rasulullah (s.a.v) de sancağı ona verdi ve Allah fethi ona müyesser kıldı.

(Buhari: 4209, Müslim: 2407)

Bu Hadisten Öğrendiklerimiz:

Hayber Gazvesi hicretin yedinci senesinde vuku bulmuştur. Nebi (s.a.v), Hz. Ebu Bekir'i Hayber kal'alarından birine göndermiş: Ebu Bekir (r.a) Yahudileri hayli sıkıştırmış ise de kal'a fethedilemeden dönmüş. Ertesi gün Nebi (s.a.v), Hz. Ömer'i göndermiş, Yahudilerle o da harp etmiş, fakat kal'a yine alınmamış. Nihayet Rasulullah (s.a.v), "Yarın bu sancağı Allah'ın ve Rasulünün sevdiği bir adama vereceğim..." buyurarak sancağı Hz. Ali'ye vermiş ve fetih onun eliyle müyeser olmuştur. Kumandanlık Allah'ın ve Resulünün muhabbetlerine delâlet ettiği için Hz. Ömer dahil Ashab-ı Kiram sancağı almayı o gün çok arzu etmişti.

Hayber, Hicaz'da Medine-Şam yolu üzerinde, Medine'nin kuzeyinde ve Medine'den yaklaşık olarak 180 km uzaklıkta, etrafı volkanik ovalarla çevrili geniş bir vadinin adıdır.

Yahudilerin, Hz. Peygamberi, daha doğmadan önce sabırsızlıkla beklediklerini söyleyebiliriz. Fakat O, dünyaya geldiğinde ve Allah'ın kendisine verdiği görevine başladığında Yahudiler haset ve kinlerinden dolayı O'nun risaleteni kabul

etmemiş O'na en büyük düşman olmuşlardır. Onların bu hali Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَغْرِفُونَهُ كَمَا يَغْرِفُونَ
أَبْنَاءَهُمْ وَإِنْ قَرِيبًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Kendilerine kitap verdiklerimiz onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanır. Yine de içlerinden bir grup bile bile gerçeği saklıyorlar. (Bakara, 146)

Medine döneminde Hz. Peygamber her zaman Yahudileri Ehl-i Kitap olmaları sebebiyle müşriklerden üstün tutmuş, onların bütün hak ve hürriyetlerinin emniyet altına alınmasını, eşit muameleye tabi tutulmalarını ve İslam devletinin tebası olarak tanınmalarını anlaşma ile teminat altına almıştır. Yahudiler, İslam'ın ve Müslümanların gün geçtikçe güçlendiğini görerek Hz. Peygamber'in otoritesini çekememiş ve O'na kin beslemişlerdir. Daha sonra Yahudiler, İslam'ın hızla güçlenmesini ve özellikle de Müslümanların Bedir zaferini kazanmalarını hazmedememiş ve kinleri daha da artmıştır. Şairleri, şiirlerle Hz. Peygambere ve Müslümanlara eziyet vermeye ve onları küçük düşürmeye, toplum içerisinde gizlice nifak sokmaya ve kışkırtmalara başlamışlardır. Mekkeli müşriklerle gizlice anlaşma imzalayıp, Müslümanlar arasına fitne sokmuşlar ve böylece Hz. Peygamber ile imzaladığı Medine anayasasını ilk ihlal edenler olmuşlardı. Bunun üzerine Allah (cc) şu ayeti indirmiştir:

وَلَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ
عَلَىٰ سَوَاءٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُجِبُ الْخَائِبِينَ

"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hainleri

Yahudiler, İslam'ın ve Müslümanların gün geçtikçe güçlendiğini görerek Hz. Peygamber'in otoritesini çekememiş ve O'na kin beslemişlerdir. Daha sonra Yahudiler, İslam'ın hızla güçlenmesini ve özellikle de Müslümanların Bedir zaferini kazanmalarını hazmedememiş ve kinleri daha da artmıştır.

sevmez.” (Enfal: 58)

Kur’an-ı Kerim, Yahudilerin; inkâr, gerçeği gizleme, isyan, sözünde durmama, iftira, yeryüzünde daima fesat çıkarma, bazı peygamberleri haksız yere öldürme gibi sebeplerden dolayı hem bu dünyada hem de ahirette lanetlediğini belirtmektedir. Medine Yahudileri Hz. Peygamber’in tebliği karşısında, “Kalplerimiz perdelidir” dediler. Hayır, küfür ve isyanları nedeniyle Allah onlara lanet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar. Yani senin söylediklerin bizim aklımıza yatmıyor diyerek onu inkâr etmişlerdir. Onlardaki bu anlayamama ve akıl edememe kendilerinde bulunan fiziki bir kusurdan değil, küfürlerinden dolayı kalplerindeki inkâr ve kin nedeniyle idi. Yahudiler daha önceden kendilerine gelen peygamberleri inkâr edip öldürdükleri gibi Rasulullah (s.a.v) efendimizi de öldürmek istediler.

Hayber’de yaşayan Yahudiler, Mekkeli müşrikleri kışkırtarak onlarla anlaşmış, Gatafân kabilesine de Hayber’in bir yıllık hurma mahsulünün verilmesi karşılığında kendilerine yardım etmelerini teklif

etmişlerdi. Onların da bunu kabul etmeleri üzerine yaklaşık 10.000 kişilik bir ordu Medine’yi kuşatmış; Hendek Savaşı’na sebep olmuşlardı. Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerle Hudeybiye Antlaşması’nı yaptıktan sonra Müslümanlar için artık Yahudilerin tehlikelerinden ve zararlarından kurtulma zamanı gelmişti. Hz. Peygamber, Medine’ye gelince ashabına Hayber Gazvesi için hazırlık yapmalarını emretti. Bu arada Hudeybiye umresinden kaçınarak Hz. Peygamber’in davetine icabet etmeyenler, Hayber’in servet açısından zengin bir şehir olduğunu bildikleri için ganimet elde etmek amacıyla bu sefere katılmak istediklerini söylediler. Ancak Hz. Peygamber onlara, “Cihad etmeyi arzu edenlerden, Allah yolunda çarpışmak isteyenlerden başkası bizimle birlikte gidemeyecek ve bu amacın dışında gelenlere de ganimetlerden bir pay verilmeyecektir.” duyurusunda bulunmuştur.

Hayber Gazvesi’ne katılan Müslümanların sayısı 1.600 kişidir. Bunlardan 200 kişi atlı; 1.400 kişi ise piyadeydi. Hayber’de yaşayan Yahudiler, sayı ve silahlarına, kalelerinin müstahkemliğine ve bolca imkân-

lara sahip oluşlarına güvenerek Hz. Peygamberin kendileriyle savaşamayacağını zannediyorlardı.

Hz. Peygamber’in “Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Allah ve Allah’ın Rasulü onu sever, o da Allah’ı ve O’nun Rasulünü sever...” buyurması sebebiyle herkes sancağın, kendisine verileceğini ümit ederek Hz. Peygamber’in çadırının önünde beklemişti. Hz. Peygamber çadırdan çıkarak sancağı eline aldı, Ali’nin nerede olduğunu sordu. Hz. Ali’nin, gözlerinden rahatsız olduğu kendisine bildirilince Hz. Peygamber, onun kendisine getirilmesini emretti, Seleme b. Ekvâ, Hz. Ali elinden tutarak onu Hz. Peygamber’in yanına getirdi. Hz. Ali bastığı yeri bile görmediğini Hz. Peygambere söylemesi üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin gözlerine üfleyerek, tükürüğünü onun gözlerine sürerek onu iyileştirdi. Sonra da sancağı ona verdi. Bu olayı Hz. Ali, “Hz. Peygamberin yanına vardığımda gözlerimi avucuyla mesh edip üfledikten sonra ‘Ey Allah’ım! Sıcağın ve soğüğün sıkıntısını bundan gider.’ diyerek dua etti. O günden sonra ne sıcaktan ne de soğuktan rahatsız olmadım.” şeklinde anlattı. Bundan sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye zırh giydirmiş, Zülfikâr’ını beline bağlayarak sancağı ona vermiştir. Hz. Ali’nin “Ya Rasûlallah! Onlarla, bizim gibi Müslüman oluncaya kadar mı savaşacağız?” diye sorması üzerine Hz. Peygamber ona: “Kalelerine yavaşıca gir. Yanlarına kadar in. Sonra onları İslâm’a davet et. İslâm’da kendilerine vacip olan Allah hakkını ve İslâmiyet’i onlara anlat. Vallahi, Allah’ın senin sayende bir adamı hidayete erdirmesi senin için, kızıl tüylü develerin hepsinin senin olmasından daha iyidir.” buyurmuştur. “Hz. Ali’nin Yahudilerle savaşırken, bir Yahudi’nin darbesi neticesinde kalkanını düşürdüğünü, bunun üzerine kapıyı eline alarak onu kendisine

kalkan yaptığını, savaşa bu şekilde devam ettiğini, savaş bitiminde o kapıya sekiz kişinin ters çevirmeye güç yetiremediklerini” nakledilen bir kahramanlık hikayesi; Hz. Ali'nin sergilediği muhteşem kahramanlıklarının güzel bir örneğidir.

Hayber Gazvesi, tarihe geçen bir Müslüman-Yahudi savaşıdır. Yahudiler, askeri bakımdan ve zenginlik açısından Müslümanlara göre çok daha güçlüydüler fakat mağlup oldular. Tarih tekerrür etti, 'Nice az bir topluluk, Allah'ın izniyle çok topluluğa galip geldi'. Bu durum; şimdi ve her zaman böyle olacak inşallah. Bu gazvenin sonuçları, özellikle siyasi ve ekonomik açıdan Müslümanlara büyük bir güç ve nüfuz kazandırmıştır. Artık Hicaz'da bulunan Yahudi toplulukları, siyasi ve askeri kitleler olarak değil, İslam devletinin, kendilerine belirlenen mali veya nakdi vergileri veren ve İslam egemenliğinin altında korunan, İslam'ın adaletinden istifade eden ve kimsenin kötülük etmediği yerli halk haline gelmişlerdir. Bir Yahudi, Hayber'in fethinde Rasulullah'ı (s.a.v) zehirlemek istemiş ama başarılı olamamıştır. Hayber'in fethinden sonra Hicaz'da Yahudilik artık yurtsuz kalmıştır.

SELEME İBN'ÜL-EKVA

(Radiyallahü anh) سلمة بن الأكوع
Künyesi ve nesebi, Ebû İyâs (Müslim/Âmir) Seleme b. Amr b. Sinân el-Ekva'b. Abdillâh b. Kuşeyr b. Huzeyme b. Mâlik b. Selâmân b. el-Efsâ el-Eslemi olan Seleme, Medine yakınlarında yaşayan Eslemoğulları kabilesindedir. Ekva diye bilinen dedesi Sinân b. Abdullâh'a nispet edilerek İbnü'l-Ekva olarak anılır. Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında adının geçmemesi, bu dönemde henüz İslam'a girmemiş veya yaşının küçük olduğu anlamına gelir. Seleme (r.a) Medine'ye geldikten sonra bütün gazvelere

katıldı. İlk önce Hudeybiye Gazvesi'ne iştirak etti, cesaret ve şecaatiyle kendini gösterdi. İslam tarihinde mühim bir yeri olan Rıdvan Biatı da bu gazvede gerçekleşti. Seleme (r.a), burada Efendimize biat edişini şöyle anlatır: Ashab-ı Kiram, Semüre ağacının altında toplanmış, ölünceye kadar savaşmak üzerine Allah'ın Rasulüne bey'at ediyorlardı. Rasulullah Efendimiz, "Seleme nerede, gelip bey'at etsin!" diye seslendi. Seleme tekrar bey'at etti. Bu hal üç defa tekrarlandı. Seleme her bey'at sonunda Rasulullah'a ölünceye kadar savaşmak için üç defa söz vermişti. Peygamber Efendimiz Seleme'yi silahsız görünce bir kalkan vermişti. Üçüncü bey'atten sonra Seleme'nin elinde kalkanı göremeyen Rasulullah Efendimiz, "Sana vermiş olduğum kalkan nerede?" diye sordu. "Ya Rasulullah! Amcam Âmir silahsız idi. Ona verdim." dedi. Rasulullah Efendimiz tebessüm etti ve "Amcanla senin halin, 'Ya Rabbi! Bana kendimden daha sevgili bir dost ver' diye dua eden kimsenin haline benzedi." buyurdu. O, ok ve mızrak atmakta da ustaydı. Onun savaş tekniği bugünkü gerilla savaşlarındaki usule benzerdi. Düşmanı kendisine saldırdığında onun önünden çekilir, düşman geri çekildiğinde veya dinlenmek üzere durduğunda süratle ona saldırırdı. O, bu usulü Zû Kared Gazvesi'nde ve bazı seriyyelerde düşman kuvvetlerini tek başına püskürtmesine sebep oldu. Kendi ifadesine göre yedi gazveye katılmış, ayrıca Rasulullah'ın gönderdiği dokuz seriyyede yer almıştır. Özellikle Gabe Gazvesi'nde büyük kahramanlık göstererek Hz. Peygamber'in takdirini kazandı. Bir grup Gatafânî ve Fezârelî, Rasulullah'ın Gabe mevkiinde otlatılan develerine saldırıp çobanı öldürmüş, yirmi kadar deve ile çobanın annesini alıp götürmüştü. Bunu haber alan Seleme tek başına harekete

geçip bir taraftan gür sesiyle etrafa baskını duyurmaya çalıştı, diğer taraftan develeri kurtarmak için yaya olarak yağmacıların peşine düştü, nihayet Zûkared denilen su kuyusu başında develeri ve çobanın annesini yağmacıların elinden kurtardı. Bu gayreti ve cesaretinden dolayı Hz. Peygamber Seleme'yi, "Bugün en iyi piyademiz Seleme'dir" sözleriyle övdü ona biri piyade, diğeri süvari hissesi olmak üzere iki pay verdi. Seleme, "Rasulullah (s.a.v) defalarca beni terkisine bindirdi ve defalarca başımı sıvazladı. Benim ve zürriyetim için, ellerimdeki parmaklar sayısınca Allah'tan bağışlanma diledi." der.

Seleme b. Ekva, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde özellikle Kuzey Afrika taraflarına düzenlenen seferlere katılmakla birlikte daha çok hadis rivayeti ve fetva ile meşgul oldu. İyi bir binici, ok atıcı, aynı zamanda güzel ahlak sahibi ve cömert bir kahraman olarak tavsif edilen Seleme, Hz. Osman'ın vefatından sonra Medine yakınındaki Rebeze'ye yerleşerek hayatını burada sürdürdü. Son zamanlarında gözlerini kaybetti. Ölümünden birkaç gün önce bir vesile ile Medine'ye geldi. Ölüm tarihi hakkında farklı görüşler bulunmakla beraber çoğunluğun tercih ettiği rivayete göre, H. 74 (693) yılında seksen yaşlarında Medine'de vefat etti. Kü-tüb-i Sitte ile Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde bir kısmı mükerrer olmak üzere 174 hadis rivayet etti. Bu hadislerin on altısı Buhari ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir.

Allah O'ndan razı olsun.

Hz. Muhammed'in (a.s.) Medine Yahudileriyle Mücadelesi

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fak.
Emekli Öğretim Üyesi

Gazze'de dünyanın gözü önünde büyük bir katliam ve soykırım yaşanıyor. Bu vahşete gösterilen tepkiler katil İsrail devletini bütün kanun, kural ve insanî değerleri çiğnemekten vazgeçiremiyor. Bu gündem dolayısıyla Müslümanlar için en güzel örneklerin kendisinde olduğu rahmeten lilalemin olan Hz. Muhammed'i (a.s.) ve onun Yahudilerle Medine'de nasıl başa çıktığını hatırladım. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in Medine Yahudileriyle ilişkilerini çok özet bir şekilde kaleme aldım.

Gazze, Hz. Peygamber'le ilişkisi olan bir şehirdir. Hz. Peygamber ailesine ismini veren dedesi Hâşim'in kabri, Gazze'dedir. Kabileye adını veren Hâşim b. Abdimenâf'ın soyu, Fihri (Kureyş) b. Mâlik yoluyla Adnan'a ulaşır. Hâşim, Abdülmuttalib'in, onun oğlu Abdullah da Hz. Peygamber'in babasıdır (Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim).

Hâşim, cömertliği ile şöhret bulmuştu. Kendisi büyük bir tacir olmuş, sık sık Filistin'e seyahat etmiştir. Hatta o, ticaret sebebiyle gittiği Gazze şehrinde yaklaşık miladi 524 yılında genç yaşta; 25 yaşında ölmüş ve burada toprağa verilmişti. Bu sebeple bu şehre *Gazzetu Hâşim*, yani Hâşim'in Gazze'si adı verilmiştir.¹

Hz. Peygamber (a.s.) ilk vahyi aldıktan sonra yaklaşık 13 yıl putperest Mekkelilerle uğraştı. Kendisinin daha önceki peygamberler gibi bir Allah elçisi olduğunu ısrarla söylemeye devam etti. Kur'ân-ı Kerîm'in üçte ikisi Mekke'de nazil oldu ve bu ayetler, Mekkelilerin yanlış bir yolda oldukları,

ilah olarak saygı gösterdikleri putların insanlara hiçbir fayda ve zarar vermeyecekleri bildirmişti. Bununla birlikte vahiy, onların sosyal hayatlarındaki yanlışları dile getirdi, yaptıkları haksızlıkları, ahlaksızlıkları ve çirkinlikleri açıkladı. Mekkeliler, İslam'a ve Müslümanlara ciddi baskılar ve saldırılar yaptılar. Mekke'yi Müslümanlara dar ettiler ve yaşanamaz hale getirdiler. İlk vahiyden yaklaşık beş yıl sonra 100 kişiden fazla Müslüman Habeşistan'a göç etti.

*"Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dediklerinden dolayı haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmıyla diğer kısmını engellemesi olmasaydı, Allah'ın adının çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah kendi dinine yardım edenlere muhakkak yardım edecektir. Kuşkusuz Allah güçlüdür, mutlak galiptir."*²

Bilindiği üzere 622 yılına gelindiğinde Mekkeli Müşrikler, Müslümanların ve Hz. Peygamber'in Mekke'de yaşama haklarını ellerinden aldılar ve onlar da Medine'ye hicret etmek zorunda kaldı.

Hicretten önce Yesrib'de Kurayza, Kaynukâ ve Nadîr kabilelerinden oluşan Yahudiler, Güney Arabistan kökenli Evs ve Hazrec Arap kabileleri bulunuyordu. Yesrib'de yaşayan bu farklı topluluklar, zaman zaman birbirleriyle savaşmışlardır. Medine'de merkezî bir otorite yoktu, yönetimde, sosyal, kültürel ve ahlâkî alanlarda kabile gelenekleri hâkimdi. Kan davaları yaygındı. Arap ve Yahudi kabileleri birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı mahallelerde yaşıyorlardı. Her topluluk, biri diğerinden birkaç kilometre uzaklıkta bir köy oluşturmuştu.

Hz. Peygamber Medine'de Yahudilerle anlaşmalar yapmış, onlarla

barış içinde yaşamak istemişti. Hz. Peygamber, Müslümanları, gayrimüslim Arapları ve Yahudileri içine alan, etnik kökenleri ve dinleri farklı çeşitli gruplardan oluşan ve belli ilkelere etrafında toplanmış yeni bir toplum oluşturmak için önemli bir adım atmıştı. Bu çaba her şeyden evvel Medine'de yaşayan şehir halkının barış ve güven içinde yaşamasını sağlamak gayesini taşıyordu.

Medine'de yaşayanlar durumu müzakere etmek üzere Enes b. Mâlik'in evinde bir toplantı yaptı. Bu toplantıya katılanlar, Medine topluluğunu yeniden düzenleyen bir yapıyı oluşturmaya karar verdiler. Buna göre Medine'de yaşayanların birbirleriyle ve yabancılarla ilişkilerini, idârî ve adlî yapılarını, fertlerin sahip oldukları din ve vicdan hürriyetini, haklarını ve sorumluluklarını belirli esaslara bağlayan bir metin hazırladılar.

Araştırmacılar tarafından 47 veya 52 madde olarak kabul edilen bu metin, ana kaynaklarımızda bir bütün olarak yer almaktadır. "Kitâb", "Sahîfe" ve "Müvâdea", yani sulh antlaşması adını taşıyan bu belge, zamanımızda *Medine Anayasası*, *Medine Vesîkası*, *Medine Belgesi* ve *Medine Sözleşmesi* gibi isimlerle adlandırılmaktadır.

Elimizde bulunan bu belge, iki farklı bölümden oluşmaktadır: 1 ila 23. paragraflar arasındaki ilk bölüm Müslümanlarla ilgili konuları, 24 ila 47. paragraflar ise Yahudilerle ilgili konuları ele almaktadır. Kaynaklarımıza göre sözleşme Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinden kısa bir süre sonra, hicretin birinci yılında yürürlüğe konulmuştur.

Medine Belgesi, daha ilk maddede bir savaş durumunda Müslümanlarla birlikte saldırgana karşı savaşacaklarını kabul eden gayrimüslim topluluklardan oluşacağı belirtilmektedir. Belgeye göre bu topluluk (ümme) diğer bütün insanlardan

Araştırmacılar tarafından 47 veya 52 madde olarak kabul edilen bu metin, ana kaynaklarımızda bir bütün olarak yer almaktadır. "Kitâb", "Sahîfe" ve "Müvâdea", yani sulh antlaşması adını taşıyan bu belge, zamanımızda Medine Anayasası, Medine Vesîkası, Medine Belgesi ve Medine Sözleşmesi gibi isimlerle adlandırılmaktadır.

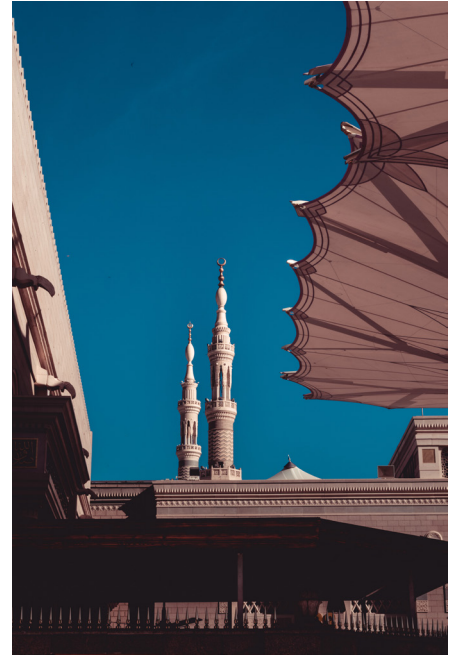
Antlaşmayı bozdukları, vatana ihanet ettikleri için ciddi bir ceza gerekiyordu. Kaynukâ' oğullarının daha önce Hazrec kabilesi ile antlaşması vardı. Hazrec kabilesinden, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy, bunu ileri sürerek onların affını istedi.

ayrı bir mahiyettedir. Aralarında ihtilaf çıkan herkes için Allah, kanunların ve adaletin yegâne kaynağıdır. Hz. Muhammed de hakemdir.

Medine Belgesi, açıkça Yahudilerin Mekke müşriklerine veya onların iş birlikçilerine bir yardım yahut himaye hakkı vermelerini yasaklamıştır. Medine'ye bir düşman saldırısı halinde, buna karşı çıkmak üzere bir Müslüman-Yahudi ittifağı yapılacaktır. Şehrin savunulması için girişilecek savaşların masrafları, taraflarca karşılanacaktır. Fakat Medine dışında yapılacak bir savaşta hiçbir topluluk diğerine yardımda bulunma sorumluluğu taşımaz. Müslümanların çıktıkları savaşlara Yahudilerin katılması, Hz. Muhammed'in müsaade ve rıza göstermesine bağlanmıştır. Yahudiler, Müslümanlara düşman olan Mekkelilere bundan böyle eman hakkı tanımayacaklardır.

Belgede Müslümanların ve İslâm'ın hukukî ve sosyal varlığı, diğer unsurlar tarafından tanınmaktadır. Bu sözleşme ile Medine'deki müşrik Araplar ve Yahudiler, Müslümanları dinî, siyasî ve sosyal açıdan tanımış oldular. Müslümanlar da gayrimüslimlere, inanç ve fikir hürriyeti, mal ve can güvenliği sağlıyorlardı. Hile, desise ve tuzak kurma yasaklanıyordu. Baskı, zorbalık, hakka ve hukuka riayetsizlik, zulüm ve şiddetin hâkim olduğu o günün dünyasında bu vesika çok önemli bir gelişmedir.

Hz. Peygamber ve Müslümanlar, *Medine Belgesi*'nin muhtevasına aykırı davranmadılar. Yahudiler, belgenin şartlarına aykırı davrandıkları her seferinde Hz. Peygamber tarafından uyarıldılar. Ancak Yahudilerin vefasız davranmaları, Kureys'i tahrik etmeleri, hileleri, Evs ve Hazrec'in aralarını bozmaya çalışmaları, Hz. Peygamber'e suikast tertiplenmeleri gibi davranışları sebebiyle cezalandırıldılar.

Kaynukâ' Oğulları

Hicretin ikinci yılında gerçekleşen Bedir Savaşı'ndan sonra kuyumculukla yaşamlarını sürdüren Yahudilerin en cesuru sayılan Kaynukâ' Yahudileri, Medine Belgesi'ne aykırı hareket etmeye başladılar (Enfal, 56-58). Bedir Savaşı'ndan sonra kin ve hasetlerini açığa vurdular. Kaynukâ' çarşısında bir Yahudi'nin ticaretle meşgul olan Müslüman bir kadına saldırısı, sabırları taşırdı. Kaynukâ' Yahudileri; "Sen bizi, savaş bilmeyen Mekkeliler mi sanıyorsun? Biz savaşa hazırız..." diye Hz. Peygamber'e meydan okudular. İslam ordusu, hicretin ikinci yılı Şevval ayı ortalarında Benî Kaynukâ'yı muhasara etti. Kuşatma, on beş gün sürdü. Kaynukâ' oğulları diğer Yahûdî kabileleri ve münafıklardan bekledikleri yardımı göremeyince, teslim olmaya mecbur oldular. Antlaşmayı bozdukları, vatana ihanet ettikleri için ciddi bir ceza gerekiyordu. Kaynukâ' oğullarının daha önce Hazrec kabilesi ile antlaşması vardı. Hazrec kabilesinden, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy, bunu ileri sürerek onların affını istedi. Rasulullah (a.s.), onla-

rın Medine'den çıkarılmalarını emretti ve bu konuda Ubâde b. Sâmî'ti görevlendirdi. Böylece, 700 kişiden ibaret Kaynukâ' Yahudileri, Medine'den Şam tarafına sürüldüler. Ele geçen ganimet malları konusunda ise Muhammed b. Mesleme görevlendirildi. Ganimetlerin beşte biri devlet hazinesine (Beytü'l-mâle) ayrıldı. Geri kalanı gazilere paylaştırıldı. Kaynukâ'luların toprakları da toprağı olmayan Müslümanlara verildi.

Nadîr Oğulları

Nadîr oğullarından Ka'b b. Eşref, şiirlerinde Hz. Peygamber'i ve Müslümanları her zaman kötülerdi. Bedir Savaşı'nda Müslümanların galip gelmesini hazmedemeyen bu şair, "Yerin altı üstünden daha iyidir" demişti. Bununla da kalmamış Mekke'ye giderek, Kureyş müşriklerini Hz. Peygamber'e karşı tahrik etmişti. Medine'ye döndüğünde Müslümanların hanımları için aşk şiirleri terennüm etmeye başladı. Hz. Peygamber, Ka'b b. Eşref'in öldürülmesine karar verdi ve gönderdiği bir birlikle onu ortadan kaldırdı.

Çıkan bazı problemlerin çözümü için Yahudiler, Rasulullah'a bir haber gönderdiler ve "Sen bize üç adamını alarak gel. Buna mukabil bizim hahamlarımızdan da üç kişi çıksınlar, her iki taraf da aralarında dinî meseleleri seninle, birlikte tartışsınlar. Eğer bu hahamların gönlü hoş olursa, hepimiz senin dinine geçeriz." dediler. Bu Yahudi hahamlar, elbiselerinin altına hançerler alıp gizlemek suretiyle Rasulullah'ı öldürmeyi kurdular. Fakat evvelce bu kabileye mensup Yahudilerden biri ile evlenmiş bir Arap kadın vardı. O, Ensar'dan olan Müslüman kardeşine bu suikast haberini ulaştırdı ve bu erkek Müslüman kardeş de tam o sırada Nadîr Yahudi kabilesi bölgesine gitmek üzere evinden çıkmış bulunan Rasulullah'a yolda yetiş-

ti ve kendisine getirilen bu kötü haberi nakletti. Bunun üzerine Rasulullah derhal geri döndü ve ertesi sabah, silahlı kuvvetlerinin başında olduğu halde onların oturmakta olduğu bölgeyi işgal etti. Onlar, şehrin güney doğu kesiminde yaşıyorlardı. Sayıları toplam iki-üç bin kadardı.³

Nadîr oğulları, Uhud Savaşı'nda müşrik ordusunun karargâhına gelerek onları Müslümanlara karşı kıskırtmışlardı. Medine yakınlarına kadar gelen Mekke lideri Ebû Süfyan'ı ağırılarak Müslümanlarla ilgili istihbarat bilgileri vermişlerdi. Bu durum Medine Belgesi'ne aykırı bir işti. Öte yandan Müslümanların Uhud yenilgisi ve Mekke müşriklerinin desteği, Nadîr Yahudilerini daha da cesaretlendirdi. Bu arada Maûne Kuyusu faciasından sağ olarak kurtulan Amr b. Ümeyye ed-Damrî facianın sorumlusu Benî Amir kabilesine mensup iki kişiyi, Hz. Peygamber'den himaye aldıklarından habersiz bir şekilde Medine'ye dönüşünde öldürmüştü. Öldürdüklerinin diyeti Medine Belgesi'ne göre şehirdeki cemaatler tarafından müşterek ödenecekti. Hz. Peygamber bu diyete katkıda bulunmalarını müzakere için Nadîr Oğulları yurduna gitti. Onlar Hz. Peygamber'i suikastla ortadan kaldırmak istedilerse de Hz. Peygamber'in durumu öğrenerek bölgeyi terk etmesi ile bu teşebbüslerinde başarısız oldular. Ancak Yahudilerin bu tutumu, anlaşmanın bozulması anlamına geliyordu.

Hz. Peygamber Nadîr oğullarına karşı derhal bir sefer düzenledi. On beş günlük kuşatmadan sonra silahları hariç, develerinin taşıyabildiği kadarlık bir yük ile şehri terk etmelerine müsaade edildi ve onlar Medine'den ayrıldılar.

Kurayza Yahudileri

Kureyza oğullarının cezalandırılması da Medine Belgesi'ni ihlal ettiklerinden dolayıdır. Bu Yahudiler, Hendek Savaşı'nın en kritik anlarında düşmanla iş birliğine girişmiş; Mekke müşriklerin Medine'yi ele geçirmeleri için düşmana istihbarat bilgileri vermişlerdi. Savaştan sonra kalelerinde kuşatılan Yahudiler, bir süre sonra Sa'd b. Muaz'ın hakemlik yapması şartıyla teslim olmayı kabul ettiler. Sa'd da eli silah tutan erkeklerin öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi, mallarının ise ganimet olarak taksim edilmesine hükmetti. Hüküm yerine getirildi. Yahudilere verilen bu ceza, savaş sırasında ihanet suçu işledikleri içindir.

¹Yakut, Mucem, IV, 202; Riyaz Rahim Hüseyin Saffarî, Hâşim. Abdulmuttalib, Kerbela 2017, s. 215

²Hac Suresi, 40. Ayet.

³Abdurrezzak, Musannaf, V, 359-360;

أخرج في ثلاثة من أصحابك ويخرج إليك ثلاثة من علمائنا فليسمعوا منك فإن آمنوا بك آمننا كلنا وصدقناك فخرج النبي صلى الله عليه و سلم في ثلاثة نفر من أصحابه واشتملوا على الخناجر وأرادوا الفتك برسول الله صلى الله عليه و سلم فأرسلت امرأة ناصحة من بني النضير إلى بني أخيها وهو رجل مسلم من الأنصار فأخبرته خبر ما أرادت بنو النضير من الغدر برسول الله صلى الله عليه و سلم فأقبل أخوها سريعا حتى أدرك النبي صلى الله عليه و سلم فساره بخبرهم قبل أن يصل النبي صلى الله عليه و سلم إليهم فرجع النبي صلى الله عليه و سلم فلما كان من الغد غدا عليهم رسول الله صلى الله عليه و سلم بالكتائب فحاصرهم
M. Asim Koksall, İslam Tarihi, IV, 278.

Türkiye’de Birlikte Yaşama Tecrübesi

Kemal KAHRAMAN

Dr., Tarihçi

Osmanlı coğrafyasında çok farklı kültürlere, dinlere, dillere mensup insan grupları belli bir hukuk çerçevesinde barış ve huzur içinde yüzyıllarca birlikte yaşadı. Batı dünyası buna Pax Ottomana adını verdi. Gevşek bir merkezi yönetime dayanan Osmanlı sisteminde devlet güvenliği sağlıyor, toplumsal yaşamın koordinasyonunu yapıyordu. Öyle ki modern zamanlarda merkezi yönetimin üstlendiği birçok mahalli işlevi orijinal halinde vakıflar, lonca adı verilen meslek kuruluşları ve yerel dini kurumlar yürütüyordu. Merkezileşme, uluslaşma gibi olgular; Fransız İhtilali sonrası Avrupa’da yaşanan değişmelerin bir uzantısı olarak kendini gösterdi.

Osmanlı şehirlerinde genel olarak Müslümanların yanında bölgesine göre Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlere mensup halklar bir arada yaşıyordu. Nüfus değerlendirmeleri inançlara göre yapılıyordu. 1893 nüfus sayımında Aydın vilayetinde 1.119.323 Müslüman, 196.664 Rum, 14.140 Ermeni, 22.153 Yahudi yaşıyordu. Bir de Kayseri şehir merkezine bakalım; 101.000 Müslüman, 19.000 Rum, 30.000 Ermeni.

Şehirlerin din ve kültürlere ait mahalleleri ve daha önemlisi kendi iç hukukları vardı. Azınlık vakıfları, hukuk kurumları devlet içinde devlet gibiydi. Fakat vatandaşlarının günlük hayatını, sosyal ihtiyaçlarını kendilerinin düzenlemesine izin veren sistem için bu bir sorun teşkil etmiyordu. Mübadele ile bir Anadolu şehriden Yunanistan’a gitmek zorunda kalan bir ailenin torunuyla tanıştım. Bana, maalesef “topraklarını” bırakmak zorunda kaldıklarını söylüyordu. Yani Osmanlı devrinde

yaşadıkları şehri kendi memleketleri olarak görüyordu. Son günlerde Kuzey Makedonya Cumhurbaşkanı yaptığı bir açıklamada Osmanlı yüzyıllarının ülkesinin en fazla barış ve huzur içinde yaşadığı dönem olduğunu vurguladı.

Osmanlı coğrafyasının en önemli merkezlerinden birisi Kudüs'tür. Burası üç semavi dinin kutsal merkezi olması bakımından çok önemlidir. İlginç olan tarih boyunca Yahudilere zulmeden Avrupa dünyasının bugün Kudüs'te yaşanan işgal ve insan hakları ihlallerinden yeterince rahatsız olmamasıdır. Yahudiler, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında Avrupa'da büyük zulümler yaşadı. İspanya'yı Katolik Kastilya krallığı istila edince Müslümanlarla birlikte, orada huzur içinde yaşayan Yahudiler de kaçmak zorunda kaldı. Önemli bir kısmı katastroftan kaçabilecek kadar şanslı değildi.

Sefarad adı verilen bu Yahudileri sadece Osmanlı toprakları kabul etti. Çok az bir kısmı Amsterdam'a gidebildi. Çoğu Bosna üzerinden Osmanlı topraklarına sığındı, bir kısmı Saraybosna'ya, Selanik'e, diğerleri İstanbul'a yerleştirildi. Saraybosna'ya ikinci Kudüs denmesi bundandır. İstanbul'da ise İspanya'dan göçün 500. yılı anısına vakıf bile kuruldu. Tabi Fas üzerinden Kuzey Afrika'daki Arap-Osmanlı şehirlerine yerleşenler de vardı. Ünlü Fransız şarkıcı Enrico Macias dedeleri İspanya'dan

gelmiş Cezayir asıllı bir Fransız'dır. İzmir kökenli ünlü şarkıcı Jasmin Levy de Sefarad bir aileye mensuptur. Çok eski zamanlarda kalan bir dönem olduğunu düşünebiliriz ama onlar hâlâ Endülüs şarkıları söylüyor.

Geriye dönecek olursak, Fatih Sultan Mehmet Bosna'yı ele geçirdiğinde çok güçlüydü. Onu engelleyecek askeri bir güç yoktu. Fakat o, yerli Hristiyanları koruyan, normal hayatlarını sürdürmesini sağlayan bir Ahidname yayınladı. Bugün Saraybosna Fransisken kilisesinde korunmakta olan Ahidname, bir çeşit insan hakları bildirgesiydi. Ülkede yaşayan farklı dinlere mensup insanlara dinlerine göre yaşama hakkı tanıyan Ahidname, tarihteki "ilk insan hakları belgesi" olarak kabul edilen 1776 yılına ait ABD Anayasasından 313 yıl önce, 1948'de BM'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinden 485 yıl önce, 1995'te kabul edilen Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Sözleşme'den 532 yıl önce yayımlandı.

Osmanlı kültürü ilhamını ilk İslam devletlerinden almış ve kendine özgü bir kompozisyon oluşturmuştur. Kudüs bilindiği gibi ikinci İslam halifesi Hz. Ömer zamanında Müslümanların eline geçti. Bu askeri bir sefer değildi. Şehrin ileri gelenleri, eğer Halife kendisi gelirse şehrin anahtarını ona teslim edeceklerini söyledi. Halife bunu kabul ederek son derece mütevazı bir şekilde Kudüs'e geldi. Anlatıldığına göre sadece bir develi vardı ve hizmetkarıyla deveye nöbetleşe biniyorlardı. Kudüs'e yaklaşırken sıra hizmetkara gelmişti. Hizmetkar bu şekilde şehre girmenin doğru olmayacağını söylediye de dinletemedi. Kapıya geldiklerinde şehrin ileri gelen ruhbanları önce hizmetkarı halife sandı. Sonra durum anlaşıldı. Ortodoks Rum Patriği Sofranius şehrin anahtarını halifeye teslim etti. Müslümanların gelmesiyle Kudüs'te Hristiyan ve Yahudi hayat tarzıyla kurumsal yapıları herhangi bir kesintiye uğramadı.

Osmanlı devrinde gelenek devam et-

Osmanlı kültürü ilhamını ilk İslam devletlerinden almış ve kendine özgü bir kompozisyon oluşturmuştur.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'a girdiğinde, şehri terk eden Rum nüfusu geri çağırdı. Rum Patrikhane kurumu o günden günümüze varlığını sürdürdü. Osmanlı'nın son zamanlarına kadar İstanbul'un yarıya yakını Hristiyan, Yahudi, Levanten ve diğer azınlıktan oluşuyordu. İstanbul merkezde yaklaşık 400.000 Müslüman, 152.000 Rum, 149.000 Ermeni, 44.000 Yahudi vardı.

tirilerek Kudüs'teki farklı dini grupların iç işlerine karışılmadı, sadece gerektiğinde huzuru sağlayan bir unsur olarak varlık gösterdi. Çünkü zaman zaman Hristiyanlığın en kutsal mabedi olan Kıyame Kilisesi üzerine farklı Hristiyan mezhepleri arasında anlaşmazlıklar çıkabiliyordu. O zamanlar, Bizans mirasçısı ve Doğu Roma temsilcisi olarak Ortodoks kilisesi daha kuvvetliydi. Yahudi nüfus ise Birinci Dünya savaşına kadar çok azdır. Avrupadan ve Rusya'dan getirilen göçmenlerle Filistin'in demografik yapısı değiştirilmiştir. Osmanlı'nın son zamanlarında Kudüs'te 200 bin Müslüman, 16 bin Rum, 8 bin Yahudi yaşıyordu.

Kudüs şehrine bugünkü şeklinin verildiği zaman, Kanuni Sultan Süleyman devridir. Kudüs surlarını, Mescid-i Aksa karşısındaki sarı kubbeli Kubbetü's Sahrâ'yı o yaptırdı. Surlar tamamlandığında El Halil kapısının yanına bir kitabe yapılması gerekince önce "La ilahe illallah Muhamedün Rasulullah" yazılması düşünüldü. Fakat Sultan, diğer inançları incitmemek adına söyle yazdırmayı tercih etti; "La İlahe İllallah İbrahim Halilullah". Bilindiği gibi İslam, Hristiyanlık ve Museviliğin ortak paydası, İbrahim peygamberdir. Hepsisi İbrahim'in çocuklarıdır. İslam hukukunda "ehli kitap" adı verilen bu inançların mensupları için özel bir yaklaşım vardır. Kudüs'e yolunuz düşerse kapının yanındaki o kitabeyi hâlâ görebilirsiniz.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'a girdiğinde, şehri terk eden Rum nüfusu geri çağırdı. Rum Patrikhane kurumu o günden günümüze varlığını sürdürdü. Osmanlı'nın son zamanlarına kadar İstanbul'un yarıya yakını Hristiyan, Yahudi, Levanten ve diğer azınlıktan oluşuyordu. İstanbul merkezde yaklaşık 400.000 Müslüman, 152.000 Rum, 149.000 Ermeni, 44.000 Yahudi vardı.

Ulus devlet sürecini yaşadığımız modern zamanlarda bile İstanbul'daki diğer dinlere ait olan miras varlığını korumaktadır. Hatta cumhuriyetin

başlarında bütün vakıf mallarına el konulduğu halde azınlık vakıflarına dokunulmamıştır. Bu gelenek Yunanistan, Bulgaristan gibi Osmanlı mirasçısı olan ülkelerde halen devam etmektedir. Osmanlı mümkün olduğu kadar yerel kurumları merkezi bütçeye değil, yerel gelirlere bağlamıştır. Tabii aynı şey diğer dini ve etnik grupların meydana getirdiği kurumlar için de geçerlidir. Mali özerklik, bu kurumlara büyük bir serbestlik ve iç işlerinde bağımsızlık sağlamıştır.

Bu noktada kültürlerin karşılaştırılması bakımından eski Osmanlı toprağı olan merkezlerle küçük bir karşılaştırma yapmak istiyorum. İstanbul'da Hristiyan ve Yahudi mirası olan pek çok eser ve kurumun fonksiyonel olarak varlıklarını sürdürdüklerini söylemiş-tik. Yakın tarihimizdeki çatışmalar nedeniyle Rum nüfus büyük ölçüde Yunanistan'a göç etse de bugün İstanbul'da Ayasofya başta olmak üzere yüzlerce kilise mimari özelliklerini ve fonksiyonlarını kaybetmeden yaşamaya devam etmektedir. Atina'ya bakalım, Osmanlı devrinden tek bir cami kalmamıştır. Esasen herhangi bir cami yoktur. Akropolün hemen altında yer alan Fethiye Camii minaresi yok edilerek bina kısmı sergi salonu haline getirilmiştir. Oysa şehirde hatırı sayılır bir Müslüman Arap ve Türk nüfus vardır.

Osmanlı devrinde Selanik nüfusuna bakalım; 447.000 Müslüman, 277.000 Rum, 222.000 Bulgar, 37.000 Yahudi. Eski Selanik fotoğraflarına baktığınızda her tarafta minareler görürsünüz. Ama bugün Müslüman ve Yahudi nüfus şehri terk ettiği gibi tek bir minare göremezsiniz çünkü camiler, mezarlıklar, Osmanlı mimari eserleri kültürel bir soykırıma tabi tutularak yok edilmiştir. Kültürlerin farklı inanç ve yaşam biçimlerini tolere etme kapasiteleri, onların büyüklüğünü gösterir. Yunan uygarlığının mirasçısı diyen bir kültürün bu konuda iyi bir sınav verdiğini söyleyemiyoruz.

Osmanlı mirasçısı olan Bulgarların,

Kuzey Makedonların ve Sırpaların daha iyi bir sınav verdiklerini söyleyebiliriz. Bulgaristan'da nispeten korunan Osmanlı devri eseri daha fazladır. Genelde camiler ve mezarlıklar yok edilmekle beraber mesela Filibe Camii ve Osmanlı Filibesi, varlığını sürdürmektedir. Mezarlıklar, Osmanlı şehir kültürünün önemli bir parçasıdır. Her mezar taşı hem mimari bir değer taşır hem de yatan kişinin sosyal statüsünü net bir şekilde ortaya koyar. Her birisi yüzyılların içinden gelen tarihi belge niteliğindeki bu mezar taşları ne yazık ki talan edilmiştir, bugün izine bile rastlanmamaktadır.

Buradan yine bir eski Osmanlı-Türk kenti olan Erivan'ı ele almak istiyorum. Osmanlı oraya Revan diyordu. Osmanlı padişahları Revan seferi yaparken rakipleri Ermeniler değil İran'dı. Şehir Osmanlı ve İran arasında el değiştiriyordu. Bu durumda İslam ve Osmanlı şehir geleneğine bağlı olarak şehir nüfusunun büyük bir kısmını Müslümanlar oluşturuyordu. Rus kayıtlarına göre 1828'de % 80'i Türk'tü. Ancak Rus işgalinden sonra bu oran Ermeni nüfusun avantajına değişmeye başladı. Türk ve Ermenilerin oranı 1908'de %58'e %39 iken 1917'de %45'e %52 olmuştur. Nüfusu fazla olmayan şehirde 8 cami 7 kilise vardı. Önemli Osmanlı ve Türk eserleri olduğu gibi İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda bir Revan köşkü mevcuttur.

Arkasından Birinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte yaşanan olaylar birlikte yaşanan günleri sona erdirdi. Bir yandan Rus saldırıları, bir yandan İngiliz propagandasıyla bölge halkının arasına düşmanlık tohumları ekildi. Osmanlı'da sadık millet olarak tanımlanan Ermeniler, yapılan desteklerle ayaklanmaya teşvik edildi. Silahlı çete grupları oluşturuldu. Türkiye'nin doğusundaki şehirlerde Osmanlı barışı bozuldu. Sonra Revan'daki Türkler Anadolu'ya, Anadolu şehirlerindeki birçok Ermeni Revan'a göç etti. Şehir homojen bir etnik yapı kazandı. Doğu Anadolu

şehirlerinde yaşanan eski güzel günler Mıgırdiç Margosyan, Hagop Mintzuri gibi Ermeni yazarların hikayelerinde kaldı.

Şimdi soralım bugün ne durumdayız? Erivan'da Osmanlı veya Türk eseri bulmak için belki arkeolojik kazı yapmak gerekir. Her şey antik dönemde yaşanmış gibi. Hepsi toprağın altına girmiş veya yıkılarak başka eserlerde kullanılmıştır. Erivan'da bir Türk nüfus olmadığı gibi ciddi bir Müslüman nüfus da söz konusu değildir. Mimari eser olarak sadece Türklere ait Gök Camii ve Zengi çayındaki taş köprü kendini kurtarabilmiştir. Yine de Atina'dan iyi olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık değil bütün İstanbul'u, sadece Kuzguncuk semtini hatırlatmak istiyorum. İstanbul'un bu güzel semtinde bugün bir Cami, Ermeni kilisesi ve Sinagog yan yana, bahçe duvarları bitişik olarak faaliyet göstermektedir. Yüz metre ileride bir de faal Ortodoks kilisesi vardır.

Osmanlı asırları farklı kültürlerin bir arada yaşadığı önemli bir örnek ortaya koymuştur. Osmanlı devletinin çekildiği topraklarda çok büyük kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Bazı yerlerde devam etmektedir. Yakın tarihte yaşanan büyük çatışmalar ve sonrasında yaşanan ulus devlet süreçlerinde kültürler büyük bir sınav vermişlerdir. Çatışmaların ana özelliği, asıl sebepler arasında yer alan Batılı ülkelerin, Orta Doğu şehirlerindeki insan hakları ihlallerine karşı duyarsız kalmasıdır. Yüzerce yıllık barışın ardından Filistin'de yaşananlar, Batı'da ve dünyada insani değerler açısından iyi bir sınavdır. Medeniyet, diğer kültür ve toplumlarla, onların haklarına saygı göstererek bir arada yaşayabilme kapasitesidir. Uygarlıkların mirasçıları ancak uygar toplumlar olabilir.

Yüzerce yıllık barışın ardından Filistin'de yaşananlar, Batı'da ve dünyada insani değerler açısından iyi bir sınavdır. Medeniyet, diğer kültür ve toplumlarla, onların haklarına saygı göstererek bir arada yaşayabilme kapasitesidir. Uygarlıkların mirasçıları ancak uygar toplumlar olabilir.

Endülüs'e Açık Mektup

Nihal PAKIRDAŞI

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd Allah'a, salât-u selam Resul'üne, âline ve ashabına olsun!

Asaletini ahlâkından, zarafetini ruhundan, görkemini aklından alan, Müslümanların yitik yurdu Endülüs. Uğruna gemiler yakılan, yedi cihana namı salınan, herkesi kendine hayran bırakan, yeryüzünde tekrarlanan nakarat Endülüs. Heybetini, "Lâ ğâlibe illâllâh" sözünden alan, Hak karşısında başı önde, kul Endülüs. Hikmetinde son Nebi'nin (sav) izini taşıyan, kıyamete kadar kurulacak her uygarlığın harcına katılan, sedası hoş Endülüs. Muhabbeti, Hz. İbrahim'in teslimiyetinde bulan, halil Endülüs. Hz. Lokman'dan el alan, dertlere derman, şifa Endülüs. Tahtları yerle bir eden, Hz. Süleyman'ın mirasından pay alan, ihtişamlı Endülüs. Duvarlarında Hz. Nuh'un el izi bulunan, derya deniz Endülüs. Nice devletlerin kiskançlıktan ellerini doğradığı, Yusuf yüzlü, şaheser Endülüs. Halkının bağına Eyyub sabrı aşıl原因, her an'da izi olan, âlim Endülüs. Dünyanın karanlığını aydınlatan, Yunus tövbesi, pür-i pak Endülüs. Seni bilenlerin gönlüne, Hz. Zekeriyya'nın hayretinden numune çalınan, Allah'ın lütfu Endülüs. Hz. Musa'nın asâsından hakikatin büyüsünü yontan, sahîh Endülüs. Dört halifenin remzi, mihmandar Endülüs. Dört meleğin sessizliğinin sesi, en güzel nâme Endülüs.

Yazmakla mürekkebin ve kâğıdın yetmeyeceği kudret ve güzelliklere sahip kadim devlet. Kur'an ve Peygamber'in sünneti rehberliğinde kudretli yöneticileriniz göklü bir devlet kurmuş. Sekiz asır süren hâkimiyetiniz sürecinde; dil ve edebiyatta, hadis ve fıkhıta, kelâm ve tasavvufta, tıp ve kimyada vb. bütün ilim dallarıyla beraber; sanatta ve zanaatta da insanlığa büyük katkı

sağlamışsınız. İnancınız, Endülüs'ü kutlu ve aziz kılmış. Şanlı Endülüs "eyyâmü'l-arûs" günlerini yaşarken Batı, dine aykırı kabul edildiği için aklî faaliyetlerin yasaklandığı "karanlık çağ" denilen bir dönemi yaşamış ve Müslümanların kaydettikleri gelişmelerin pek farkında olmamış. Batı'nın gerek Doğu'ya gerekse Endülüs'e başlattıkları Haçlı Seferleri sayesinde sizlerin kaydettiği gelişmeleri tanıma şansı doğmuş ve Batı'nın aydınlanmasına vesile olmuşsunuz. Bu fani dünyada bir daha ulaşılması güç bir kudrete imza atmışsınız. Ulu Endülüs; malumunuzdur ki, "bidayeti olan her şeyin nihayeti vardır" sözü, hepimize bâki olanın, yalnızca Allah-u Zül-Celal olduğunu hatırlatmaktadır. Sünnetullah üzere devri daim olan bu dünyada, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine benzeyen bir sonla devletinizi nihayete ermiş. Halkınızın kanıyla gömleğinizi boyamışlar. Yüce Endülüs, ruhunuz göklere çıkarken, bedeniniz ehli küfrün içinde esir kalmış. Yaşadıklarınız gönlünüzü yorgun düşürürken, bakmaya doyulamayan güzeller güzeli çehrenizin ışığı sönmüş.

Onca asır geçmesine rağmen asilliğinden hiçbir şey kaybetmeyen ey kutlu devlet. Ruhundan bereketlendiğiniz, Rabbimizin, Habîb-i Kibriyâ'sı ile görüştüğü, ilk kiblemiz Kudüs, çok uzun süredir işgal altında. Kutsalımıza namahremi eli değmiştir. Bu dert bizi iflah etmemektedir. Allah'ın lanetinden hissesini almış bu süfli Siyonist topluluk, zamanında siz Endülüs'ü çarmıha gerdikleri gibi şimdi de, ABD ve İsrail başta olmak üzere çoğu Batı ülkesi "arz-ı mev'ûd" planlarına ulaşmak için Filistin'i, Çile Yolu'nda (Via Dolorosa) yürümeye zorlamaktadır. Kendilerini üstün ırk, dünyanın geri kalan kısmını ise "öteki" olarak gören, kendinden olmayana köleleştirip soykırma tabi tut-

maktadır. Bu davranış şekli, onların geçmişlerinden gelen değişmez asli kurallarıdır. Bunlar, bizden gibi görünüp "bizi" görünmez kılarlar. Hırsızlık ve haksızlık yoluyla ellerine geçen altın buzağılar sayesinde Müslümanları dahi cellatlarına âşik edebilirler.

Ey mukaddes Endülüs!

Şimdi o aziz Peygamber'in ümmeti darmadağın. Kulaklarımızı hakikatin sesine kapayalı çok oldu. Bu yüzden gönül coğrafyamız kurak, çelimsiz ve sevgisiz. Köklerinden kopan çalı misali savrulup duruyoruz modern şehirlerimizin sokaklarında, şuursuzca. Müslümanların zayıflığı, Siyonist ve destekçilerine güç veriyor. Savunmasız masum insanları, en çok da çocukları öldürüyorlar geçmişten gelen sapkın bir öğretiyile. Filistin'in şehirlerinden, en çok da Gazze'nin sokaklarından kanlar akıyor dünyanın üstüne. Ahlar, yeri göğü inletiyor. Hayvanları, çiçekleri, evleri, okulları, kütüphaneleri, ibadethaneleri kısaca hayatı, gözü dönmüş bir halde tarumar ediyorlar. Vakti zamanında sana yaptıkları gibi ne eksik ne fazla. Acımasızca. Çocuklar annelerini saçlarından tanıyor, babalar evlatlarının parçalanmış cesetlerini poşetlere dolduruyor. Tıpkı Firavun'un, III. Felipe'nin zalimlikleri gibi. Ah! Endülüs, senden asırlar sonra insanlık kaç kere ölüp biz de şahit olduk Gazze'de.

Ey gurbette kalan Endülüs!

Dünya ne kadar çok terk etti bizi. Bu satırları, tek başına bırakılmanın insana ne kadar çok ıstırap verdiğini, şimdi daha fazla anlayabildiğimden dolayı, üstünden yüzyıllar geçse de seni unutmadığımızı, seni de yanı başımızda hissettiğimizi söylemek için yazıyorum. Mahzun Endülüs, çoğalıyorum seni düşündükçe. Ve daha da çoğalıyorum Filistin'i, Arakan'ı, Afganistan'ı, Çeçenistan'ı, Doğu Türkistan'ı, Irak'ı,

Keşmir'i, Kırım'ı, Mısır'ı, Moro'yu, Orta Afrika'yı, Özbekistan'ı ve Suriye'yi düşündükçe. Acılarımızla, şehitlerimizle, Lâtîf Allah'ın bizim için sakladığı müjdeleri hissettikçe güçleniyorum, güçleniyoruz. Şimdi, abluka altında gece gündüz başımıza en ağır bombalar düşerken, bedenlerimiz gibi hayatlarımız da parparparça olurken, birkaç vicdanlı Müslüman devlet ile gayr-ı müslim halkların maddi ve manevi desteğiyle, kendi göbeğimizi kendimiz kesmeye azmediyoruz. Muhammed'lerimiz, Musa'larımız, Ubeyde'lerimiz, Tarık Bin Ziyad'larımız, annelerimiz, babalarımız, kardeşlerimiz, dostlarımız ve umutlarımız hiç bitmiyor. Onların kestiği yerden biz daha gür çıkıyoruz ve bu onları deli ediyor. Kaderin bir cilvesi midir, çözemedim. Vakti zamanında, Endülüs'te büyük zulümlere sebebiyet veren İspanyollar, Filistin'i devlet olarak tanıyacıklarını söyleyen ilk millet oldu. Sizi İspanyolların zulmünden kaçırın, Osmanlı'nın himayesi altında bizi buluşturan kader çizgimiz inşallah çok yakın bir gelecekte, kutlu bir zaferin altını beraberce çizmemize izin verecek.

Aziz Endülüs!

Malumundur, halkı Sırp'lar tarafından soykırma tabi tutulan, bizimle aynı acıları paylaşan, Bosna Hersek'in merhum cumhurbaşkanı bilge Aliya İzzet Begović; "bizi toprağa gömdüler fakat tohum olduğumuzu bilmiyorlardı" demişti. Bizler de, Gazze ve tüm Filistin halkı, tohumlarımızın yeşermesi için toprağımızı şehitlerimizin kanlarıyla suluyoruz. Kalbimizden umudu, dilimizden duayı düşürmeden "Hasbünallahü ve nimel vekil" ayeti sayesinde Allah ile kalabalıklaşıyor, Resul'ü ile korkmuyoruz. Zafer hiç kuşkusuz ki inananlarındır.

Kudüs'ten selam ve dua ile, Müslümanların yitik yurdu Endülüs'e.

Endülüs Devletinde Yumuşak Güç Politikası

Radouan YOUSFI

Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler, Endülüs İlim ve Kültür
Değişimi Derneği Başkanı

Medeniyetlerin ölümsüzlüğü; insanlık tarihinde düşünce, bilim ve ahlakla ilişkili olarak çeşitli alanlarda sunulan ölümsüz etkilerin boyutuna bağlıdır. İnsanlığın ilerlemesi için tarihte genel olarak İslam medeniyetinin, özel olarak ise Endülüs'ün oynadığı ve katkıda bulunduğu büyük rol kapsamında, Avrupa'nın veya Rönesans ile Avrupa medeniyetinin başardıklarına yönelik aynı rolün etkilerini açıklığa kavuşturabilir ve tahmin edebiliriz. Avrupa medeniyetinin başarısının kendisinden önceki İslam medeniyetinden etkilenmesinde şaşılacak bir durum bulunmamaktadır; çünkü modern Avrupa tarihi, İslam medeniyetinin aralarında hiçbir ayırım olmaksızın geliştiği çağın tarihinin doğal bir uzantısıdır.¹

Giriş

Avrupa'nın tamamen karanlık bir dönemden geçtiği Orta Çağ'da İslam medeniyetinin Hristiyan Avrupalı Batı ile bağlantısında Endülüs, İslam medeniyetinin ana geçiş noktası ve İslam medeniyetinin Avrupa'ya aktarılması sürecindeki en önemli köprü olmuştur. İslam medeniyetini çeşitli ilmi, fikri, sosyal ve ekonomik alanlarda Avrupa'ya taşıyan ve Avrupa'nın bir parçası olan Endülüs, Müslümanların varlığı sırasında sekiz asır (H. 92-897 = MS 711-1492) boyunca bir kültürel yayılma noktası olarak kalmıştır. Siyasi zayıflığı ve Tavaif-i Mülûk sırasında bile üniversiteleri, okulları, kütüphaneleri, fabrikaları, sarayları, bahçeleri, alimleri ve yazarları aracılığıyla Avrupalıların ilgi odağı haline gelene kadar bölgenin ülkeleriyle yakın ve sürekli bağlantılar içinde olmuştur.²

Müslümanlar İspanya'ya yerleşir yerleşmez kendilerini ilme, edebiyata ve sanata adanmışlar; burada Doğu'daki kardeşlerinin ulaştığı ilerlemeyi aşmışlar ve dünyada tüm bilimler kapsamında yeni ve büyük şeyler icat etmişlerdir. Bütün bunlar Avrupa için MS 11. yüzyıl sonlarından 15. yüzyıldaki İtalyan Rönesansı'na kadar yararlanmaya devam edilen yeni bir ilham kaynağı olmuştur.

İslami hoşgörü politikasının Zimmet halkı üzerinde büyük etkisi olmuştur. Yahudi ve Hristiyanlar, Arapçayı öğrenip hayatlarında kullanmaya başlamış,

İslami hoşgörü politikasının Zimmet halkı üzerinde büyük etkisi olmuştur. Yahudi ve Hıristiyanlar, Arapçayı öğrenip hayatlarında kullanmaya başlamış, hatta onu Latince'ye tercih etmişlerdir. Ayrıca pek çok Yahudi, Arap öğretmenlerin yanında eğitim görmüştür.

hatta onu Latince'ye tercih etmişlerdir. Ayrıca pek çok Yahudi, Arap öğretmenlerin yanında eğitim görmüştür.

Yumuşak güç politikası, kavram olarak 1990'lı yıllarda Joseph Nye ile öne çıkmasına rağmen çok daha öncesinde de fiilen farklı devletler tarafından kullanılmıştır. Yumuşak güç politikası, sert gücün zorlayıcı uygulamalarına karşı, diğer aktörlerin isteklerini etkilemeyi hedeflemektedir. Bu politika, bir ülkenin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için -askeri ya da ekonomik- klasik güç araçlarından uzak durarak farklı yöntemler kullanmasıdır. Bu hedeflere ulaşmak için hedef ülkeye çeşitli alanlarda projeler ve yatırımlar yapılarak, söz konusu ülke cezbedilmeye çalışılmaktadır. Yumuşak güç kavramına akademik bir karakter kazandıran Joseph Nye'a göre, "Güç bir kişinin, istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir".³ İslam medeniyetinde bu kavrama yönelik önem, kavramın manasının zekâtın verilme sınıfları arasında dahi yer bulmasından anlaşılabilir. Tövbe suresi 60. ayette Allah Celle Celalühü şöyle der: "Zekatlar; Allah'tan bir farz olarak yok-

sullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri Müslümanlığa ısındırılacaklara verilir; kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalanların uğrunda sarf edilir. Allah bilendir, hakimdir". Âyet-i kerîmede, kalpleri İslam'a ısındırılacaklar anlamına gelen ve Türkçe'de "müellefe-i kulûb" olarak anılan bir grup yer almaktadır. Bunlar, kötülüklerden korunmak veya Müslümanlara fayda sağlamak amacıyla İslam'a kazandırılması hedeflenen kişilerdir. Gayrimüslimler bile bu kategoriye girebilir. Bazı Müslümanların bu gruba dahil edilmesi, İslam'ı tam olarak benimsememesine rağmen çevresinde nüfuz sahibi olanların Müslümanlarla bütünleştirilmesi ve yeni din değiştirenlerin azminin teşvik edilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Hz. Peygamber efendimiz, kalplerini İslam'a dönüştürmek istediği kişilere hem zekattan hem de diğer devlet gelirlerinden pay ayırarak bu grubun önemini daha da vurgulamıştır.⁴

Yumuşak güç kavramının amacı özetle, mevcut değerleri hem devlet içinde hem de devlet dışına aktarmayı sağlamaktır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için iki temel nokta vardır. Biri insanları teşvik etmek

İslam tevhit öğretisini, şirk ve putperestlikle dolu bir topluma ve dünyaya getirmiş; tevhit inancını Allah'a tahsis etmiş; insanı biçimcilikten, kusurluluktan ve başkalarının esaretinden kurtarmıştır.

için belli maddi imkânlar sunarak onları cezbetmeye çalışmak, diğeri ve en önemlisi ise devleti bir cazibe merkezi haline getirmektir. Devlet içinde yaşanan gelişmeler dünyada o kadar parlar ki, artık hiç reklam yapılmamasına rağmen herkes dikkat çeken gelişmelerden faydalanmak için o devlete başvurmaktadır. Endülüs devleti tam da bu seviyeye ulaşarak bir cazibe merkezi olmuş ve kendi değerlerini farklı ülkelere ithal etmeye başlamıştır. Bir sonraki bölümde bu değerler nelerdir, ülkeler içinde hangi alanlarda ve nasıl tecelli etmiştir, soruları üzerinden incelemelerde bulunmaktadır.

İnanç ve Hukuk Alanında

İslam tevhit öğretisini, şirk ve putperestlikle dolu bir topluma ve dünyaya getirmiş; tevhit inancını Allah'a tahsis etmiş; insanı biçimcilikten, kusurluluktan ve başkalarının esaretinden kurtarmıştır. Onunla Allah arasında rahip ya da bir başka aracı bırakmamıştır. Bundan hemen sonra genel olarak dünyada bunun etkileri olmuş, özellikle de Avrupa uygarlığında Rönesans dönemi, bu saf inanç üzerine ortaya çıkmıştır; öyle ki “her dinden insan, neyin var olduğunu yorumlamaya başlayınca kadar. İnsanlar kendi dinî sistemlerinde, örf ve adetlerinde ve dillerinde şirk ve putperestliğin tezahürlerini bırakarak, dinlerini tevhit inancına yakın ve ona benzeyen bir şekilde ifade ederek açıklamaya çalışmışlardır”.⁵

Ahmed Amin şöyle der: “Hıristiyanlar arasında İslam'ın etkisinin açıkça görüldüğü eğilimler ortaya çıktı. Örneğin, MS sekizinci yüzyılda/ Hicri yılı ikinci ve üçüncü yüzyıllarda, Septimania'da⁶ rahiplerin önünde günah çıkarılmasının reddedilmesini, rahiplerin bunu yapmaya hakkı olmadığını savunan ve insanın kendi günahlarının affedilmesinde tek yetki Allah'a aittir diyen bir hareket ortaya çıktı. İslam'ın papazları yoktur; keşişler ve hahamlar için de

günah çıkarma ayininin olmaması normaldir”.⁷

Batılı öğrencilerin Endülüs ve diğer yerlerdeki İslami okullarla temasının büyük etkisi oldu. Bir dizi içtihat ve yasa hükümlerini tüm dillere aktardılar. O dönemde Avrupa'nın ayrıntılı bir hukuk sistemi ve adil yasaları yoktu. Alim Sidio⁸ şöyle der: “Özellikle dikkatimizi çeken Maliki mezhebi ve dolayısıyla Afrika'daki Araplarla olan bağlantılarımız nedeniyle Fransız hükümeti, 776 H. (MS 1374) yılında ölen Al-Halil bin Ishaq bin Yaqoub'un 'Al-Mukhtasar fi Al-Fiqh' kitabını Fransızcaya çevirmesi için Dr. Biron'u görevlendirdi”.⁹

Nitekim İslam medeniyeti bizzat Avrupa kanunlarına katılmıştır. Bu konuda İngiliz tarihçi Wells¹⁰ (Features of the History of Humanity) kitabında şöyle der: “Avrupa, idari ve ticari kanunlarının büyük bir kısmını İslam'a borçludur”.¹¹

Bilim Alanında

Batı'da Müslümanların etkisi bilim alanındaydı. Tıp, eczacılık, matematik, kimya, optik, coğrafya, astronomi ve diğerlerinin Avrupa uygarlığı üzerindeki etkisi bunun en derin belirtileri arasındadır. Pek çok adil fikirli Batılı, Müslümanların en az altı yüz yıl boyunca Avrupa'nın hocası olarak kaldığını kabul etmektedir.

Doğu bilimcisi Sidio şöyle der: Başlangıçta Latinlerin Araplardan ne ödünç aldıklarını araştırırsak, II. Silvester adıyla papa olan Gerbert'in H. 359 (MS 970) yılı civarında Endülüs'te öğrendiği matematik bilgilerini bize getirdiğini görürüz. İngiliz O'Hillard, H. 493 (MS 1100) yılı ile H. 522 (MS 1128) yılları arasında Endülüs ve Mısır'da seyahat etmiş ve Batı'nın bilmediği Öklid'in Elementleri'nin Arapça'dan tercümesini yapmıştır. Ayrıca Platon Tiburtinus'un Theodosius (Al-Akr) kitabını ve Rudolf Al-Buruji'nin Batlamyus (Dünyadaki Coğrafya) kitabını Arapçadan tercü-

me etmiştir. H. 596 (MS 1200) yılı civarında Albişli Leonard, Araplardan öğrendiği cebir üzerine bir inceleme yazmıştır. Nabari'li Cunian, 13. yüzyılda Araplardan Öklid kitabını iyi bir dille tercüme ederek bunu açıklamaya çalışmıştır. Bolognalı Caitlion'un o yüzyılda Al-Hasan ibn al-Heytham'ın (Optik) kitabını tercüme ettiğini ve Cremonalı Gerard'ın da aynı yüzyılda Batlamyus'nun (Almagest) çevirisiyle gerçek ve sağlam astronomi bilimini yaydığı bilinmektedir. H. 648 (MS 1250) yılında Kastilyalı Alfonso, kendi adını taşıyan astronomi takvimlerinin yayınlanmasını emretmiştir. Her ne kadar I. Roger, Sicilya'da Arap bilimlerinin özellikle de İmparator Frederick Al-Idrisi'nin kitabının edinilmesini teşvik etse de Arap bilimleri ve edebiyatını inceleme konusunda daha cesaretli görünmemiştir. Bununla birlikte imparatorun sarayında ikamet eden İbn Rüşd'ün oğulları ona bitki ve hayvanların doğa tarihini öğretmişlerdir.¹²

Sidio'nun sözlerinden, Müslümanların sadece bilgilerini Avrupalılara aktarmakla kalmayıp, Avrupalıların kendilerinden tamamen izole edilmiş Yunan atalarının tarihini bilmelerine de güçlü bir katkıda buldukları anlaşılıyor. Böylece etki bilimin her türü ve alanı üzerinde olmuştur.

Eğitim ve Davranışlar Alanında

Endülüs'te Avrupa'nın en prestijli üniversiteleri olan 10'dan fazla üniversite bulunuyor ve bu sayede ırk, din, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın Avrupa'nın her yerinden gelen çok sayıda öğrenci buraya kabul ediliyordu. Endülüs devleti de birçok misyon tahsis etti. Bu öğrencilere, edindikleri bilgilerle ülkelerine dönüp hizmet etmeleri için eğitim verildi ve Endülüs'ü güzelliği merkezlerinin yanı sıra birçok kolej, denizcilik enstitüsü ve müzik okulu kurdu.¹³

MS 890 yılında Büyük Alfonso, oğluna ve vâliht prensine öğret-

men atamak istediğinde, Hıristiyanlar arasında o dönemde bu görevi yapabilecek yeterliliğe sahip birini bulamadığı için Kurtuba'dan iki Müslümanı bu görevi ifa etmeleri için çağırmıştır.¹⁴

Müslümanlar Endülüs'ü fethettiğinde, bir kısmı İslam yönetimi altında yaşamak yerine Fransa'ya göç etmeyi tercih etmişti. Bu bağlamda Thomas Arnold¹⁵, İslam devleti altında yaşamayı kabul eden Hıristiyanların gördüğü muamelenin mahiyetini anlatır; karşılaştırır ve şöyle der: "Hıristiyan yönetimi altında yaşamak için Fransız topraklarına göç edenler, aslında geride bıraktıkları dindaşlarından daha iyi durumda değillerdi."

Müslümanlarla uğraşmanın Hıristiyanların karakterini incelediğini doğrulayan şey Arnold'un şu anlatımıdır: "Birçok Hıristiyan'a Arapça isimler verildi ve bazı dini sistemleri kurma konusunda Müslüman komşularını taklit ettiler. Birçoğu sünnet edildi ve bazı konularda (yiyecek ve içecek gibi) Müslüman geleneklerine uydu".¹⁶

Sonuç

Günümüzde Batılı ülkeler yumuşak güç politikasını profesyonel bir şekilde kullanmakta ve Müslüman halklarına bir örnek teşkil etmektedirler. Ancak unutulmaması gerekir ki, bugün yaşadığımız bu üzüntülü tablonun birkaç yüzyıl önce tam tersi yaşanmıştır. Endülüs devleti, Batı ülkelerine yumuşak güç politikasını uygulamış ve onları kendi ayağına gelmek zorunda bırakmıştır. Bugünün batılıları o zamanlar Endülüs medeniyetinden bir damla bilgi alabilmek için Kurtuba kapısına başvurmuştur. Bu demektir ki önceden ulaşılan bu seviyeye gelecekte de ulaşılması mümkündür. Tarih tekrar edecektir fakat temel soru, bizim gelecekte görevimiz olup olmayacağıdır.

¹Ragib Serjani, Endülüs Medeniyetinin Avrupa Medeniyetine Etkisi, <https://l24.im/yAnSLm>, 09.12.2021.

²Hani Al-Mubarak ve Shawqi Abu Khalil: Arap-İslam Medeniyetinin Avrupa Rönesansındaki Rolü, s. 51, 52.

³Joseph Nye, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç, 1. baskı, Elips Kitap, Ankara, 2005, s. 11.

⁴Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3 Sayfa: 23-27.

⁵Abu Al-Hasan Al-Nadawi: Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Ne Kaybetti? s.105.

⁶Septimania: Güneybatı Fransa'da, Akdeniz kıyısındaki eski bir Fransız eyaleti.

⁷Ragib Serjani, Age.

⁸Sidio: (H. 1223 - 1292 / MS 1808 - 1875)

Fransız oryantalist. Doğumu ve ölümü Paris'te gerçekleşti. Sideo Araçanın eserlerinden biri olan Ali Al-Marrakshi'nin kitabını (The Collection of Princes and Objectives in Astronomical Instruments) Fransızca tercümesiyle yayımlandı.

⁹Sidio: Arapların Genel Tarihi, Araplaştırılmış, Adel Zuaier, s. 395.

¹⁰Wells: Herbert George Wells (MS 1866 - 1946) İngiliz yazar, düşünür, gazeteci, sosyolog ve tarihçiydi. Bilim kurgu edebiyatının kurucularından biri olarak kabul edilir.

¹¹Muhammad Othman'dan alıntıdır.

Othman: Adil Dünya Edebiyatında Muhammed, s. 76.

¹²Mustafa Al-Sibai'den alıntı: Medeniyetimizin Başyapıtları Arasında, s. 42.

¹³Layal Şeyh Haider, Eğitimden Müzikten Modaya, Tarımsal Sanatlardan Tekstile... Endülüs Avrupa'yı Nasıl Etkiledi?, <https://www.arageek.com/andalusian-effects-on-europe>, 29.10.2020.

¹⁴Muhammed Kurd Ali: İslam ve Arap Medeniyeti, s. 548.

¹⁵Thomas Arnold (1864-1930): Ünlü bir İngiliz tarihçisi ve en büyük İngiliz oryantalistlerinden biridir. MS 1904'te Londra'daki Doğu Dilleri Okulu'nun dekanıydı. En ünlü eserlerinden biri de İslam'a Çağrı kitabıdır.

¹⁶Thomas Arnold: İslam'a Çağrı, s. 160.

Endülüs Hakikatini Ziya Paşa'nın Tasavvuruyla Okumak

“Ger Endülüs olmasa Ziyadâr,
Kim Avrupa'yı ederdî bîdâr.”
Ziya Paşa

Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN

Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Endülüs medeniyeti Müslümanların Akdeniz'i aşarak Avrupa topraklarına geçtiği fetihlerle birlikte 711 yılı itibariyle bugünkü İspanya topraklarında sekiz asır hüküm sürmüş; bir arada yaşama sanatını dünya tarihine geçecek şekilde yaşatmış; şehirleri sayısız kitap barındıran kütüphanelerle, medrese, cami, hastane ve hamamlarda donatmış İslâm düşünce yapısının bir tasavvurudur. Fethinden Hristiyan reconquista hareketiyle adeta parçalanarak ortadan kaldırılmaya çalışıldığı 1492 yılına kadar İslâm dünyasına ilmî, siyasî, mimarî, ticarî birçok alanda katkı sunmuş, etkilemiş, etkilenmiştir. Hristiyanlar bu tarih itibariyle Müslümanlara bu şehirlerde yaşayabileceklerinin garantisini verirken çok geçmeden hakikî düşüncelerini uygulamaya geçirmişler; onlara ya Hristiyanlaşarak bu topraklarda kalabileceklerini yahut terk etmeleri gerektiğini belirtmişler; kalanlara da gitmek üzere olanlara da adeta soykırımı yaşatmışlardır. Aslında Müslümanların 732 yılında Fransa topraklarına girişte yaşadıkları Puvatya/Belâtüşşühdâ yenilgisi üzerine derhal bir araya gelip, sevinç sarhoşluğuna girmeden, Müslümanları bu topraklardan çıkarma hayallerini kurmaya ve Haçlı zihniyetini hayatlarına geçirmeye başlamışlar, Endülüs'te de bunun bir parçasını uygulamışlardır.

Endülüs halkı bu topraklardan ayrıldıktan sonra Mağrib ve İfrîkiye başta olmak üzere Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir. Mağrib topraklarını ilmî ve mimarî alanlarda oldukça etkilemişler, kabiliyetlerini tezahür ettirme imkânı bulmuşlardır.

Osmanlı coğrafyasında Endülüs'le ilişkilere ve hakkında yapılan çalışmalara baktığımızda Anadolu'nun Endülüs kültür ve medeniyetiyle bağları Endülüslü mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile başlamıştır diyebiliriz. Fatih Sultan Mehmet döneminde ise Osmanlı uleması Endülüslü filozof İbn Rüşd'ün eserlerine şerhler ve haşiyeler yazmışlardır. Endülüslü şairlerden ve Arap edebiyatı içerisinde onların yazdıklarından da haberdar olmuşlardır. Osmanlı'nın zayıflama döneminde ise yine Endülüs topraklarıyla bağlı olan İbn Haldun'un eserleri ve özellikle çöküşü hazırlayan sebepler üzerinde durduğu Mukaddime'den alıntılar, tercüme yapılmıştır. 16. yüzyıla ait olduğu ifade edilen *Kerb Gâzi Destanı*'nda ise olayların bir kısmı Endülüs'te geçmektedir. 1787 yılında Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin elçisi olarak İspanya'ya gönderilen Vasıf Efendi dönüşünde *İspanya Sefarname*si adlı eserini kaleme almış; eserinde orada gördüğü İslâm medeniyetine ait eserleri, Endülüs tarihine ait bilgileri aktarmıştır.

Daha sonraki yıllarda ise Ziya Paşa zamanına kadar herhangi bir çalışma gözümüze çarpmamaktadır. Ziya Paşa dönemin edebiyat ve tarih sahalarında neredeyse hiç konuşulmayan Endülüs medeniyeti hakkında tercüme yoluyla bazı eserler kaleme almış; o topraklara dair şiirler nazmetmiştir. Özet bir tercüme sayılabilecek olan *Engizisyon Tarihi* yanı sıra tercüme ve derleme bir eser olan *Endülüs Tarihi* bu minvalde dikkate değerdir. Ziya Paşa vesilesiyle düşünce dünyamızda tekrar konuşulan Endülüs, Namık Kemal, Muallim Naci, Şemseddin Sâmî, Recâizâde, Abdülhak Hamid'in de ilgi alanına girmiştir. Gırnata Benî Ahmer Devleti'nin ulaştığı düşünce ve medeniyet

boyutu, Hristiyanların reconquista hareketi sebebiyle yaşadığı zulümler dile getirilmiştir. Bunlara örnek olarak Şemseddin Sami'nin Endülüs temasını işlediği "*Seydi Yahyâ*", "*Mezâlim-i Endülüs*" piyesleri; Muallim Naci'nin Gırnata Benî Ahmer Devleti'nin çöküş günlerinde kahramanlık kazanmış Mûsâ b. Ebi'l-Gâzân'ın savaşlarını ve şehadetini anlattığı manzum destan özelliği taşıyan denemesi; Recâizâde'nin Endülüs'ün son dönemlerinde yaşadığı maddî manevî olaylarla Osmanlı'nın yaşadığı olaylar arasında benzerlik gördüğünü dolayısıyla bu günlerde birlik ve beraberliğin bu toprakların istikbali için çok kıymetli olduğunu vurguladığı yazıları sayılabilir.

Gerçi sonraki yıllarda özellikle 1980'lere hatta 90'lara kadar tekrar Endülüs konusu ülkemizde çok da konu edinilmemiş gözükmektedir. Sigrid Hunke'a ait olan ve 1970 yılında Türkçe'ye tercüme edilen Avrupa'nın Üzerine Doğan İslâm Güneşi ve diğer birkaç tercüme, 1986 yılında hazırlanan *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*'nin Endülüs'e ayrılan ciltleri dışında konuya tekrar ilginin 90'lar ve 2000'li yıllar olduğunu, tercüme, romanlar, akademik çalışmalar, bölgeye özel seyahatler yapıldığını ifade etmek gerekir.

Son dönem Osmanlı ulemasını ilgisi ve bilgisi ile Endülüs'e yönlendiren Ziya Paşa (ö. 1880) yani asıl adı ile Abdülhamid Ziyaüddin'in yazdığı bir *Na't-ı Nebeviyye* ile şiire adım attığı ifade edilmekte, daha sonra nazireler, kaside ve gazeller, hicivler ve tarih düşmeler ile yoluna devam ettiği belirtilmektedir. Allah inancı, peygamberler, halifeler gibi konuların yanı sıra halkın sosyo-kültürel hayatı, ahlâkî yapısı ve bu ko-

nularda yaşanan değişimler, resmî işleri ile ilgili meseleler, devlete ait çeşitli siyasî mevzular Ziya Paşa'nın hemen tüm eserlerinin içerisinde mevcuttur. Mabeyn-i Hümâyün beşinci kâtiplik görevini yerine getirirken Mâbeyn Feriki Edhem Paşa, kendisini Fransızca öğrenmeye teşvik etmiştir.

Fransızca öğrendikten sonra Edhem Paşa tarafından tercüme edilmeye başlanılan *Endülüs Tarihi*'ni onun teşvikiyle tamamlamıştır. Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi olarak tanınan eser, Fransız yazar Louis Viardot (ö. 1883) tarafından hazırlanan *Histoire des Arabes et des Mores d'Espagne (İspanya'daki Araplar ve Kuzey Afrikalı Hânedânlar Tarihi)* adlı eserden büyük bir kısmı tercüme edilerek, bir kısmı diğer kaynaklardan derleme yapılarak dört cilt şeklinde oluşturulmuştur.

Ziya Paşa, giriş kısmında Endülüs tarihinin lüzüm ve faydası üzerinde durmakta, böyle bir medeniyet hakkında yeterince bilgiye sahip olunmamasını büyük bir eksiklik olarak gördüğünü ifade etmektedir. İlk üç ciltte, İslâmî fetihlerin başlaması, Endülüs'te kurulan İslâm devletlerinin tarihi seyri, Müslümanların oradaki Hristiyan devletlerle olan ilişkileri, daha çok dönemin melikinin ismi başlığı altında anlatılmış ve devletin sona ermesine kadar geçen süreç böylece tamamlanmıştır. Dördüncü cilt ise Endülüs ilim ve medeniyetine ayrılmıştır. İslâm medeniyetinin bu yönleri ile Batı medeniyetini kıyasa da tabi tutan Ziya Paşa, Batı medeniyetinin bu medeniyetten etkilendiğini belirtmiştir. Adeta dönemin Batılılaşma düşüncesi içerisinde yer alan ve kendisine taraftar toplayan İslâm'ın terakkiye engel olduğu vehmine karşı duruş sergilemiştir. Gi-

rişte geçen sözünde bu düşüncesini mealen “Eğer Endülüs medeniyetinin ziyası/ışığı olmasaydı, Avrupa’yı karanlıktaki uykusundan kim uyandırırdı” şeklinde vermiştir.

Ziya Paşa, ön söz niteliğinde olan ilk sayfalarda Endülüs gibi bir medeniyetten kalan özellikle ilmî eserlerin çoğunun taassup sahibi Hristiyanlar tarafından mahvedildiğini, geriye kalanlardan da Osmanlı Devleti’nin bölgeye uzaklığı sebebiyle çok da faydalanılmadığı, bölgenin sahip olduğu, ulaştığı medeniyet zirvelerinin doğuda bir efsane olarak anlatıldığını, daha sonra gündemin dışına atılarak bir müddet sonra da unutulmuş olduğunu vurgulamaktadır. O, bu amaçla gerek Endülüs’ten kalan tarihler gerekse birçoğuna rağmen tarafsız kalabilen Avrupalı tarihçilerin yazdıklarından hareketle bu medeniyetin tekrar aydınlatılması gerektiğine inanmakta, kendi adını ve Endülüs konulu bu eserini de bâkileştirmek istemektedir. Kendisinden sonra geleceklerin de eksiklerini tamamlamasını teşvik etmektedir.

Eseri akademik değeri açısından değerlendirmeye tâbi tutan bazı isimler, eserin tarih bilincinden uzak kişilerce yazılmış kitapların bir tercümesi olduğunu ifade etmektedirler. Eser, aidiyeti ile ilgili bazı tartışmalar dolayısıyla akademik olarak iyice tahkik edilmeden kullanılmamalıdır. Fakat bizim burada üzerinde durduğumuz husus Ziya Paşa’nın bu adımıyla birlikte Endülüs hakikatinin topraklarımızda tekrar konuşulmaya, üzerinde çeşitli eserler yazılmaya başlamış olmasıdır.

Tüm bu düşünce ve duygularla Ziya Paşa, olayları anlatırken kendi düşünce ve değerlendirmelerini ifade etmekten, diğer Batılı tarihçilere göre daha vicdanlı olduğunu söylese de Viardot’nun da taassup

sonucu yazdığını düşündüğü hususlarda ek açıklamalar ve uyarılar yazmaktan kaçınmaz. Ziya Paşa, Hristiyan tarihçilerin yazdıkları şeylerde hep din taassubu bulunduğunu, bir söylentiye bile dayanrsa kendilerinin lehinde Müslümanların ise aleyhinde olan şeyleri ayrıntılarıyla verdiklerini şikâyet etmekte; bu yüzden bu tarihçilerin eserlerinin dikkatli tedkik edilmesi uyarısında bulunmaktadır.

Yine o, anlattığı olayın önceki olaylarla bağlantısını kurmuş, neticelerini değerlendirerek okuyucunun zihnini devamlı canlı tutmak istemiştir. Ziya Paşa, hemen her başlık altında, konu ve durumla ilgili olarak en az birkaç beyit, mısra, kıt’a ya da rübâ’i vererek, târih temâlî eseri ayrıca bir şiir antolojisi haline getirmiştir diyebiliriz. Fakat yazdığı bu şiirlerin, beytlerin kendisi dışındakilerin kime ait olduğunu belirtmemiştir. Birçok olay üzerine deyim ve atasözleri de kullanmıştır. Mesela Tuleytula episkoposunun Gırnata’da 5000’den fazla Kur’ân’ı Kerim’i ateşe atmış olmasını anlattıktan sonra “elleri dert görsün/ felç olsun” anlamına gelen شلت يداه (Şellet yedâhu)” şeklindeki ifadeyi kullanmıştır.

Ziya Paşa, Endülüs sultanlarını ve onların dönemlerinde yaşanmış çeşitli olayları anlatırken verdiği ve kendisinin olduğunu düşündüğü müz bazı olaylar ve beyitleri aşağıda yer almaktadır.

Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman (912-961), sık sık isyan eden, yirmi yıldır çeşitli mücadelelere sahne olan ve önemli bir şehir olan Tuleytula (Toledo)’yı kesin olarak almak üzere ordu hazırlayıp harekete geçmiştir. Devlet adamlarıyla istişareye önem veren sultanın bu zaferi üzerine Ziya Paşa:

Padişahî kû revâ dâred sitem ber
zîr-i dest
Dostderâş rûz-i sahtı düşman-i
zûr-âverast
Bâ raiyyet sulh kün ve ze cenk
hasm îmen nişin
Ze an ki şâhinşâh-i âdilra raiyyet
leşkerest

∴

Padişahın işlerinde zulüm varsa
Yakın dostu zor bir günde güçlü
bir düşman olur
Tebaanla barış yap ki düşmanın
saldırısından korunasın
İşte o an âdil padişahın tebaası
ona asker olur

Endülüs şehirlerinde isyan eden bazı yerlerde Hristiyanlardan yardım isteyip, onlarla ittifak kuran yöneticiler dolayısıyla halk, bir süre sonra bunu fırsat bilen Hristiyan yöneticilerin zulmüne uğramaya hatta göç etmeye başlamışlardır. Haber Sultan/Halife III. Abdurrahman’a ulaştınca cihat ilan edilmiş, asker toplanmış ve harekete geçilmiştir:

Gazanfer-cûş ü âhen-pûş ü ger-
dûn-gûş-i leşker-i keş
Mesâf-efer rûz ü feth-endûz ü
a’dâ-sûz ü cengâver

∴

Ordusunda aslan kükreyişli,
demir zırhlı iyi duyan güzel asker
Saf saf olmuş, fetheden, düşman
yakan cengâver

Sultan III. Abdurrahman döneminin güzide bir asır olduğunu, halkın refah içinde yaşadığını anlatan Ziya Paşa, o günleri sultanın diliyle şöyle tasvîr etmiştir:

el-yevme encezeti’l-âmâlû mâle
ve’adtü
Ve edrake’l-mecdü aksâ mâ temennâhu
el-yevme raddet ale’d-dünya

beşâsetihâ
 Ve ardi'l-mülki ve'l-İslâmi vallâhi
 ∴
 Bugün söz verdiğim emellerime
 kavuştuğum gündür
 Bugün temenni ettiğim izzet zir-
 vesine ulaştım
 Bugün dünya gülyüzüyle bana
 karşılık verdi
 Allah'a andolsun ki hükmettiğim
 yerler de İslâm da..

Endülüs topraklarında Emevî hâkimiyeti sonrasında oluşan Tavâif-i Mülûk dönemi ve bölgenin parçalanması sonrasında Kastilya-Leon Krallığı'nın Endülüs'e yeniden sahip olma düşüncesi ortaya çıkmış; Endülüs'ün o dönem ki en önemli şehri diyebileceğimiz Tuleytula'yı işgalleri üzerine bölgenin Müslüman emirleri Mağrib'deki Murabıt Sultanı Yüsuf b. Taşfin'den destek istemişlerdir. O da ordusuyla Endülüs'e geçmiş, Zellaka'da 1086 yılında kazandığı zaferle Hristiyan harekâtına darbe vurmuştur. Bu durumu Murâbit sultanı için şunları ifade etmiştir:

Kadir be hükm ber hemekes
 âsuman sıfat
 Fâiz be cûd ber hemekes âfita-
 b-vâr
 ∴
 Verdiği hükümler gökyüzü gibi
 herkese karşı yüce gönüllüdür.
 Ve yine keremiyle herkese güneş
 gibi üstün gelir.

Endülüs'te şehirlerin yönetimini üstlenen emirler birbirleriyle giriştikleri mücadelelerde kimi zaman Müslümanları bırakarak Hristiyan krallarla iş birliği yapmışlar ve hemen her seferinde onların ittifakları bozmasıyla birlikte hüsrana uğramışlardır. Ziya Paşa bunu açıkça ifade etmekte ve her seferinde aynı ha-

tanın yapılmasına anlam verememektedir. Bunlardan birisi de Sarakusta emiri İmadüddeve b. Ebu Cafer'in, Aragon Kralı I. Alfonso ile anlaşması ve dolayısıyla Müslümanlara ihaneti olmuştur. Ziya Paşa'nın bu durum karşısında şöyle ifade kullanmıştır:

Merâ ez pençe-i gorgem rubûdî
 Çu dîdem âkıbet gorgem to bûdî
 ∴

Seni kurdun pençesinden kurtar-
 dın
 Oysa sonunda gördüm ki asıl kurt
 sensin

Kaştale Kralı Ferdinando 633/1236 yılında Kurtuba şehrini işgal edip ele geçirince askerlerine şehrin yağmalanması iznini verince Medinetüzzehra, Mervan Sarayı, içlerindeki sayısız nadir kitaplar, bütün kütüphaneler kendilerinden hiçbir iz kalmayacak şekilde bütün kütüphaneler tahrip edilmiştir. I. Abdurrahman'ın inşa ettirdiği Cami-i Kebir ise kiliseye çevrilerek bırakılmıştır:

Edhat bikâu'l-hayri ka'an safsafan
 Ve gadedü medârisi eseri-hâ med-
 rûsen
 ∴

Hayırlı, iyi yerler sırayla boşaltıldı
 Medreselerin izleri tamamen yok
 edildi

Gırnata Benî Ahmer Devleti'nin yıkılışı anlatıldıktan sonra Ziya Paşa, Louis Viardot'nun Endülüs medeniyeti ile ilgili olarak sahip olduğu vicdanî ifadelerine de yer vermekte ve şöyle ifade etmektedir:

“Müerrih Viyardo der ki: Bu vehicle bir fırka evlâd-ı Arap'ın arz-ı Hicaz'dan kalkıp hiç bilmedikleri ve görmedikleri yerler iken kâh şe-

fere-i tîğ ve sinân ve kâh uzûbet-i lisan ile iki sene zarfında feth ve teshîr eyledikleri mahalleri, İspanyollar bunca meâib ve meşak ile sekiz yüz senede istirdâd edebildiler ve bununla beraber onların yüzünden görülen fevâid-i medeniye ve hasenât-ı insâniyenin teşekkürünü ve böyle bir kavm-i celîl hakkında kendilerinin muahharan ettikleri barbarlıkların dehşetini hâlâ Avrupa halkının kalplerinden ihraç edemediler.”

Viardot'nun tarihî itirafları temelinde Ziya Paşa, uzun süredir gündemde yer almayan Endülüs konusunu yaşadığı dönemde tekrar bahis konusu etmiş; birçok yazarı da etkilemiştir. Eserini büyük çoğunluğu itibarıyla tercüme ettiği Viardot'nun ise diğer Batılı yazarlara göre hakikate karşı daha duyarlı olduğunu vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

Abdulsattar Elhajhaled. “1875 Yılına Kadar Türk Edebiyatında Endülüs”. Mukaddime. 9/1 (2018), 101-110.

Beşir Ayyvazoğlu. “Edebiyatımızda Endülüs”. Endülüs'ten İspanya'ya. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

İsmail Hikmet. Ziya Paşa, Hayatı ve Eserleri. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932.

Kenan Akyüz. “Ziya Paşa'nın Biyografisine Ait Yeni Belgeler”. Türk Dili. X, 547 (1956).

Önder Göçgün, Ziya Paşa, 1. bs., İzmir: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.:815, 1987, s. 4-5.

Zehra Gözütok. Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2008.

Ziya Paşa. Endülüs Tarihi. nşr. Kirkor. 2. Baskı. 1-4, Dersâdet: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1-3, 1304/1886, 4, 1305/1887.

Hüseyin Gökalp ile Endülüs'ü Konuştuk

İNSİCAM

Dr., Selçuk Üni., İslami İlimler Fak.
Öğretim Üyesi

S: Endülüs tarihinde bizi çeken ne var? Endülüs bizim için nedir?

İki türlü cevap verilebilir. Endülüs, fetihlerle birlikte bize ait bir toprak parçasına dönüştükten sonra elden çıkan nadir bölgelerden biridir. Bu yönüyle geçmişimizin biraz travmatik bir tarafını temsil eder. Benzer şekilde yaklaşık 3 asır tutunmamıza rağmen kaybettiğimiz Sicilya bölgesi de benzer durumdadır. Diğer yönüyle Endülüs, Avrupa'nın güçlenmesinden sonra nostaljik bir ilgiye mazhar olmuştur. Geçmişte Avrupa, Müslümanların doğrudan ilgisini çeken bir kıta değildi. Örneğin ünlü seyyah İbn Batuta, pek çok bölgeyi dolaşmasına rağmen Avrupa'ya gitmemiş, orayı merak dahi etmemiştir. Ancak bugün Batı, önce askeri daha sonra kültürel hegemonyasını tüm dünyaya dayattı sonra ilginin merkezi haline gelmiştir. O sebeple bugün Müslümanlar, Asya'da bulunan Doğu Türkistan ya da Batı Afrika'da bulunan Zengibar yerine Endülüs'ü daha fazla merak etmektedirler. Endülüs, hem turistik hem nostaljik hem de travmatik ilginin kesişim noktasını

oluşturabildiği için ilgimizi çekmeye devam etmektedir. Endülüs bizim zaferimiz, Endülüs bizim mağlubiyetimiz, hem bulduğumuz hem kaybettiğimiz bir şey. Şöyle düşünün, bazı alimlerin kitaplarını okuyorsunuz, İmam Kurtûbî veya İmam Şatîbî gibi. Birisi Cordobalı diğeri Xâtiva. Yani eğer biz 732’de Poitiers Savaşı’nda yenilmeseydik İmam Münhîlerimiz, İmam Lundûnîlerimiz de olacaktı. İngiliz tarihçi Gibbon, “Eğer müslümanlar Franlara karşı bu savaşta galip gelmiş olsalardı şimdi Paris ve Londra’daki kiliselerin yerinde camiler olacak, Oxford’da Kitâb-ı Mukaddes yerine Kur’an tefsirleri okunacaktı” der. Olayın bu kısmı da var. Yani batıdan Endülüs’ün doğudan Osmanlıların Avrupa hafızasında bir kâbus örüntüsü oluşturduğunu ve Endülüs ile alakalı akademik ilginin İslam dünyasına da yansığını görmek gerekir.

S: Yakın zamanda “Moriskolar - Zorla Hristiyanlaştırılan Endülüslü Müslümanlar” adlı bir çalışmanız yayınlandı. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ne etkili oldu? Neden Moriskolar?

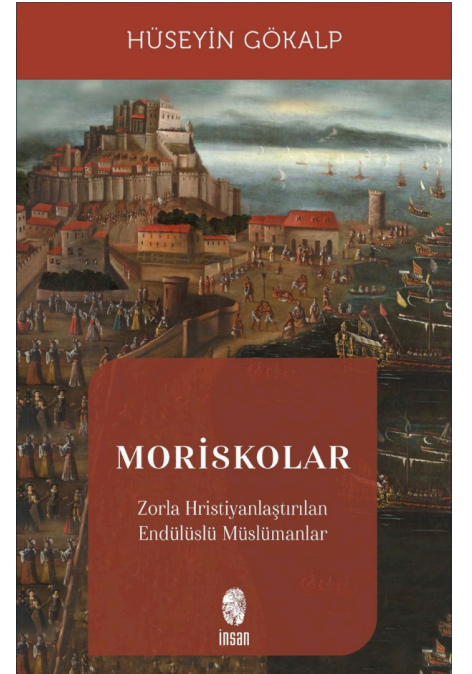
Bu eski bir çalışma, benim yüksek

lisans tezim. O dönemlerde önce ihracat yaptığımız daha sonra da Sevilla’da kendi şirketimizi kurduğumuz bir süreçten geçiyorduk. İspanya pek çok yönüyle ilgili alanıma girmişti. O seyahatlerin bir ürünü. Daha evvel İngilizcesi yayınlanmıştı. Bazı arkadaşların teşvikiyle Türkiye’de de basılmasına karar verdik.

S: Endülüs tecrübesinde Müslümanların ortaya koyduğu bir arada yaşama kültürü bugünün dünyasında karşılık bulabilir mi?

İspanyolca buna “convivencia” diyor. Ancak İspanya, bu beraber yaşama kültürünü Müslümanlardan tevarüs edemedi, edemezdi de. Çünkü Hristiyanlar, şeriatı olmayan bir dine mensuptu ve politik etik sınırları, hedefleri net değildi. Buna ister makyavelizm deyin ister oportünizm, İspanya deniz aşırı ülkelerdeki hedeflerine daha kısa ulaşmak için hem Amerika’da hem de İber Yarımadası’nda Katolik ve İspanyol olmayan kitlelere karşı inanılmaz katliamlara girişti. Çünkü kendilerini merkeze koymuşlardı, Yahudileri diğer Avrupalı rakip devletlerin casusları, Müslümanları da Osmanlı devletinin muhbir ve müttefikleri olarak görüyorlardı. Hem içeride hem de sömürdükleri bölgelerde beraber yaşayamama örnekliliği gösterdiler. Aynı dönemlerde Osmanlı, Sefarad Yahudilerini İstanbul’a, İzmir’e taşıyordu. O kadar uzun süre buralarda kaldılar ki 500. Yıl Vakfı’nı kurdular. Benzer bir kurumu ne İspanya’da ne Almanya’da görebilirsiniz. Bugünün dünyasında beraber yaşayabilen toplumlar çok gelip geçici paydalar sebebiyle bir aradalar. Ortam, zemin kaydığı vakit çabucak kamplaşıp birbirlerine karşı cephe aldıklarını görüyorsunuz. Bir kişinin ya da

Buna ister makyavelizm deyin ister oportünizm, İspanya deniz aşırı ülkelerdeki hedeflerine daha kısa ulaşmak için hem Amerika’da hem de İber Yarımadası’nda Katolik ve İspanyol olmayan kitlelere karşı inanılmaz katliamlara girişti.

Endülüs, coğrafi olarak değil dönem olarak anlaşılmalı. Kabaca miladi 800-1200 arası Endülüs'te fakihler, hekimler, botanikçiler, filozoflar vs. çıkıyor. Ancak Endülüs'ün doğu İslam dünyasına yani Bağdat'a ya da Mâverâünnehir bölgesine üstün olduğunu söylemek zor.

bir toplumun kendini merkeze alması anlaşılabilir ancak hukuksuz bir şekilde bunu yapması, zulmü doğurur. Endülüs veya bizde Kudüs, İstanbul, Şam, Kahire tecrübeleri bu anlamda değerli ama bu başka bir topluma aktarılacak bir hafıza değil.

S: Endülüs'ün İslam bilim geleneğindeki önemi nedir? Bu bilim neden orada ortaya çıktı? Avrupa'daki bilimsel geleneğe katkısından söz edilebilir mi?

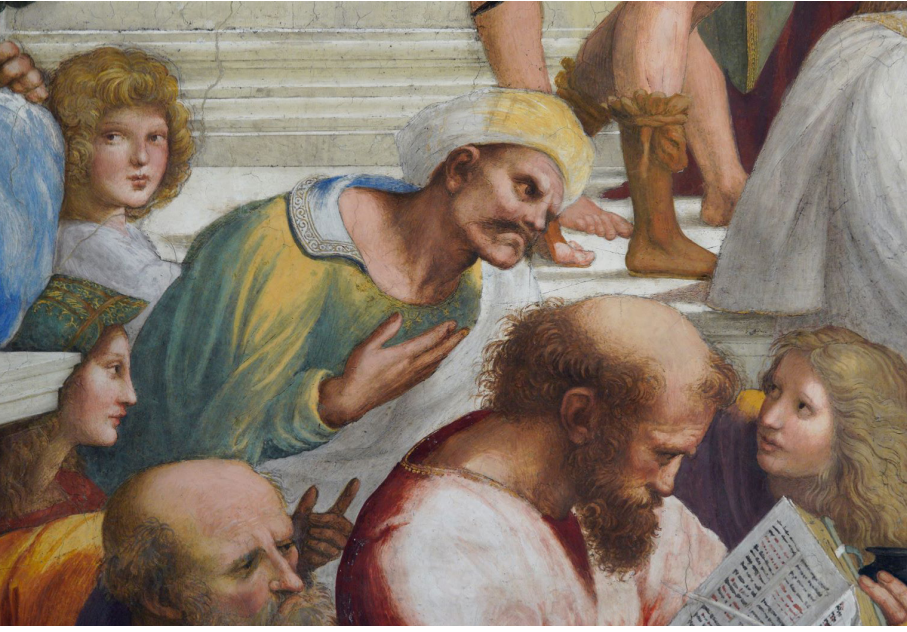
Endülüs, coğrafi olarak değil dönem olarak anlaşılmalı. Kabaca miladi 800-1200 arası Endülüs'te fakihler, hekimler, botanikçiler, filozoflar vs. çıkıyor. Ancak Endülüs'ün doğu İslam dünyasına yani Bağdat'a ya da Mâverâünnehir bölgesine üstün olduğunu söylemek zor. Ancak Endülüs'ü Avrupa'nın diğer bölgeleriyle kıyasladığımızda Kurtuba'nın bu dönemlerde Avrupa'nın en kalabalık şehir olduğunu görebiliriz. Avrupa'da kraliyet ailesi mensupları amansız hastalıklarla ilgili tedavi için Endülüs'e gelirlerdi. İslam dünyasındaki ilmi geleneğin Avrupa'ya intikali konusunda Haçlı Seferleri ve

Sicilya adasında Norman krallarının çabalarının dışında Endülüs merkezi bir konumda. Ancak Avrupa'nın günahlarına ortak olma pahasına saklı ve çekingen bir gururla Avrupa aydınlanmasına imza atmanın da bir anlamı yok. Her mesele kendi içinde ve döneminde değerlendirilmeli.

S: Endülüs denilince akla İbn Haldun ve İbn Rüşd geliyor. Bu ve benzeri önemli şahsiyetlerin ortaya çıkmasını sağlayan unsurlar, şartlar nelerdir?

Her ikisi de bizim için önemli isimler. Çokça istifade ettik ediyoruz ama onlara benzer doğuda çok daha fazla ulemaya sahibiz. Endülüslü isimleri diğer bölgelerden farklı kılan taraflar var. Tıpkı Mâverâünnehir hanefiliği, Irak hanefiliği veya Bağdat mutezilesi, Basra mutezilesi arasındaki farklar gibi. Her şeyden önce malikilik baskın. İbn Hazm sebebiyle zahiri olarak yorumlanan bir tutum var ancak bunun sebebi zannımca Hind-İran kültüründen ve Batınî yorumlardan uzak olmaları, Şiîlikle ilgili bazı kısa dönemler haricinde Fatımi ve Büveyhi

kıskacındaki Bağdat kadar etkilenmemiş bir bölge. Çokça tecrübeler birikmiş. İbn Haldun, hem şahsi hem ailevi zihninde pek çok tecrübe biriktirmiş, dertli bir adam. Sanki dünyanın yükünü sırtında taşıyor. İbn Haldun, kendi coğrafyasının kendi ailevi acılarının, kendi siyasi çalkantılı dönemlerinin ürünü ve tüm bunların yanında bir kadı. Multidisipliner bir adam. Adeta doğuyu ve batıyı mezcetmiş. Bu herkese nasip olmayacak bir fırsat. Çok sonraları yaşayan Montesquieu, İran Mektupları'nı yazdığında İran'ı görmemişti. Hatta İran ile ilgilenmiyordu bile. İbn Haldun, dönemin dost düşman pek çok devlet adamıyla görüşmüştü. Timur ile bile konuşma fırsatı oldu. Bunların hepsi bu alimlerin ilim ve tecrübesini genişletmişti. Sadece Endülüs ya da Kuzey Afrika'da kalmış gitmiş adamlar değil bunlar. Toplum da böyle hareketli. İbn Rüşd ile Gazzali'nin metinler üzerinden tartışmasını oryantalistler inkâr etse de medrese talebelerinin yakından takip ettiğini biliyoruz. Tabi bir taraftan bu örnek verdiğiniz iki isim, Batı'da da çok bilinen ve üzerine çalışılan isimler. Tüm taraflardan gelen bu haklı ve

çok yönlü ilginin pek çok sebebi var. Üzerine kitaplar yazılması lazım.

S: Sizce Moriskolar ve Endülüs, Türkiye'de kâfi miktarda biliniyor mu? Bunlarla ilgili çalışmalardan bahsedebilir misiniz?

Mehmet Özdemir, Lütfi Şeyban ve Nizamettin Parlak hocaların hem kendi çalışmaları hem de lisansüstü talebelerinin ortaya koyduğu çok değerli işler var. Benim çalışma alanım Endülüs değil, yüksek lisanstan sonra odağım kaydı ama geçmişte akademiye Endülüs'e büyük bir ilginin olduğunu ve bunun artarak devam ettiğini biliyorum. Türkiye'de Moriskolar tanımı belki çok bilinmiyor olabilir ama Endülüs'ün sonuyla ilgili hafızalarda İspanyol zulmünün yerleşik olduğunu tahmin ediyorum. Çok uzun bir dönem, daha fazla çalışılması gerekiyor. Genel olarak da nostaljiye veya turizme hapsedilmeyecek kadar da stratejik bir konu. İnşallah, Endülüs'e ilgi, doğru bir zeminde artarak devam eder.

İbn Rüşd ile Gazzali'nin metinler üzerinden tartışmasını oryantalistler inkâr etse de medrese talebelerinin yakından takip ettiğini biliyoruz.

Dün Endülüs, Bugün Filistin!

Mucahid YILDIZ

Tarih, ibret almadığımızdan tekerrür ediyor. Bunu bilmeyenimiz yoktur. Ancak yine de ibret almamakta ısrarlıyız. Dün nasıl bütün Avrupa Fransa önderliğinde Endülüs'e saldırıp, din, dil, ırk ayırmadan insanları katlettiyse, bu yazının kaleme alındığı şu dakikalarda siyonist rejim de Gazze'yi bombalamakta, genç-yaşlı, kadın-erkek, çocuk ayırmadan insanları katletmekte. Avrupa'sıyla Amerika'sıyla tüm küffar devletleri, siyonist rejime tam destek vermiş durumda. İslam ülkelerindeki devletlere baktığımızda böyle güçlü bir desteği maalesef göremiyoruz.

Gazze'de Müslümanların yok edilmesi siyonist rejimin daha da güçlenmesi demektir. Bu da bütün insanlık için felaketin daha da büyümesi anlamını taşıyor. Ancak siyonist rejim ve yandaşları, medya ve para gücünü kullanarak dünya kamuoyunu yanıltmaya devam ediyor.

Endülüs'ün tarih sahnesinden silinmesi esnasında, başta Müslümanlar olmak üzere buradaki İslam devleti idaresinde yaşayan tüm insanlara korkunç acılar yaşatan bir zulüm ortaya konulmuştur. Bu zulüm asla unutulmamalıdır. Yeni neslimize de bilinen tüm ayrıntılarıyla anlatılmalıdır. İbret alınmalıdır. Hazırlıklı olmak, hazırlık yapmak şarttır. Atalarımız 'su uyur, düşman uyumaz' demişler. Şimdi maalesef biz uyuyoruz, düşman asla uyumuyor.

Tüm bu karamsarlıklara rağmen, yeryüzünün birçok yerinde olduğu gibi Endülüs'te de bugün İspanyol olarak bilinen, belki de ataları Endülüs'ün Müslüman halkının neslinden olan Müslüman sayısı giderek artmakta. Yaklaşık on yıl önce kızımın üniversite tahsilini 'erasmus' isimli değişim programı dahilinde İspanya'da bir yıl süreyle yapması nedeniyle Endülüs'e iki defa seyahat etmek nasib olmuştu bize.

Kurtuba şehrine yakın Elmodavar isimli bir köyde yaşayan Müslümanların biraya geldiği bir cami külliyesinde kaldık. O günlerde çıkardıkları dergide yayınlanması için bir makale kaleme almış ve Endülüs'e göndermiştim. Burada bu yazıyı olduğu gibi değerli İnsicam okuyucularımıza takdim etmek istiyorum.

...

Almanya'da yaşayan bir Müslüman kardeşiniz olarak memleketinizde bana gösterdiğiniz teveccühe binaen buradan sizlere acizane bir iki hatırlatma yapmak istiyorum.

Değineceğim konuları mutlaka biliyorsunuz. Bilenler için bir yenilenme, diğerleri için de bilgilenme olur inşaallah. Türkler arasında aslında Arapça, fakat sadece son kelimesi Türkçe bir atasözü vardır, 'At-tak-raru ahsan, walaw kana yüzseksen'. Yani tekrar 180 sefer de olsa çok iyidir.

İnşaallah ifadelerim önce bana, sonra da siz değerli kardeşlerime bir ders ve hatırlatma olur. Allah hepimize efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e layık birer ümmet olmayı nasib eylesin!

Birlikte kıldığımız bir Cuma namazı hutbesinde Haşim İbrahim'in sonradan bana özet olarak tercüme edilen hutbesindeki ifadelerini duyduğumda Taberi tarihinde geçen bir gerçeği yeniden hatırladım. Taberi, Allahüteala, Hz. Adem (a.s.)'ı yarattığında ona tüm eşyanın isimlerini öğretti diyor. Yani Allahüteala, hepimizin babası Hz. Adem'e ilmin özünü, aslını öğretti. Bu durumda tüm insanların en bilgisi Hz. Adem idi. O zamandan günümüze kadar yapılan en basit bilimsel ça-

Tüm bu karamsarlıklara rağmen, yeryüzünün birçok yerinde olduğu gibi Endülüs'te de bugün İspanyol olarak bilinen, belki de ataları Endülüs'ün Müslüman halkının neslinden olan Müslüman sayısı giderek artmakta.

Haşim İbrahim, Cuma hutbesinde, İslam'ın insanlara şu anın önemini bilmelerini emrettiğini, gelecekleri konusunda endişe duymalarına gerek olmadığını söyledi. Zira insanlar gayretleri sonucu Allah'ın kendilerine öğrettiklerini hatırlıyorlar, böylece ilim ve medeniyette gelişme gösteriyorlar.

İşmadan en yüksek teknolojik ya da diğer dallardaki gelişmeler işte bu aslın üzerine bina ediliyor. Bilemiyorum, belki de insanlık tarihinde birtakım olaylar sonucu gerileme gösterdi, önceki yüksek medeniyetini kaybetti ve tekrar gelişmeye başladı. Bu konuda değişik spekülasyonlar yapılabilir.

Haşim İbrahim, Cuma hutbesinde, İslam'ın insanlara şu anın önemini bilmelerini emrettiğini, gelecekleri konusunda endişe duymalarına gerek olmadığını söyledi. Zira insanlar gayretleri sonucu Allah'ın kendilerine öğrettiklerini hatırlıyorlar, böylece ilim ve medeniyette gelişme gösteriyorlar. Haşim İbrahim, aslında şu günlerde Avrupa'da yaşanan kriz tartışmalarında bazılarının ortaya çıkıp, 'Biz toplum içinde ıslah edicileriz. Birtakım önlemler olarak ilerde yaşanabilecek problemleri şimdiden çözüyoruz.' şeklindeki ifadelerine değinerek ilahi zikri hatırlatıyordu. Çünkü Allah'ın çizdiği sınırlar içinde hareket edildiğinde insanlığın geleceğinden endişe duymasına gerek yok. Şu andaki zaman yaşanır; Al-Vakt. Sorunların çözümü İslam'ın öngördüğü adalettir. Adil paylaşım sağlandığında hiçbir kriz toplum içinde varlık gösteremez. İnsanlar refah ve huzur içinde yaşarlar.

Allah'ın çizdiği sınırların ilk ve en önemli unsuru her Müslümanın teslim olmak zorunda olduğu, tüm varlığı ile kendisini adaması gereken 'Lailahe illallah' prensibidir. Allah'tan başka ilah kabul etmemek, tanımamak. Yani insanın kendisine emir ve yasak koyacak tek otorite olarak yalnızca ve yalnızca Allah'ı kabul etmesi, ona tüm varlığıyla, beden ve ruhen teslim olması.

Nedir pekala Allah'tan başka insanların ilah olarak kabul edebile-

cekleri unsurlar?

Şöyle bir çevremize ve günlük hayatımıza bakarsak, binlercesini görüp sayabiliriz. Ama biz şimdi birkaç örnekle yetinelim. Kimileri için para, kadın, cinsel arzular, kimileri için makam, mevki, şan, şöhret ve kariyer. Kimileri için kendi uydurduğu kurallar ve prensipler. Kimileri için de 'Yahu komşularımız ne der, içinde yaşadığımız toplum ne der? Ya bizi dışlarsa arkadaşlarımız?' gibi endişeler. Tüm bunlar Allah'a ortak olarak karşımıza çıkan ve hafazanallah bizi şirke götürebilecek unsurlardır. Lailahe illallah diyerek Müslüman olan kişi işte tüm bunları bir kenara bırakarak Allah'a yönelip, O'na teslim olur. Elbette Allah'ın bize verdiği izin nisbetinde ilmi siyaseti uygulamalıyız, Müslümanlar hakkında kötü bir imaj duyulmaması, peşin hükümlere yer verilmemesi için, birtakım önlemler almalıyız. Ancak ölçümüz her zaman Allah'ın emirleri dışına çıkmamak olmalı.

İlahlık iddiasıyla karşımıza çıkan bu unsurlara, yani şeytana, yani egomuza, nefsimize karşı yaptığımız mücadeleyi Allah Rasulü 'büyük cihad' olarak adlandırdı ve büyük cihadın, daha çok bedeni eylemle ortaya konulan küçük cihaddan çok daha önemli olduğunu bildirdi. Ancak bu, bizim küçük cihadı bir tarafa bırakmamız anlamına gelmiyor. Zaten bu ikisini birbirinden ayırmamızın imkanı yok.

Her canlının kendisini savunma mekanizması vardır. Bazı bitkiler bile kendilerini çeşitli metodlarla savunur. Zulme karşı Müslümanlar olarak kendimizi ve diğer insanları savunmak maksadıyla başvurduğumuz silahlı mücadele en son çaredir. Terör hiçbir zaman biz Müslümanların mücadele aracı olamaz. Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) başının

en darda olduğu zamanlarda bile terör yolunu hiçbir zaman ve hiçbir şekilde tercih etmedi. (Günümüzde güç sahibi şer güçler, kendilerine karşı mücadele veren herkesi terörle suçluyor).

Ancak küçük cihad sadece silahlı mücadeleden ibaret bir eylem değildir. Her Müslümanın günlük uğraşları, çaba ve gayret göstermek, çalışmak anlamına gelen cihad kavramı içinde yer alır. Örneğin bir babanın ya da annenin çocuklarının rızkını Allah'ın çizdiği sınırlar dahilinde temin etmek için sabah besmele ile evinden ayrılıp, akşama kadar yaptığı tüm çalışma bu küçük cihadın içinde yer alır. Yine bir babanın ya da annenin evinde çocuklarıyla meşgul olup, onların terbiyesiyle ilgilenmesi, onları büyütmesi de bir cihaddır.

Tüm bu çalışmalar yapılırken, şeytana ya da kendi nefsimize karşı yaptığımız mücadele ise, işte o büyük cihaddır. Ve günlük hayatımız, hele de çoğunluğu Müslüman olmayan toplumlarda sürekli olarak bu mücadelelerle dolu.

Müslümana şeytan yaklaşamaz, ancak onun yerine her kişinin egosu, kişisel arzu ve istekleri, Allah'ın sınırları dışına çıktığında şeytana hizmet eder. Ve bizim nefsimize karşı yaptığımız mücadele, savaş, işte o büyük cihaddır.

Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in tavsiyesi üzerine gücümüzün yettiği kadar bilimin en yüksek derecesine ulaşmamız gerekir. Zira Peygamberimiz, kadın erkek tüm Müslümanların beşikten mezara kadar ilim öğrenmesini öneriyor. 'Bilim Müslümanın yitik malıdır, nerede bulursa alır.' diyor efendimiz.

Günümüzde bilimin en yüksek aşamada elde edildiği kurumlar olarak

üniversitelere baktığımızda, Müslüman kızlarımızın ve oğullarımızın birtakım zorluklarla karşılaştıklarını görüyoruz. İşte onların ilim öğrenmek suretiyle yaptıkları küçük cihad sırasında karşılaştıkları bazı zorluklara karşı gösterdikleri mücadele büyük cihaddır. Örneğin kız ya da erkek öğrencilerin buralarda karşılaştıkları cinsel tahriklere sabrederek, zinadan kaçınmaları, nefislerine uymayarak Allah'ın çizdiği sınırları aşmamaları büyük cihaddır. Kızlarımızın tüm baskılara rağmen, Allah'ın emrettiği hicabı bırakmamaları, bu yolda karşılaştıkları tüm zorluklarla mücadele etmeleri büyük cihaddır. Allah'ın emrine uyup, 'toplumdan dışlanırsınız, uyumsuz derler, gerici, yobaz derler' gibi bahaneleri elinin tersiyle bir kenara atan Müslüman genç kız ve erkek bir taraftan küçük cihadı yaparken aynı zamanda büyük cihadı da layıkıyla yapmaktadır.

Allahüteala cümlemizi Kelime-i Tevhid ile verdiğimiz söze layık Müslümanlardan eylesin! Amin.

...

Müslümana şeytan yaklaşamaz, ancak onun yerine her kişinin egosu, kişisel arzu ve istekleri, Allah'ın sınırları dışına çıktığında şeytana hizmet eder. Ve bizim nefsimize karşı yaptığımız mücadele, savaş, işte o büyük cihaddır.

¹Berger'in görüşleri için bkz. Peter L. Berger, "Sekülerizmin Gerilemesi," Sekülerizm Sorgulanıyor. Haz. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, s. 16-23.

Endülüs'ten İspanya'ya

Betül ZEYREK

Denilebilir ki Endülüs olmasaydı Rönesans olmazdı.

Endülüs'ten İspanya'ya geçiş.

Müslümanım diyen herkes Endülüs'ü bilmeli diye düşünüyorum.

Elimizdeki bu eser 29 Kasım 1992 yılında yapılan sekiz konuşmacının tebliğ sunduğu TDV Yayın Kurulu Başkanı S. Hayri Bolay'ın açılış konuşmasını yaptığı ve neden böyle bir sempozyumun tertip edilmeye gerek duyulduğunu açıkladığı konuşması ile başlayan sempozyumun Ahmet Belada editörlüğünde kitaplaştırılmış hali. İyi ki kitaplaştırılmış dedim okuyup bitirdikten sonra.

Kitap 1996 yılında yine Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından ilk baskısı yayımlanmış. Elimizdeki baskısı ise Mayıs 2021'de Ankara'da yayımlanmış 2. baskısı. Eserin bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na ait.

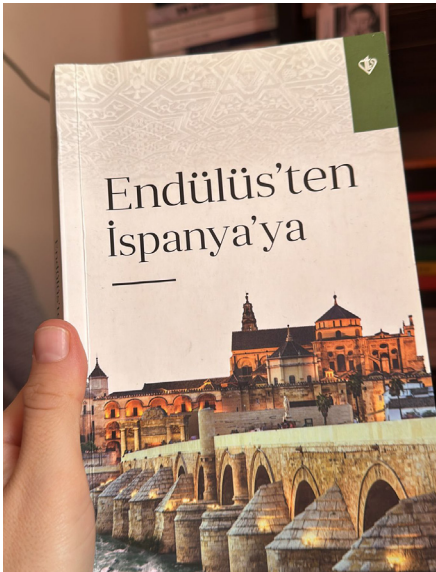
Sekiz konuşmacı farklı başlıklar altında Endülüs'ü konuşmuş. Her bir konuşmacı Endülüs'e güzel bir pencere aralamış. Neler oldu, ne kadar süre Müslüman olarak kaldı, şimdi nasıl?...

711 yılında bir avuç Müslüman İspanya'nın fethine nail olmuş ve birkaç kişi dışında okuma yazma dahi bilmeyen bu ülke de ilmin büyük bir kapısı sayılacak kadar parlak bir medeniyet kurmayı başarmışlardır. Öyle ki bu medeniyet, İslam devleti siyasi varlığını kaybettiği dönemde bile varlığını devam ettirebilmiştir.

İslamiyet'in gelmesi ile birlikte Avrupa'nın "karanlık çağı"ını dağıtan ilk ışıkların kaynağı haline gelmiştir Endülüs. Endülüs aynı zaman da Batı'ya ilmin, felsefenin, düşüncenin var olduğunu göstermiştir. İslam medeniyetinin temeli de bu şekilde güçlenmiş ve asırlarca devamlılığını sağlamıştır.

Endülüs, 780 sene yaşamış bir devlet, 1492 yılında siyasi varlığını kaybetmiştir. Sonrasında ise her Müslüman ülke vatandaşına reva görülen şeyler Endülüs Müslümanlarının da başına gelmiştir. Engizisyona, toplu katliama veya Hristiyanlaştırılmaya tabi tutulmuşlar. Tabi bunun sebeplerinden biri de dünyevi ihtiras, siyasi hırs. Devletler bu çıkmaza girince tarih sahnesindeki varlığı da tehlikeye girmiş oluyor. Ve yavaş yavaş yıkım gerçekleşiyor. Çünkü *"Dünyevileşme ve ihtirasın hâkim olduğu yerde, akıl çalışmaz, göz görmez, kulak duymaz olur."* (s.11)

"Geleceği yaşamak zorunda olan milletlerin, geçmişin muhasebesini iyi yapması gerekir." Bu eserin bu amaca hizmet etmesi düşünülmüş. Endülüs

İslam devleti iken benliğini kaybetmiş bir millet halini almıştır.

Ukbe b. Nafi, Musa b. Nusayr, Tarık b. Ziyad'dan; Melik Ebu Abdulah Es-Sağir'e Sekiz Asırlık Rüyalar Ülkesi/ ENDÜLÜS AHMED BELADA

Genel hatlarıyla Endülüs'ten bahsetmiştir. O dönem Osmanlı Endülüs Müslümanları için bir şeyler yaptı mı? Yapmadı mı? Sorusu çerçevesinde tarihi serüvenini ele almıştır. Tarihte dünyayı kendine hayran bırakan ayrıca Avrupa Rönesans'ının neredeyse en büyük teşvik edici gücü sayılan Endülüs Müslümanlarından da bahsetmiş Sayın Belada. İnsanın olduğu yerde iyilik ve gelişmişlik ile beraber kötülük ve gerilemeye götüren hareketlerin de bir arada bulunduğunu ifade ederek Jean Jacques Rousseau'ya ait olan şu alıntıya yer vermiştir. "Her şey, Yaraticının, elinden çıktığında iyidir, insanoğlunun elinde bozular." (s.30) Çünkü iş artık siyasete dönmüştür. Siyasi üstünlük kurma düşüncesi mücadeleyi beraberinde getirmiş ve yaşanan yıkımı gözler önüne sermiştir. 'Ben senden daha iyi idare ederim' düşüncesi ihtirası beraberinde getirmiş ve devletlerin gerilemesi, yıkılması yahut değişime uğraması, yeni devletler, milletler ve dinlerin hakimiyet kurmak için her yola başvurmalarına haklı gerekçe gösterilmiştir. Çünkü Asr-ı Saadet'in ilk dönemleri hariç siyasi mücadeleler hep 'ben daha iyi yönetim' ihtirası ile varlığını devam ettirmiş ve ilerleme bu şekilde olmuştur.

Edebi Kaynaklara Göre Son Dönem Endülüs Müslümanlarının Durumu Prof. Dr. M. Faruk Toprak

İlk olarak sayın Toprak edebi kaynaklara dayanarak Endülüs'ün sıkıntılı süreçlerini ele almış ve bu

bağlamda tebliğini sunmuştur.

Endülüs Medeniyetinde Orijinallik Meselesi Doç. Dr. Mustafa Aydın

İkinci olarak sayın Aydın Endülüs edebiyatının orijinalliğinden bahsettikten sonra Batı Edebiyatı'nı etkilediği hususlara değinmiştir.

Endülüs'ün Yıkılış Süreci Üzerine Mülâhazalar

Prof. Dr. Mehmet Özdemir

Bu bölümde Endülüs'te hâkim olan hanedanlardan, kurulan İslami devletlerden bahsedip, bu devletlerin yapıları hakkında değerlendirmelerini yaptıktan sonra birlikte hareket edildiğinde Hristiyanların Endülüs üzerinde hiçbir hakimiyet kuramadıklarını ifade etmiş ve aksi yapıldığında halk arasındaki ihtilaflardan yararlanarak Hristiyanların amacına daha çabuk ulaştıklarını beyan etmiştir.

Endülüs'te Gelişen Düşünce Hayatı ve Batı'ya Tesirleri

Prof. Dr. S. Hayri Bolay

Bu bölümde sayın Bolay, özellikle Endülüs'te yetişmiş olan 'İbn Rüşd, İbn Bacce, İbn Tufeyl, İbn Arabi gibi filozofların batıyı etkisi altına aldıklarından bahsetmiştir. Batı bu filozoflardan etkilenmekle kalmamış asırlarca sürececek olan akımların ortaya çıkma sürecine değinmiştir.

Cezayirli Türklerin Endülüs Müslümanlarını Kuzey

Afrika'ya Nakli ve Neticeleri

Prof. Dr. Ercüment Kuran

Öğlenden sonraki oturumun başkanı olan sayın Kuran, Osmanlı Endülüs ilişkilerinden bahsettikten sonra Osmanlı'nın Endülüs Müslümanlarını Kuzey Afrika'ya nasıl taşıdığını ve buraları kurtarmak için sarf ettikleri çabaları ele almıştır.

Muhyiddin İbn Arabi ve Türkiye'ye Tesirleri

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

İbn Arabi'den bahseden Tahralı, İbn Arabi'nin Türk Kültür hayatına olan etkilerini ifade ettikten sonra Konya'ya yerleşme sürecini anlatarak Sadrettin Konevi'yi yetiştirme sürecinden bahsetmiştir.

Edebiyatımızda Endülüs Beşir Ayvazoğlu

Ayvazoğlu bu bölümde Ziya Paşa'nın tercümesinden bahsederek Osmanlı'nın Endülüs tarihi ile yakından ilgilendiğini ifade etmiştir. Fakat divan edebiyatının Endülüs'ün ilgilenmediğini, Cumhuriyet Dönemi'nde ise Yahya Kemal ve Mehmet Akif Ersoy dışında kayda değer bir alakanın olmadığına değinmiştir.

Endülüs Sanatı

Prof. Dr. Selçuk Mülayim

Bu bölüm slayt gösterisi ile sunulmuştur. Son tebliğ olan bu bölümde İslam sanatının etkilerinin Endülüs'te uzun yıllar varlığını koruduğu ifade edilmiştir. Kitaba da bu görseller eklenmiş, yapıların planlarına yer verilmiştir.

Endülüs'te yüz binlerce Müslüman katledildi, Prof Rodrigo de Zayas (çev. Cemal Aydın), burada yazarın kendi ailesinin de eski Müslüman bir aileye mensup olup sonradan Hristiyanlaşma süreci kanıtları ile ele aldığı şekli yer alıyor. Endülüs'ün Yıkılış Süreci üzerine bir röportaj yer alıyor. En son kısımda Muallim Naci'nin bir şiirine Osmanlı Türkçesi ile yer verilmiştir.

O dönem bu sempozyum oldukça yoğun bir ilgi görmüş. Bu alanda araştırmalar yapacak olan kişiler için bir geçiş bir köprü görevi üstlenmiştir.

Abdülhak Hamit Tarhan ile Endülüs'ün Fethi

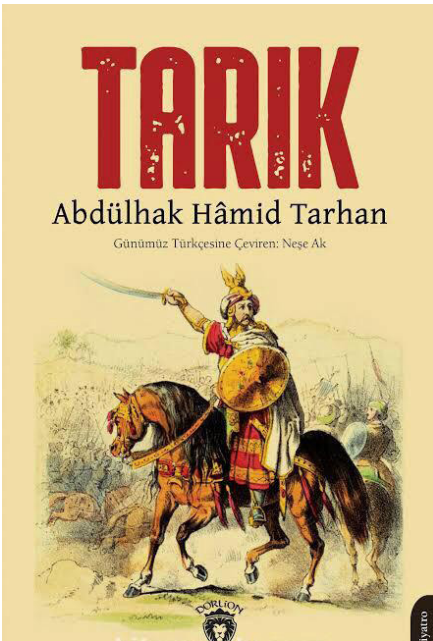
Gözde ÇİMEN

Bebek Hekimbaşı Yalısı'ndan Şairi Azamlığa

1852 yılı, İstanbul Bebek'teki Hekimbaşı Yalısı'nda tarihçi ve diplomat Müverrih Hayrullah Efendi ile Kafkasya'dan kaçırılıp cariyeye yapılan Münteha Hanım dört çocuklarından üçüncüsü olan *Abdülhak Hamit Tarhan*'ın dünyaya gelişinin sevincini yaşamakla meşgullerdi. Köklü ve eski bir ulema ailesi olarak yaşamlarını sürdürdükleri bu yalıda oğulları gelecekte Türk şairinin en önemli yazarlarından biri olarak tarihçi, diplomat ve oyun yazarı olarak yetişecekti. *Abdülhak Hamit Tarhan* hayatının her döneminde yüksek mevkilerde bulunduğu için dünyayı görme fırsatı yakalayıp çağın önemli sanatçıları arasında yer aldı. Hatta öyle ki ilerleyen yıllarda *Süleyman Nazif* kendisi için "*Şair-i Azam*" yani *Büyük Şair* sıfatını kullandı. Diplomat olmasından kaynaklı hem doğu hem batı edebiyatına aşina olarak kendisi de yazdığı tiyatro oyunları, şiirleri ve düşünceleri ile yeni şekiller ortaya koyabildi. Kendisine eserlerinde etkisini fazlasıyla gördüğümüz *Namik Kemal*'i birinci üstat ve daha sonra ikinci üstadı olarak *Recaizade Mahmud Ekrem*'i seçti. Pirizade ailesinden Fatıma Hanım ile evlendi ve daha sonra ölümünün ardın kırk gün boyunca ziyaret ettiği hanımın ardından yazdığı *Makber* ile ünü imparatorluk sınırlarını aştı. Yazdığı pek çok tiyatro eserinin arasında *Tarık ya da Endülüs* tiyatro oyunu inişli çıkışlı yolculuğu ile aralarında okunmaya ve incelenmeye değer eserlerinden.

Tarık yahut Endülüs

İncelenmeye değer çünkü kelimeleri bir süs olarak kullandığı bu edebi eser "*Tarık yahut Endülüs*" kitabı en fazla rağbet gören eserlerinin arasındadır. 1335 yılında yayımlanan baskısının ön sözünde kitabın ilk yayımlanmasından sonra toplattırılıp, bütün nüshalarının toplatıldığı bilgisini verir. Eser o kadar yakın takip altındadır ki *Abdulhamit* döneminde *Hamit Tarhan Madrid'e* sefir olarak atanmasına rağmen eser yüzünden gönderilmez. Adından da anlaşılacağı üzere kitap konusunu *Endülüs'ün* fethinden alır. Tarihte var olmuş bir hikâye kurgusal bir şekilde hayali kişiler ve ilişkiler etrafında işlemiştir. *Tarık, Musa b. Nusayr*'ın kölesi. Azad edil-

dikten sonra ordunun başına getirilerek *Endülüs*'ün Fethi ile görevlendirilir. Öte yandan *Tarık ile Musa b. Nusayr*'ın kızı Zehra ile gönül ilişkisi vardır. Bu ilişkiden haberdar olan Musa b. Nusayr *Tarık*'a eğer *Endülüs*'ü fethedip ve *Got kralı Rodrik*'in başını getirirse kızı ile evlendireceği sözünü verir. *Tarık* düşman ordusundan kat be kat az olan ordusu ile *İspanya*'ya çıkararak pek çok yeri fetheder. *Got Kralı Rodrik*'i savaş meydanında öldürerek başını *Musa b. Nusayr*'a gönderir. Ancak bu işin sonunda beklenmedik belki de beklenen şekilde *Musa b. Nusayr* kölesi *Tarık*'ın başarısını kıskanmış ve onu zindana gönderir. Kıskançlığına kılıf arayan *Musa b. Nusayr* *Tarık*'a suçlama olarak emrine itaatsizlik gerekçesini gösterir. Ancak bu tavır halifenin kulağına gider, *Musa b. Nusayr*'i azarlar bir şekilde gönderdiği mektupta *Tarık*'ın saliverilmesini ister. Emri yerine getirmek zorunda olan *Musa b. Nusayr*, kızını eli mahkûm *Tarık*'a vererek evlendirir.

Abdülhak Hamit Tarhan *Endülüs*'ün fethine giden yollarda bir devletin, toplumun ve hatta kadınlarının nasıl olması gerektiğine dair de göndermelerde bulunmuş. İslamcılık-İslam birliği, millet ve vatan sevgisi, fedakârlık, şehitlik, savaş gibi konular değerler etrafında okuyucuya aktarılıyor. Yer yer dönemin yöneticilerine ve toplumuna da eleştiri yüklü göndermeler mevcut. Örneğin *Tarık*'ın *Tuleha* şehrini aldıktan sonraki attığı "birlik" tiradı *Tarhan*'ın "İslam Birliği" mesajları ile dolu. Tirat'ta eğer İslam birlik ile hareket ettiği takdirde *Batı*'ya karşı medeniyeti ile direnecek ve eski günlerine geri dönecektir. Şayet birlik olmadığı takdirde ise araya nifak tohumları girecek *İslam Birliği* bozulacak

tır. Bundan sebep eser sürekli tefrikaya girmek konusunda sık sık uyarılarda bulunur. *Tarık* ile *Musa b. Nusayr*'ın arasına giren tefrikada halifenin işi çözmesi bir örnek olarak verilebilir. Kitap'ta İslam tarafında bulunan herkes hep iyi ve üstün değerleri ile ön plana çıkmakta. Hatta bir yerde *Tarık*'ın *Zehra*'ya sana kötü bir haberim var dediğinde *Zehra*'nın kendisi için değil toplum adına kötü bir haber zannedip kaygılanması toplumsal kaygıların, bireysel kaygıların çok üzerinde olduğunu gösteriyor.

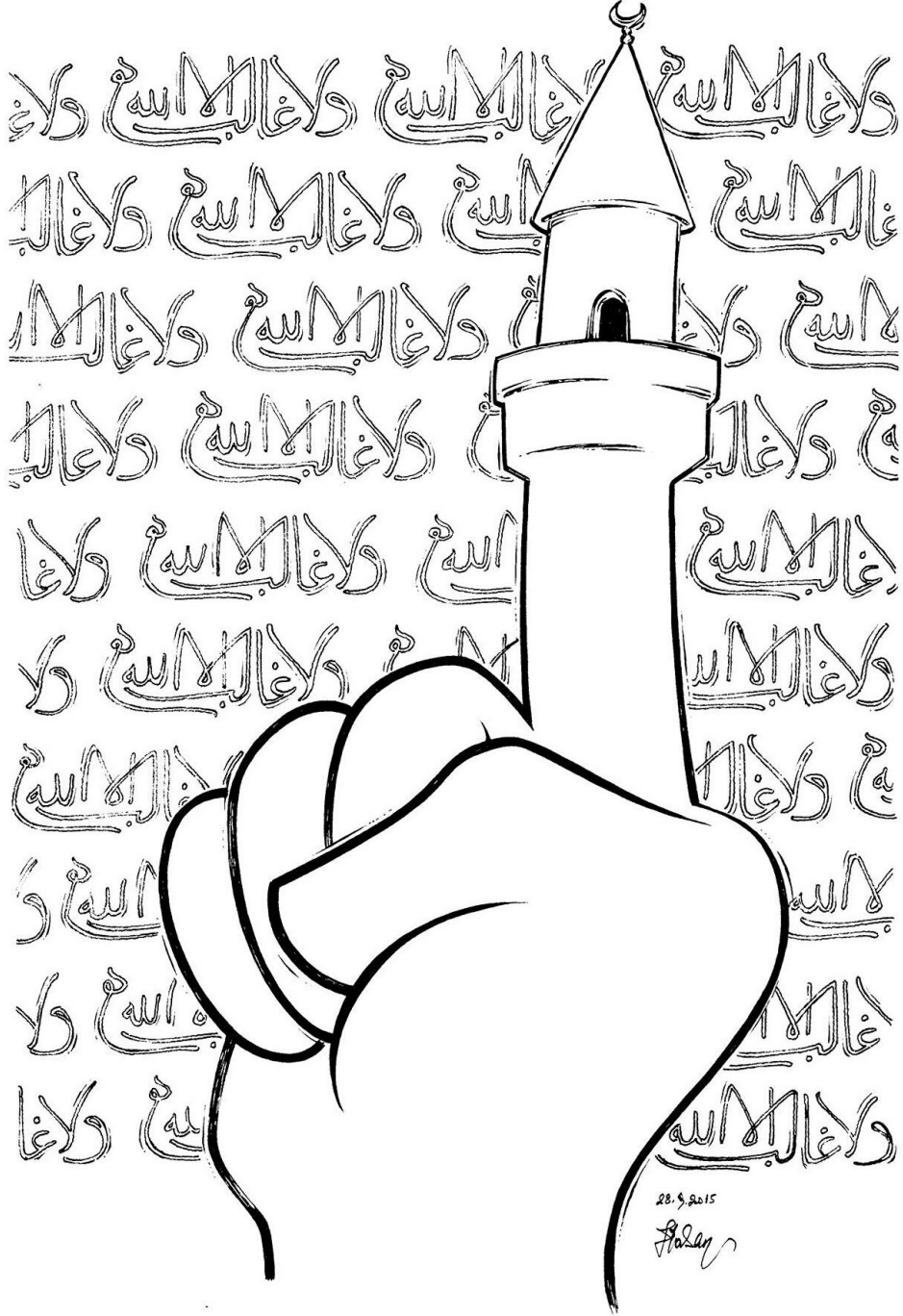
Endülüs fethine giden yolda ise *Hamit Tarhan* kadınlara büyük yer verir. Hatta fethine giden yol bir bakıma onların mücadele ruhundan geçer. Kitapta tüm kadınların hepsi uzun belagatlı konuşmalar yapacak ve şiir okuyacak kadar eğitilmiştir. Mücadeleci, sağlam karakterli ve savaşçılardır. Hatta kitapta kadınlar erkeklerden daha üstün, yer yer onlardan daha zor koşullarda mücadele etmekten geri durmazlar. *Hamit Tarhan*'a göre ilerleme ve medeniyet ölçüsü kadının eğitimi ile doğru orantılıdır. Kitapta kadınlar bazen savaşta bazen de eğitim ve bilim hakkında yaptıkları hararetleli tartışmalara tutulur.

Hamit Tarhan *Endülüs*'e giden yolda fethin amacını da okuyucuya aktarma gereği duyar. Fethin tek bir gayesi vardır o da *İspanya* halkına "Hakkı" tanıtmaktır. Bu yüzden de eserde fethin içinde bulunan şahıslar insan üstü özelliklerle donatılmış, bütün zaafı izole edilmiş, hayata bir başka ifade ile konuşan ve hareket eden varlıklardır. Karakterler bütün insani zaaflarından soyutlanmış birer adalet timsali, şehitlik için birbiri ile yarışan, vatan millet sevgisi ile dolu hak yola girmek için mücadele vermekten kaçınmayan kahramanlardır.

Eserin baş kahramanı *Tarık*, *Osmanlı*'nın kötü günler geçirdiği bir dönemde *Türk* gençlerine kahraman prototipi olarak çizilir. *Endülüs*'ü fetheden kişi olarak *Musa b. Nusayr* tarafından kıskanılıp hapse atıldığında dahi sakin tavrından vazgeçmemiş kendisinden ödün vermeden cezasını çekmeye gittiğinde bu sefer de okuyucunun kalbini fethetmeyi başarmıştır.

Kitabın bir kısmında *Tarık*'a gönül vermiş bir diğer karakter *Salha*'nın vatan ve millet hak için attığı tirat ise *Hamit Tarhan*'ın kitapta yaptığı imza göndermelerden biridir.

*Hakkı sevmek Allah korkusundan gelir. Ona sevgimi ve kulluğumu, insanlık borçlarımı ödeyerek ispat ederim. İslamlık sevgisi ise, herkesle kardeşçe geçirmekle, bilginlere saygı gösterip muhtaçlara yardım etmekle, her şeyde doğruluğu adaleti üstün tutmakla belli olur. Vatani severim çünkü onun sayesinde yaşıyorum, toprağın üzerinde geziyorum. Altında yatacağım. Vatan sevgisi, vatanın bir taşın vücudunu siper etmek, bir karış yerini çiğnetmemek için canını vermek, harap olmuş bir tarafını bulunca onun tamerine çalışmak; bir kusurunu görünce dilinin döndüğü kadar söyleyip ihtar etmekle ispat olunur. Milleti severim çünkü yiyeceğimi içeceğimi veren millettir. Vatan rızkımı hazırlıyorsa millet de hediye ediyor. Haksız bir cezaya uğrayacak olsam millet bana sahip çıkıyor. Millet sevgisi fertlerin birleşmesine, mutluluğuna çalışmak ahlakın yükselmeye, bilgisini arttırmaya geleceğini sağlamlaştırmaya hizmet etmektir... (Oğuzhan KARABURGU *Abdülhak Hamit Tarhan*'ın Tiyatro Eserleri Üzerinde Bir Araştırma ve İnceleme/Pamukkale Üniversitesi Doktora Tezi)*

28.9.2015

Hasan

Çizgi: HASAN AYGIN

Endülüs Halkının Sultan Bayezid'e Mektubu

Kültürümüzün taşıyıcı unsurlarından biri, edebiyattır. Hassaten de şiidir. Zaferler, mutluluklar, yenilgiler, hüznler şiirle nakşedilmiştir. Endülüs'ün düşüşünü en iyi anlatan metinlerden biri, Ebü'l-Bekâ Salih er-Rundî'nin (ö. 684/1285) Türkçeye "Endülüs Merisyesi", "Endülüs'e Ağıt" gibi isimlerle tercüme edilen Risâü'l-Endelüs (el-Kasidetü'n-Nüniyye fî Risâi'l-Endelüs) şiidir. Bu bağlamda, Endülüs müslümanları Haçlılar karşısında zora düştüklerinde zamanın Osmanlı padişahı Bâyezîd-i Velî'ye yazdıkları şiir de zikredilmiştir. Türk okuyucusunun ilk defa Diriliş dergisinde (sayı: 107-108, 3-10 Ağustos 1990) merhum Mahmut Kanık çevirisiyle tanıştığı şiir, istiğâse (yardım dileme, feryâdnâme) kasidesidir. Şiir hakkında sonraki yıllarda, Ramazan Meşe tarafından akademik ve ilmî bir inceleme yapılmıştır (Amasya İlahiyat Dergisi, sayı: 14, Haziran 2020, ss. 52-79).

Dergimiz İnsicam'ın Endülüs dosyasını zenginleştireceği düşüncesiyle, Mahmut Kanık'ın çevirisini ekte sunuyoruz. Kanık, şiiri "Endülüs Halkının Sultan Bayezid'e Başvurusu" adıyla yayınlamıştır. Şiiri de "Kadı İyaz"a nisbet etmiştir. Kaynağını da, "Kitâbü Ezhar er-Riyaz fî Ahbar'dan" şeklinde belirtmiştir. Ancak şiir, anonim bir şiir olarak bilinmektedir. Mütercimi buna sevk eden şey, şiirin yer aldığı kitabın adı olsa gerektir. Şiire mukaddime gibi yazılan paragraftan bu durum anlaşılmaktadır. Yazar burada "ada halkından bazılarının yazdığı" ifadesini kullanmaktadır (syf. 108). Kitabın tam adı, şöyledir: Ezhârü'r-Riyâz fî Ahbâri İyâz. Eser, Ahmed b. Muhammed Makkarî'nin (ö. 1041/1632), Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) hayatına dair rivayetleri topladığı kitabıdır. Şiir, kitabın birinci cildinin 108-115 sayfaları arasında yer almaktadır. Bizim esas aldığımız baskı, tahkikini Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî ve Abdülhafiz Şelebî'nin yaptığı baskıdır (Kahire 1358-1939).

...

*Selâm olsun, yine selâm olsun nice bin selâm olsun
Halifelerin en iyisine en güzel selamlar olsun
Halifelerin en iyisine en güzel selâmlar olsun efendim
Selâm olsun sana yüce efendim
Allah mülkünü genişletti, efendim hamdolsun
Seni dört bir yanda güçlendirdi hamdolsun
İstanbul'u kuşatıp ele geçiren efendim, sana selâm olsun
Yardımını esirgeme Tanrım ondan, daim olsun
Ne mutlu sana birliktesin gönül ehli türkleriyle
Allah ülkeni süslemiş, ne güzel! yiğit erleriyle
Selâm olsun size, Allah değerinizi yüceltti
Tüm uluslar üzerinde yetkinizi genişletti
Adaletli yargıçlarınıza değerli bilginlerinize
Sonsuz selâm olsun daha nicelerinize
Din ve takva ehline selâm olsun
Değerli görüş sahibi meşveret ehline selam olsun
Gurbet ellerinde, Batıda, Endülüste garip kalmış
Kölelerden size selâm olsun.*

Kuşattı onları, Romadan gelen dibi derin dalgalı bir deniz
 Karanlık bir deniz, öyle karanlık ki bir bilseniz
 Başlarına büyük belalar gelen kölelerden
 Selâm olsun size, benzeri yok dertlerinin
 Ağaran saçlarını yolan yaşlılardan
 Selâm olsun size ululuğu yitiren zavallı perişanlardan
 Kâfirlerce örtüleri açılan ay yüzlülerden
 Selâm olsun size yaşlı gözlülerden
 Zorla tenhalara sürüklenen yavru kızcağızlardan
 Selâm olsun size haydutlarca kaçırılanlardan
 Domuz etini yemeye zorlanan zavallı yaşlılardan
 Selâm olsun nice bin gözü yaşlılardan
 Bastığımız topraklara canımız kurban olsun
 Her an iyilikle anıyoruz size bin can fedâ olsun
 Allah mülkünüzü korusun canınızı sağ etsin
 Her türlü kötülüğü iyilik, zorluğu kolaylık etsin
 Yardımıyla güçlendirsin ki düşmanlarınızı yenesiniz
 İyilik ve cömertlik alanlarında eğlenesiniz
 Başımıza gelen zarardan, ziyandan, belalardan
 Size şikayetler getirdik efendimiz, zavallılardan
 Değerlerimiz yitirdik, dinimiz değiştirdik, hıristiyanlaştırdık
 Zulme uğratıldık, her türlü çirkinliğe bulaştırdık
 Peygamberimiz Muhammed'in dini üzere idik
 Haçlı ordularını bir solukta öldürenler idik
 Bir zamanlar savaşlarda büyük işler yapardık,
 Öldürürdük, esir alırdık, açız şimdi, bir avuç kaldık
 Her taraftan bölük bölük geldi Romalılar üstümüze
 Büyük seller gibi ansızın çullandılar üstümüze
 Atlılarla büyük hazırlıklarla ağıdılar
 Çekirgeler gibi topluca üstümüze yağdılar
 Oysa uzun zaman boyu savaş alanlarında onlarla karşılaştık
 Hepsini lime lime ettik tek tek döğüştük
 Her saat başı süvarileri artmakta, çoğalmakta
 Bizim süvarilerse an be an yokolmakta
 Zayıflığımızdan yararlandılar, çöreklandılar üstümüze
 Teker teker elimizden alıp yerleştiler kentlerimize
 Çok büyük ordularla, silahlarla geldiler
 Ülkemize, sağlam surlarını yerle bir ettiler
 Zorla, büyük güçlerle muhasaraya tuttular
 Günlerce aylarca yılmadan topa tuttular
 Gün geldi atlarımız gitti, adamlarımız öldü,
 Kardeşlerimizden bir yardım gelmedi, yazık oldu
 Durumumuz sıkıştı, yiyeceksiz, içeceksiz kaldık
 Egemen olmak ne ki, zorla boyun eğmek zorunda kaldık
 Oğullarımızın kızlarımızın tutsak edilmelerinden korktuk
 Ya da kötü bir şekilde öldürülmelerinden ürktük
 Tarihin karanlıklarına gömülen eski toplumların
 Durumuna düşmekten, onlar gibi olmaktan korktuk
 Ezanımız, namazımız üzere daim kalalım
 Dinimizin ilkelerinden kesinlikle ayrılmayalım
 İçimizden kimileri denizi arzuladılar, gittiler emince

Diledikleri kadar mal götürdüler, yüksek yerlere göçtüler
 Daha nice benzeri kötü şartlara katlandılar
 Kötü şartların ellisine beş daha ekleyerek
 Emirleri ve Sultanları şöyle dediler
 -Şartunuz şurtunuz bütünüyle sizin olsun-
 Bize vesikalı sözleşmeler yazılar gösterdiler
 'İşte bunlar benim zimmetim, bunlar da güvencem'
 Kalın öyleyse ülkenizde malmızın başında
 Bundan önce nasıl eziyet görmemişseniz, öylece
 Zimmetleri ve sözleşmeleri altına girdiğimizde
 Kurnazca kaderleri başladı, erdemli davranacakları yerde
 Sözlerinde durmadılar, hainlik ettiler, bizi aldattılar
 Kinle, satvetle zorla bizi hristiyanlaştırdılar
 Mushaf-ı şeriflerimizi yaktırdılar
 Gübre ile ya da pislikle kirlettiler
 Dinimizle ilgili ne kadar yazı, ne kadar kitap varsa
 Hakaret ederek söğerek dalga geçerek ateşe atıp yaktılar
 Tek kitap bırakmadılar Müslümanın okuyabileceği
 Mushaf komadılar, gizli de olsa tilavet edebileceği
 Kim oruç tutsa, namaz kılsa ve bilinse durumu kesinlikle
 Ateşe atıp yaktılar onu
 İçimizden kim gitmediyse küfür alanlarına
 Tekmeleyerek en ağır işkenceyi reva gördüler ona
 Yüzüne tokat indirdiler, malını elinden aldılar,
 En kötü şartlar içinde tutukevi hücrelerine saldılar
 Ramazan gelince orucunun bozdurdular
 Zorla yedirip içirerek canımızdan bezdirdiler
 Peygamberimize küfür etmemizi emrettiler
 Adını anmamızı, anarsak da çirkince almamızı istediler
 Onun adıyla ilgilenen bir topluluk görseler
 Hemen üşüşdüler çevresine, çok zarar verdiler
 Hakimler ve valiler türlü cezalar verdiler
 Dövdüler, söğdüler, sürgüne gönderdiler
 Hayvan ölüsü saydılar, zebil içine fırlattılar, küllüklere savurdular
 Bunlara siz daha ekleyin nice bin çirkinlikleri
 Kabalıkları, bayağılıkları, alçaklıkları
 Rızamız olmadan adımızı değiştirdiler
 İrademizin dışında yeni adlar koydular
 Vah... Muhammed'in dini dasıl oldu da değişti?
 'Yeryüzünün en şerli' Roma köpeklerinin dini nasıl yerleşti?
 Eyvah! cehalet ve küfür ehlinden olan yabancıların
 Adlarıyla o güzelim adlarımız değiştirildi
 Eyvah! genç oğlanlarımızı kızlarımızı
 Sabahla birlikte alıp götürdüler, boğdular acılara bizi
 Öğrettiler onlara küfrü, günahı, dinden dönmeyi
 Ah! engel olamadılar onlara zavallı yavrularımız
 Eyvah! o güzelim mescitler mazlum ve mağdur oldu
 Kâfirlerce mezbele yerlerine dönüştürüldü, temiz ve pak iken
 Eyvah! o güzelim camilerden ezanlar okunmaz oldu
 Minareleri yerine kuleler yükseltildi, çanlar çalmakta şimdi
 Eyvah! güzelim kentlerimizin şekli değişti

Küfrün en koyu karanlığı üstüne çöreklendi
Haça tapanlara kale oldu
Şimdi gezip dolaşmadalar, içinde hiçbir şey olmamış sanki
Bizce kul köle olduk; esir değiliz ki fidye ile salınsak
Onlarsa Müslüman değil ki insanca, doğrulukla konuşsak
Başımıza gelenleri görseydi gözleriniz
Kanlı gözyaşlarıyla ıslanırdı yüzleriniz
Vah bize! zavallılar olduk, alçaklık giysisini giydik
Başımıza ne türlü belalar geldi, ne zararlara uğradık
Alemlerin rabbi olan Ulu Allah'ımız, yüce Mevlamız
Yeryüzünün en hayırlısı, en seçkin insan Mustafa hürmetine
Seçkin efendilerimiz olan Muhammed ailesi hürmetine
Keremli sahabesi hürmetine, muhterem arkadaşları hürmetine
Peygamberimizin amcası Efendimiz Abbas hürmetine,
Onun beyaz sakalı hürmetine, ah kar gibi beyaz sakal!
Salih kullar, rablerini bilen arif kullar hürmetine
Keramet sahibi erdemli veliler hürmetine
Umarız ki bize bakarsınız, başımıza geleni görürsünüz
Yine umarız ki arşın sahibi Ulu Tanrı acır bize
Ne söylesen sözün dinlenir, ne emretsen derhal yerine gelir
Her hangi bir şey istesen hemen dediğin oluverir
Hristiyanların dini de sizin hükmünüz altında değil mi?
En azından bundan dolayı utanmaları gerekmez miydi?
Vallahi! Billahi! Ey efendimiz erdeminizde üzerimize yağınız
Düşüncenizle, sözünüzle, dahası sevginizle buralara ağınz
Siz erdem sahibisiniz, yücelik büyüklük şiarınız
Her afet anında düşkünlerin imdadına koşarsınız
Git kapılarına kadar Roma'da oturanların, sor onlara
Niçin zulme olur verdiler, bunca emanetten sonra
Ne oluyor onlara da üzerimize çullandılar zulümleriyle?
Oysa biz en ufak eziyet, en küçük ziyarı vermedik onlara
Şimdi yenik düşmüş bu millet dinimizi koruyan öncüler idi
İzzetli ve vefalı kıralların büyük güvencesi idi
Dinlerini değiştirmeye zorlanmadılar asla, ülkelerinden çıkartılma-
dılar
Çiğnenmedi namusları, hiçbir zaman zarara uğratılmadılar
Kim akşamdan söz verip de sabah bozarsa ahdini
Bütün milletlerce işlemiş sayılmaz mı en kötü bir işi?
Özellikle kıralların yanında buna cevaz verilir mi?
Çünkü kaba bir iş, ayıp bir tavır hiç kabul edilir mi?
Gerçi gönderdiğiniz mektuplar ulaştı onlara
Ama tek bir kelimesine bile kulak vermediler asla
Her fırsatta üzerimize üzerimize geldiler
Her gelişte cüretleri ve taşkınlıkları ile geldiler
Gün oldu Mısır elçileri geldi yanlarına
En ufak kötülük yapmadılar, dokunmadılar onlara
Bu gelen elçilere utanmadan sıkılmadan
Küfrü kendiliğimizden benimsediğimizi söylediler, zorlanmadan
Kendilerine boyun eğen tanıkları dinlettiler
Vallahi böyle tanık dinlemeye hiç razı değiliz biz
Sözleriyle, konuşmalarıyla yalanlar uydurdular

Üzerimize pervasızca çok büyük iftiralar savurdular
Ne ki öldürülme ve ateşte yakılma korkusuyla onayladık
İnanmadığımız halde iftiralarını zorunluca kabullendik
Her şeye rağmen Allah resulünün dinini korumaya çalışıyoruz
Her an Allah'ın birliğini inancımızda tazeliyoruz,
Vallahi dinimizin değiştirilmesine hiç razı değiliz
Hele hele teslis ilkesine kesinlikle bağlanamayız
Eğer hiç eziyet ve işkence görmeksizin özgürce
Dinlerini benimsediğimizi söylerlerse
O zaman Vahraya gidin sakinlerine bir sorun
Zillet ve minnet altında nasıl öldürüldüklerini, esir düştüklerini görün
Gidin Beelefikaya sorun ne durumlar olmuş
Kılıçla paramparça edilmiş, yurtlarından koğulmuş
Menyate sakinleri kılıçla doğrandı bir bir
Suşurra kenti ahalisine de aynı şeyi yaptılar
Endrüş ahalisini ise camilere doldurdular
Yaktılar alevli ateşte, hepsini kömüre döndürdüler
İşe durum bu efendimiz, bizse size şikayetçiyiz
Bunca başımıza gelenler bölük pörçük oluşumuzdan
Umuyoruz ki dinimiz yine bize kalır, son güne kadar
Antlaşmaları bozmadıkları dönem gibi, bize söz verdikleri üzere olur
Yoksa hepimiz için onların topraklarından dostlar ülkesi Batıya
Çekilmemiz söz konusu malımızla mülkümüzle nemiz varsa
Küfür içinde oturmaktansa rahatça bizim için
Başka bir millete göç etsek iltica etsek daha iyi
İşte sizlerden de dileğimiz budur
Yanınızda her tür gereksinimimiz karşılanır
Sizin yanınızda umuyoruz ki son bulur üzüntümüz
En ufak kötülük dokunmaz bize, alçaklık semtimize uğramaz
Sonra siz Allah'ın izniyle en hayırlı sultanımızsınız
Her türlü yüceliğin üstüne ulaşmıştır soyluluğunuz
Dileriz yüce Mevla'dan yaşamınız uzun olsun
Mülk içinde, izzetle sürür içinde nimetle dolsun
Bize yeni bir vatan vermenizi, düşmanlarımıza karşı yardım etmenizi
Daha nice mal ve mülke servete koymanızı dileriz
Dileriz ki günler ve saatler uzadıkça
Allah'ın selamı ve rahmeti daima üzerinize olsun!

(Kitabü Ezhar er-Riyaz fi Ahbar'dan)

İslamilik ve Sosyal Bilimler

Mustafa TEKİN

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Din Sosyolojisi A.B.D. Başkanı.

Sosyal bilimlerin birçok boyutu ve disiplini ile ilgili bu zamana kadar farklı ölçeklerde ve zeminlerde tartışmalar yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Batı dışı ülkeler ve özellikle Müslüman toplumlar söz konusu olduğunda “İslamilik” sosyal bilimler alanında önemli bir tartışma konusudur. Fakat İslamilik meselesini, Batı’da geliştirilen teorik ve pratik tüm unsurlara “İslami” bir kılıf geçirmek şeklindeki mekanizma olarak algılayarak meseleyi geçiştirenler, problemi net olarak anlama konusunda sorunlu bir zihin yapısına sahip olduklarına dair dışarıya kendilerini faş etmektedirler. Halbuki Osmanlı’dan bu yana modernleşme sürecine ortalama bir bakış, Batılı sosyal bilim kavramlarının ve teorilerinin nasıl gerilimler ürettiğini rahatlıkla görebilecektir.

Bu makalede İslamilik ve sosyal bilimler arasındaki ilişkiye yaklaşım biçimini ve İslamilik meselesini nasıl anladığımı kısaca analiz etmeye çalışacağım. Akademik çalışma alanım din sosyolojisi olduğu için önemli oranda sosyoloji ve din sosyolojisi üzerinden yürüteceğim bu analiz, bazen diğer sosyal bilim disiplinlerine başvurarak ilerleyecektir.

Batı’da sosyal bilimlerin ortaya çıkışı sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel bir dizi gelişmenin sonucu olmuştur. Bu değişimden en belirleyici öge, modern dönemle birlikte değişen varlık anlayışı ve dünya görüşüdür. Paradigmatik bir nitelik taşıyan bu değişim, çok sık tekrarlanan ifadesiyle Tanrı merkezli bir evren ve insan anlayışından insan merkezli (hümaniter) bir evren anlayışına geçişle birlikte karakterize edilmektedir. Bunun birinci anlamı; Tanrı’nın bir açıklama kavramı olması ile insan hayatındaki “anlam”ın referansı haline gelmesidir. İkincisi de bunun doğal bir sonucu

olarak insanın değdiği tüm alanların bir şekilde Tanrı ile ilintisi ve Tanrı'nın tüm evreni ve insanı kapsayıcılığıdır. Dinsel teoloji tüm hayatın referansı olarak işle(til)mektedir.

Modernlikle birlikte bir takım egemenlik alanlarından el çek(tiril)en Tanrı yaklaşımı, insanın bu boşluklara egemen olarak yerleşmesini sonuçlamıştır. Böylece insan dünyayı Tanrı'ya referans vermeden kurmaya girişmiştir. Bu değişim sürecinde öncelikle gözler tabiata çevrilirken, tabii ve fizik bilimlerinin yeni bir yöntem ve epistemoloji ile ortaya çıktığı görülür. Kopernik ile başlayıp Kepler ve Galileo gibi isimlerle devam eden devrimsel süreç, güneş evrenin yeni merkezi ilan ederken, aslında kilisenin teolojisinin belirleyiciliğini de değiştirmektedir. Bu paradigma değişimi aslında birçok bilimde eşzamanlı olarak içeriklerde yer almaktaydı. Söz gelimi; Darwin biyoloji alanında insanın kökeni ve evrimine dair savlar geliştirirken, dinsel teolojinin yaratılış argümanlarına başvurmadan insana yeni bir hikâye yazma denemesinde bulunmaktaydı. Bugün pozitif ve negatif yaklaşımlarla daha çok endoktrine hedeflerle konuşulan Darwin'in tüm savları geçerli olsa bile, son kertede insanın aşkın ile ilişkisini kur(a)maması sebebiyle dini teolojiden mesafe almaktadır.

Burada yeni oluşan duruma ve değişmeye dikkat çekmeliyiz. Tabii bilimler yeni bir yöntemle evreni açıklamaya çalışırken, Kopernik devrimi örneğinden de anlaşılacağı üzere teolojisini kendi içinde üretmeye başlamıştır. Fakat insan ve toplum alanında epistemolojiyi üretecek ya da yeni yöntemle gerçekliği ortaya çıkaracak olan bilimlere ihtiyaç duyulmuştur ki, tabii bilimleri takiben sosyoloji, psikoloji, antropoloji, etnoloji vb. diğer sosyal

bilimler devreye girmiştir. Daha sonraki gelişim sürecinde sosyal bilimler bir yandan modern perspektifin oluşturulmasında, diğer yandan insan ve toplumu açıklamada işlevsel hale gelmişlerdir. Esasen bu bağlamda sosyal bilimlerin ideolojik bir karakter taşıdığı söylenebilir. Hatta daha da ileri giderek sosyal bilimlerin tabii bilimlerin ilmi-hali olduğu öne sürülebilir. Zira sosyal bilimler Batı toplumlarının sosyal, ekonomik, siyasi hedefleri doğrultusunda bir arka plan işlevi görmektedir. Bir anlamda tabii bilimlerin meşruiyet çerçevesini belirlemekte; aynı zamanda ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden muhteviyat kazanmaktadır.¹ Sosyal bilimlerin kazanmış olduğu bu teolojik karakter sosyolojinin kurucusu olarak zikredilen Auguste Comte'un "Pozitivizm İlmihali" kavramsallaştırmasında da izlenebilir. Talcott Parsons'un kıta Avrupa'sındaki yapısal-işlevselciliği Amerikan toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda pratize edilmesi ise sosyal bilimlerin Batı toplumlarında bile ihtiyaçlara yönelim çerçevesinde çeşitlendiğini bize göstermektedir.

Bu minvalde Batı ve Batı-dışı (diğerleri) şeklindeki ayrım, sosyal bilimlerdeki disiplinlerin ilk başlarda çalışma alanlarını da belirlemiştir. Böylece sosyoloji modern Batı toplumlarını anlama ve açıklama işlevini üstlenirken, Batı dışı toplumlarını (others) incelemek üzere antropoloji devreye girmiştir. Nitekim Rene Köniđ, "sosyoloji yalnız yeni bir bilim dalı olmakla kalmayıp başlıca özelliği çağdaşlık (modernite) olan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkıyor"² derken bu gerçekliğe dikkat çekmektedir. Hollinger'e göre de sosyal bilimlerin modernleşmeyi anlama ihtiyacıyla başlamış olup pazar kapitalizmi, modern devletin doğuşu, bilim ve Newton fiziğinin etkisi sonucu şekillenmiş-

Sosyal bilimlerin kazanmış olduğu bu teolojik karakter sosyolojinin kurucusu olarak zikredilen Auguste Comte'un "Pozitivizm İlmihali" kavramsallaştırmasında da izlenebilir.

tir.³ Bu minvalde Batı, kendisini ilerleme çizgisinin en ucuna yerleştirirken, diğerlerini de “gerileme” ya da tarih öncesine konumlandırmaktaydı. Antropolojinin erken zamanlarında “ilkel”ler üzerine araştırmaya yoğunlaşması ve Afrika’ya yönelmesi bu saiklerle oluşmuştur. Neticede özelde Batı sosyolojisinin kendi konjonktürel şartlarıyla içerim kazanmış bir bilim olduğunu görebilmekteyiz.

Tam da bu sebeple sosyolojinin Batı dışı ve özellikle Müslüman toplumlarda bir “ikamet” sorunu yaşadığını ve gerilimler ürettiğini görebilmekteyiz. Bu durum farklı zamanlarda tartışma konusu olmuşsa da kanaatimizce yeterli ilgiyi görmemiştir. Müslüman toplumlarda bu “İslamilik” üzerinden tartışmalarda kendisine yer bulmuş görünmektedir. “Bilginin İslamileştirilmesi”, “bilgi ve kutsal” kavramsallaştırmalarından başlayarak “islam sosyolojisi” İslamilik yanında hem bilgi ve bilim hem de sosyoloji zaviyesinden ele alınmıştır. Fakat bu İslamilik tartışmalarını gereksiz, hatta önemsiz bulanlar ciddi ölçüdedir. Hatta sosyologların büyük çoğunluğu, mevcut Batılı

sosyolojiyi veri kabul ederek yollarına devam etmektedirler. Esasen Osmanlı’dan bugüne siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki gerilimlere dikkatle bakıldığında, esas sorunun özelde sosyolojik kavramların burada ikamete mecbur edilmesinden kaynaklandığını görmek zor olmayacaktır. Büyük oranda Batı’nın her alanda ve bu arada sosyal bilimlerin alanındaki egemenliği ile baş edecek bir kuvveti henüz kendisinde bulamayan bir ruh hali ile hareket edilmekte, çelişkiler görmezden gelinerek Müslüman toplumların sorunlarına çözümler önerilmektedir.

İslamilik sorununu farklı platformlarda sosyoloji ve sosyal bilimlerden sunduğumuzda, genel olarak sosyolojinin Batı ve modern karakteri vurgulanmakta; ancak bu vurgunun faş ettiği tutarsızlık üzerinde durulmamaktadır. Bu tartışmalarda dört farklı görüşün ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Birinci argüman; fıkıh ve sosyal bilimlerin iki farklı dünya görüşüne ait olup Müslüman toplumların sosyolojisi olmaz şeklindedir. Hatta daha ileri giderek fıkıhın Müslüman toplumların sosyolojisi olduğu iddia

edilmektedir.⁴ İkinci argüman; sosyolojinin (bilginin, sosyal bilimlerin) Batılı karakterini eleştirirken, bunun İslamileştirilmesini savunmaktadır. Üçüncüsü ise, sosyoloji ve sosyal bilimlerin (disiplin olarak) İslam’ın kendi paradigması, dünya görüşü ve yöntemleri çerçevesinde yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunanlar. Dördüncüsü ise, sosyolojiyi mevcut Batılı içeriğiyle devam ettirmeye çalışanlar. Burada biz üçüncü argüman içerisinde kendimizi ifade edebiliriz.

Öncelikle sosyoloji “Batılı” ve “modern”dir şeklindeki yargı, bugün eleştirdiğiniz sosyoloji anlayışının Batılı ve modern karakterine vurgu yapması bağlamında doğrudur. Fakat ne zaman İslam ve sosyoloji ilişkisine dair tartışma olsa, itirazcılar bu yargıyı dile getirirken şu iki varsayımı örtük olarak kabul etmiş mi olmaktadır? Birincisi, sosyoloji Batı dışında mümkün değildir. İkincisi, sosyoloji modernlik ve modern Batı toplumlarıyla sınırlıdır; dolayısıyla bu sınırların dışında yapılamaz.⁵ Bunlara dair net bir fikir beyan edilmekte, muğlak alanda at koşturmayla çalışılmaktadır. Fakat bu iddia sahipleri Müslüman bir toplumda sosyoloji yapmaya devam etmektedirler. Hatta Müslüman toplumların sosyolojisinin fıkıh olduğunu savunanlar fıkıh yapmaya geçmemekte, sosyolojiyi mevcut haliyle kullanmaktadır. Buradaki tutarsızlığın giderilmesi aslında bir aciliyet arz etmekte olup, sosyolojinin mikro çalışma alanlarına girmeden halledilmesi gereken bir meseledir.

Peki bu tartışma niçin önemlidir? Doğrusu burada üç soru(n)dan ilerleyebiliriz. Birincisi, müslüman toplumlarının bir sosyolojisi ve genel anlamda sosyal bilimlere olacak mı? İkincisi, sosyal bilimlere devam edecekse nasıl bir içerik ve yöntemle yapılacak? Üçüncüsü, Batılı sosyal

bilim özelde sosyolojinin kavram, tanım ve teorileri Müslüman toplumları açıklayabilir mi? “İslamilik” sorununu görmezden gelenler sosyoloji veya sosyal bilimlerden geri çekildiklerine dair bir işaret vermiş değiller. Hatta Türkiye’de sosyal bilimler alanında çalışmalar giderek yoğunlaşıyor görünmektedir. Şahsi kanaatimiz, sosyal bilimlerin ilahiyat ilimlerinden ayrı olarak gerekli bulduğumuz yönündedir. Esas sorun, sosyoloji ve sosyal bilimlerin hangi içerik ve yöntemle yapılacağına dairdir? Burada farklı dünya görüşlerinin varlık, bilgi, kültür, sosyal gerçeklik vb. anahtar kavramları üzerinden yeniden okuyuşları söz konusu olacaktır. Elbette sosyal bilimlerin çalışma alanının “insan” olmasından mülhem bilgi, yöntem vb. konularda farklı toplumlar arasında ortaklıklar ve benzerlikler bulunacaktır. Fakat farklılıkları dikkate almayan bir sosyal bilimler bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Batı egemenliğini pekiştirici bir rol oynayacaktır. Tam da bu noktada Said Halim Paşa’nın bir tespitini hatırla(t)manın zamanıdır: “Her milletin kendine has fikirleri ve hisleri olmasaydı, ictimaiyat ilmi (sosyoloji) hayvanat ilmi (zooloji) ile garip bir şekilde iç içe bulunurdu.”⁶ Dolayısıyla tüm bunları dikkate alarak sosyoloji ve sosyal bilimlerin yeniden temellendirilmesi bir zorunluluk olarak görünmektedir.

Üçüncü soru, diğer iki soruyla birlikte ele alınmalıdır. Aslında bu sorunun cevabını, bu zamana kadar sosyal bilimlerde üretilen kavram ve teorileri analiz ederek bulabiliriz. Öncelikle Batı’nın sosyal bilim alanında kavram ve teori üretme açısından egemenliğinin devam ettiğini hatırlamalıyız. Zaten başından beri özelde klasik sosyologlar kendi toplumlarının problemlerini çözmek üzere bu üretimlerini

yapmışlardır. Yanlış olan ise, Batı dışı toplumların bu kavram ve teorileri mutlak bir şablon olarak kendi toplumlarına giydirmeye çalışmalarıdır. Elbette farklı toplumlar arasında kavram alışverişi ve her türlü bilgisel etkileşimler olabilir. Biz bunu söylerken Müslümanların kendi dünya görüşleri ile kapalı toplum yaratmalarını talep ediyor değiliz. Ancak Müslümanlar kendi toplumlarını açıklayabilecek teoriler, kavramlar ürettikleri zaman toplumsal gerçekliğin sağlıklı olarak yakalanması söz konusu olabilir.

Sosyoloji çalışırken başından bu yana en temelde bunları problem edinerek yola çıktım. *İslam Düşüncesinin Çağdaş İnşası* isimli kitabımız içinde yaşadığımız dünyada kendimizi nasıl inşa edeceğimize dair bir deneme olmuştur. Hikmet Sosyoloji isimli kitabım ise burada anlatmaya çalıştıklarını analiz ederek sosyolojiyi yeniden özelleştirme girişimi olarak adlandırılabilir. Konuyla ilgili diğer çalışmaların ise meseleyi farklı boyutlardan beslemeye yöneliktir. İnşaallah bundan sonraki çalışmalarım bunları derinleştirerek ele almak şeklinde olacaktır.

Bu çabalar okun doğru gitmesi için “yay”ın düzeltilmesine yöneliktir. Mevlâna’nın dediği gibi, “yay eğri olunca ok da eğri gider.”

¹ Mustafa Tekin, “Sosyal Bilimler Tabii Bilimlerin İlmihalidir”, Milat Gazetesi, 07.10.2023.

² Rene König, *Günümüz Sosyolojisi*, Çev. Battal İnandı, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994, s. 5.

³ Robert Hollinger, *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler-Tematik Bir Yaklaşım*, Çev. Ahmet Cevizci, İst., Paradigma Yay., 2005, ss. 12-14.

⁴ Konu ile ilgili tartışma için bkz. Mustafa Tekin, *İslam Sosyolojisinin İmkanı*, İst., Rağbet Yay., 2015, ss. 72-85.

⁵ Mustafa Tekin, *Hikmet Sosyolojisi*, İst., Mana Yay., 2017, s. 208.

⁶ Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Hz. M. Ertuğrul Düzdağ, 2. Baskı, İst., İz Yay., 1993, s. 39.

İslamcılarının Kurtuluş Formülü: Müslüman Kalarak Muasırlaşmak

Mülayim Sadık KUL

İslam coğrafyalarında Müslüman kalarak Batılılaşma ve Muasırlaşma formülü maalesef tutmamıştır. Ne kendi kalabilen ne de Batılı olabilen iki arada bir derede olma diyebileceğimiz ikircikli ruh hali buhranlara çözüm olma yerine beraberinde yeni sıkıntılar getirmiştir. Osmanlı'da medrese ve mektep tartışması bağlamında değindiğimiz bu konu Modernleşme başlığı altında ciddi bir literatürün oluşmasına vesile olmuştur.¹ Kimilerinin konu, kimilerinin dönem ve şahıs merkezli çalışmaları bu mesele bugünkü problemlerin anlaşılmasında da anahtar bir role sahiptir.²

Said Halim Paşa yaşadığı dönemdeki ümmetin ikircikli ruh halini şöyle özetler: "İçinde nevmîdâne (ümitsizce) çırpınıp durduğumuz şu buhrân-ı elîmin (elemlî buhranın) sebeb-i yegânesi (tek sebebi), medeniyet-i Garbiye'ye (Batı medeniyetine) bilâ kayd u şart (kayıtsız şartsız) sülûk (tabî olmak) ve kendi medeniyetimizi tanımamak isteyişimizdir."³ Bunun çaresi de kendi medeniyetimizi yeniden keşfederek Batı gelişmişliğinin, bilgi ve tekniğinin bu medeniyet anlayışı süzgecinden geçirilerek kendi medeniyetimize mal edilmesidir.⁴ Said Halim Paşa, Batı birikiminin kendi manevî değerlerimizden vazgeçilmeksizin bilinçli/seçici adaptasyonu taraftarıdır.⁵

Osmanlı yönetiminde söz sahibi olan erkler genellikle ilmiyye, kalemiyye ve seyfiyye olmak üzere üçe ayrılır. Osmanlı'da askerî, siyasî ve iktisadî düzenin bozulmaya başlamasıyla birlikte bu başarısızlığın veya gerilemenin (inhibitâtın) sebebi de sorgulanmaya başladı. Bu konuda hazırlanan raporlar tarih kitaplarımızda mevcuttur. Şerif Mardin inhibitât konusunda bu erkler arasında fikir farklılığı olduğunu tespit eder. Ulema bunu dinî hassasiyetlerin her alanda ihmeline bağlarken kalemiyyenin meseleye bakışı

daha çok siyasî ve sosyal alanla alakalı eksikler noktasındadır. Kalemiyye'ye göre, İmparatorluk, devlet mekanizması bozulduğu için gerilediğinden reform ve ıslah hareketinin amacı devlet aparatlarını güçlendirmek olmalıydı. Mardin'e göre bu tartışmadan kalemiyye galip çıkınca, ulema idare, adalet ve eğitim sisteminde marjinalleştirildi.⁶ Kimilerine göre de Osmanlı'yı kuran iradenin en önemli dayanağı olan ulemanın devre dışı bırakılması aslında sonun başlangıcı anlamına gelmekteydi.

Berkes, Tanzimat'la birlikte daha sistematik bir şekilde modernleşmeye çalışan Osmanlı'nın yaptığı temel değişikliğin mutlakiyetten meşrutiyete geçiş yolunda merkezîyetçi bir yapının oluşturulması tespitini yapar. Böylece idarenin/iktidarın saraydan Babiâli'ye, padişah'tan bürokrasiye transfer edildi-

ğini söyler.⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar, Müslümanların maruz kaldıkları medeniyet buhranını Mahur Beste'de Behçet Bey üzerinden müşahhaslaştırırken Huzur'un kahramanı Mümtaz Bey de benzer ikircikli bir ruh halinden bahseder.⁸ Behçet Bey Mahur Beste'de bu krizi şu sözlerle dillendirilir: "Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflası nedir bilir misin? İnsan bozulur, insan kalmaz; bir medeniyet insanı insan yapan manevî kıymetler manzumesidir... Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu bunun çaresi yoktur."⁹

İnsandaki kalbin yerini/vazifesini medeniyette insan yüklenmektedir. İnsan bozulduğunda medeniyette iflas etmektedir. İnsanın bozulması ise medeniyetin inşası ve muhafazası için gerekli olan fikrî ve manevî dinamiklerin iflası demektir. Kalın'a göre bunun sebebi in-

sanda bu değerleri oluşturan kalb-i selîm, akl-i selîm ve zevk-i selîm ahenginin kaybolarak yerini kaosa bırakmasıdır.¹⁰

Buraya kadar son iki yüzyıldır tartışılan ve henüz ufukta tam bir çözümün söz konusu olmadığı bir meseleye işaret ettik. Osmanlı'nın son dönemlerinde, mektep-medrese gibi eğitim müesseseleri yanında, geri kalmışlık problemi hakkında fikir beyan eden Müslüman düşünür ve âlimler İslamcılar kavramıyla ifade edilmektedir. Yeri gelmişken bu kavramla içeriği hakkında da bazı tespit ve mülâhazalarda bulunmaya çalışalım.

İslamcılar

İslamcılar¹¹ diye tarif edilen münevver ve âlimler, içlerinde daha muhafazakâr gelenekçi bir çizgiyi temsil edenler olsa da, bu manada daha çok tecdit ve ıslahat düşüncesine sahip olduklarından, medreseler konusunda ıslahattan yana bir tavır takınmışlardır. Bunlar, önceleri Abdülhamit karşıtlığı paydasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni desteklemişlerse de bu partinin iktidarı ele geçirdikten sonra uyguladığı istibdat yönetimi ve sergilediği gayri islami yaklaşımlar sonrası muhalif bir tavır geliştirmişlerdir. 182 sayıdan sonra *Sebilürreşâd*¹² adını alan *Sırât-ı Mustakîm* dergisi, etrafında toplanan ve İslamcı denilen bu âlim ve entelektüellerin, Batı tarzı eğitimi, sekülerizmi din karşıtlığı yaparak savunulara karşı ortak paydasının İslam rasyonalitesi olduğu söylenebilir. Yüz seksen üçüncü sayıda yayımlanan yeniden çıkış yazısında derginin İslam âleminin uyanması ve yükselmesi için elinden geleni yapmayı en mukaddes görev kabul ettiği belirtilmiştir.¹³

Bu dergilerin ele aldığı konulara baktığımızda aynı meselelerin hâlâ güncelliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Bu sadece İslam coğrafyala-

İslamcılar tabirinin kimleri kapsayıp kimleri dışarıda bıraktığı günümüzde de tartışılmaktadır. Bu tartışmanın bir yönü öncelikli olarak İslamcılık tabiri üzerinde olsa da diğer yönü bu kavramın kapsamıyla alakalıdır.

rında değil Avrupa'da yaşayan entelektüeller için de geçerlidir. Dergide üzerinde en çok durulan konular arasında, "İslam dünyası niçin geriledi, Müslümanlar nasıl kalkınabilir, İslam terakkiye mani midir, Müslümanları birleştirmek için ne yapılabilir, ilimle İslam arasında çatışma var mıdır, İslam toplumunun ilerlemesi için gerekli usul ve esaslar nelerdir, kadın hakları, din-dünya, din-devlet ilişkisi ve bunlar etrafındaki problemler nasıl çözülebilir, İslamiyet'le Batı medeniyeti birleştirilebilir mi, içtihat gerekli mi değil mi?" gibi başlıklar sayılabilir.¹⁴ Demek ki, yaklaşık bir asır önce Müslümanların yüzleşmek zorunda kaldığı sorunlar hâlâ çözüm beklemektedir. Zengin bir yazar kadrosuna sahip bu dergi etrafında toplanmış tüm güzel insanların ruhu şad olsun.¹⁵

Bu konuda İsmail Kara'nın İslamcılar hakkında yaptığı neşriyat başta olmak üzere Hayrettin Karaman Hocam'ın *İslami Hareket Öncüleri* adıyla yayınladığı beş ciltlik eser, müracaat edilebilecek, güvenilir kaynaklardır.¹⁶

İslamcılar tabirinin kimleri kapsayıp kimleri dışarıda bıraktığı günümüzde de tartışılmaktadır. Bu tartışmanın bir yönü öncelikli olarak İslamcılık tabiri üzerinde olsa da diğer yönü bu kavramın kapsamıyla alakalıdır. Kimilerine göre bu tabir birçok farklı, hatta zıt, eğilimi içine alan geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğundan, farklı tarif ve tahsis edilmediğinde, bu genişlikte anlaşılmalıdır.

Bir zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni, Abdülhamit Han'a karşı olma paydasında destekleyen, birçok âlimle düşünürün zamanla bu cemiyetin karşısına geçtiğini söylemiştik. Sebep: Adaletle siyaset noktasında müstebit olma yanında İslam hususunda aşırı reformist, hatta din düşmanı tutumlar. Malum,

aynı dönemde bazı din âlimleri her şeye rağmen İttihat ve Terakki iktidarının istediği görevleri yerine getirmekte tereddüt etmeksizin bu cemiyeti desteklemeye devam etmiştir. Bu sebeple, İslamcılar kavramını tüm farklı grupları içine alacak şekilde düşündüğümüzde İslamcılığı sadece pozitif bir gelişme olarak görme imkânı kalmaz.

İslamcı denilen taifeden bazılarının kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gayri İslami politikalarını da desteklemiş olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir detaydır. Bu destek, ibadetlerin Türkçe yapılmasından tutun da camilere kilisevari oturma sıraları konulmasına kadar sürmüştür. Bu konuda İsmail Hakkı İzmirli ve bir zamanlar Diyanet İşleri Başkanlığı görevini de deruhte etmiş Şerafettin Yaltkaya'nın Kur'ân'ın tercümesi ile namaz kılmaya fetva vermeleri örnek gösterilebilir.¹⁷

Mustafa Âsım Köksal Hocaefendi'nin Şerafettin Yaltkaya'dan naklettiğine göre kendisi bir zamanlar Dolmabahçe Sarayı'nda İzmirli İsmail Hakkı ve Yaltkaya'nın medreseden hocaları Arapgirli Hüseyin Avni Bey gibi birçok âlimin davet edildiği bir toplantıya katılır. Bu toplantıda İsmail Hakkı Baltacıoğlu, kürsüye çıkıp şunları söyler: "Efendiler! Bizden dinî bir reform yapmamız isteniyor. Meselâ camilere sıralar koyalım, içeriye ayakkabıyla girilsin. Sıraların üzerinde Kur'ân tercümeleri bulunsun, halk ibadet edeceği zaman onları okusun. Namazı da hafifletirelim. Mesela yalnız kıyamda duranın namazı tamam olmuş olsun. Yok eğer kıraat da edeyim derse, o da olur. Bununla yetinmeyip (Ben rükû ve secde de yapmak istiyorum) derse, o da kabul olunsun. Ama namazın yalnız bir rüknünü yapmak isteyenlerin namazı kabul edilsin!"¹⁸

Dolayısıyla İslamcılarının, döne-

min dertlerine çare aramak gibi bir meselesi olsa da bakış açıları, aşağılık kompleksleri, devleti ele geçirme hayalleri, dini ideolojileştirmeleri, bu ideoloji uğruna pek çok ahlakî ve dinî sevabiteden vazgeçebilecek noktada olmaları sebebiyle pek çok açıdan problemlili bir gelişme olduğu unutulmamalıdır.¹⁹

Mehmet Şerafettin Yalıtıkaya'nın din anlayışı ve fikir dünyası üzerine doktora çalışması yapan Fahri Özteke'de bu kapsamlı çalışmasına yazdığı giriş yazısında Yalıtıkaya gibi İslamcılarının içine düştüğü ikircikli durumu şu ifadelerle dile getirmektedir: "Açıkkçası Yalıtıkaya, Türkçe ibadete dair laikliğin belirlediği çerçeve ile dini sadakat arasında sıkışıp kalmıştı."²⁰

İslamcılığı daha pozitif ve makul bir kavram olarak algılayanlar olduğu gibi, burada saydığımız sebeplerle, reddedenler de vardır. Bu çelişkiden kurtulmak isteyenler, ki bunlardan biri de Hayrettin Karaman Hocam'dır, bu kavramla ilgili kendi tarifini yaparak bu kavramı kullandığında dinin özünü tahrif noktasında olanları dışarıda tutmaktadır. Bu kavram, modern pek çok tabir gibi, herkesin kendine göre bir anlam yükleyebildiği esnekliktedir. Bu sebeple, kavram kargaşasından kurtulmanın en sağlıklı yolu ya bunu hiç kullanmamak ya da kastedilen detaylı bir şekilde tarif edildikten sonra kullanmaktır. Kullanmaktan vazgeçildi diyelim. Bu durumda onun yerini tutabilecek başka kavramlar üzerinden tartışma çıkması kaçınılmazdır. Eskiler bunu önlemek için "La meşahata fi'l-istilah: Kavramda tartışma olmaz." kuralını koymuşlardır. Yani, bir kavramı kim nasıl tarif ediyor, nasıl bir anlam yüklüyorsa o şekilde kabul etmek gerekir.

¹⁹Bu konuda son yıllarda yapılan en kapsamlı çalışmalardan birisi de özellikle 1839 - 1939 arasını ele alan Bedri Gencer'e ait *İslâm'da Modernleşme* adlı kitaptır. Kemal Karpat bu konuda okunması gereken diğer bir düşünürümüz. Şerif Mardin, Hilmi Ziya Ülken ve Niyazi Berkes gibi birçok uzman bu konularda zengin bir literatürün oluşmasına katkı sağladılar. Bedri Gencer'in avantajı tüm bu çalışmaları harmanlıyor olmasındadır. Şimdiye kadar oluşmuş bu geniş literatür envanterine sahip olan bu çalışma, konuya ilgi duyanların mutlaka başvurması gereken bir kaynak. Bk. Bedri Gencer, *İslâm'da Modernleşme (1839-1939)*, Doğubatu yayınları, İstanbul 2017.

²⁰İslâm'da Modernleşme başlığı altında dönemin en önemli meselelerini kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutan Gencer, İslam Dünyası'ndaki entelektüel gelişmenin belli bir tarihten sonra (1400) durarak artık geri döndürülemez bir şekilde çöküşe geçildiği iddiasının Batılı oryantalist bir perspektifle ortaya koyulduğunu söyler. Daha geniş bilgi için bk. Gencer, *İslâm'da Modernleşme (1839-1939)*, s. 84.

²¹Said Halim Paşa, "Buhrân-ı Fikrîmiz" Said Halim Paşa Külliyyâtı içinde, haz. Vahdettin Işık, Ketebe Yayınları, İstanbul 2019, s. 147.

²²Said Halim Paşa'nın bir cümleyle ifade etmeye çalıştığımız çözüm önerisi hakkında daha mufassal bilgi için bk. Said Halim Paşa, "Buhrân-ı Fikrîmiz" Said Halim Paşa Külliyyâtı içinde, s. 119-149.

²³Konunun en tanınmış uzmanlarından Berkes, geriliğin nedenleri konusunu ele alırken baş sorunun ne olduğu sorusuyla tartışmaya başlar. Bu konuda Said Halim Paşa başta olmak üzere Abdullah Cevdet gibi Batıcıların meseleye nasıl yaklaştıkları hakkında bk. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yayına haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 412-415.

²⁴Bk. Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 44.

²⁵Tanzimatla başlayan gelişmeler hakkında bk. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 169.

²⁶Bk. Ahmed Hamdi Tanpınar, *Huzur*, İstanbul Dergah Yayınları, İstanbul 2011, s. 270.

²⁷Bk. Kalın, *Barbar Modern Medenî*, s. 173.

²⁸Bk. Kalın, *Barbar Modern Medenî*, s. 174.

²⁹İslamcılığı tarif etmek gerçekten zordur. Kabaca Batı'ya karşı mücadele edebilmek için dinde belli islahat ve reformları öngören Müslüman düşünürler diye ifade edebileceğimiz bu hareket, Said Halim Paşa'ya göre "İslamlaşmak demek İslamiyet'in inanc, ahlak, yaşayış ve siyasete ait esaslarının tam olarak tatbik edilmesi demektir." Bk. *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 184; İlhan Kutluher Hoca ise bu konuda daha kapsamlı bir

açıklamayla İslamcılık akımını "İslamcılık hareketi, modern Avrupa medeniyetinin İslam dünyası aleyhinde oluşturduğu tehditlere etkili bir karşı koymanın ancak modernleşmenin gereklerine uygun bir zihniyet dünyası inşa etmekle ve dinin kılavuzluğunda gerçekleşecek bir modernleşmeyle mümkün olacağı fikrine dayanır." sözleriyle açıklar. Bk. İlhan Kutluher, "İslamcılık", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, c. 23, s. 65-67.

³⁰Bu dergiler hakkında yeterli bilgi için bk. Adem Efe, "Sebilürreşâd", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, c. 36, s 251-253.

³¹Bk. Efe, "Sebilürreşâd", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 36, s 251-253.

³²Bk. Efe, "Sebilürreşâd", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 36, s 251-253.

³³Osmanlı uleması ve entelektüellerinin el birliğiyle çıkardığı bu şaheser Bağcılar Belediyesi'nin desteğiyle bu işlerin duayeni M. Ertuğrul Düzdağ tarafından büyük ölçüde latinize edilerek yayınlanmıştır. Bu eser o dönem hakkında çalışma yapanlar açısından bulunmaz bir hazinedir.

³⁴Mezkur eserlerin dışında özellikle Osmanlı eğitim sistemini ve modernleşmesini ele alan çalışmalar bu bağlamda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu araştırmalara örnek olarak bk. Mustafa Gündüz'ün hazırladığı Osmanlı Eğitim Mirası - Klasik ve modern dönem üzerinde makaleler, Doğubatu Yayınları, Ankara 2013; Hamit Er, *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999; Ejder Okumuş, Ahmet Cihan, Mustafa Avcı, *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, Ark Kitapları, İstanbul 2006.

³⁵Bk. Cüneyt Köksal, *İlim Semasında Bir Yıldız Mustafa Âsım Köksal*, s. 44.

³⁶Cüneyt Köksal, *İlim Semasında Bir Yıldız Mustafa Âsım Köksal*, s. 46.

³⁷Türkiye'nin modernleşme dönemine ışık tutan ve özellikle de İslamcılığı mercek altına alan pek çok değerli çalışma bu konulara açıklık getirmektedir. Şerafettin Yalıtıkaya üzerine yapılmış pek çok çalışma yanında son yıllarda yayınlanan şu iki araştırma diğerlerine nispetle daha kapsamlı bir resim sunmaktadır. Biz de bunlara işaret etmekle yetinmek istiyoruz: Yalıtıkaya'nın felsefi kişiliğini ön plana çıkaran özgün bir çalışma için bk. Birgül Bozkurt, *Mehmet Şerafettin Yalıtıkaya Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*, Divan Kitap, İstanbul 2017; diğer araştırma ise bir doktora çalışması titizliğiyle yapılmış ve belki de bu alandaki en geniş arşiv materyaline sahiplik eden Şerafettin Yalıtıkaya'nın Etnosentrik Din anlayışı bağlamında Fahri Özteke tarafından kaleme alınmış çalışmadır. Fahri Özteke, *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Etnosentrik Bir Din Adamı Mehmet Şerafettin Yalıtıkaya*, Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020.

³⁸Özteke, *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Etnosentrik Bir Din Adamı*, s. 20.

Fransa'nın Afrika'daki Son Tangosu

Arif ALTUNBAŞ

Krizler fert ve toplumlar için radikal eleştiri ve sorgulamalara sebep olur ve zemin hazırlar. İnsan krizlerle yüzleşmedikçe krizlerin sebebinin kendisi olduğunu anlamakta zorlanır.

İnsan hastalığı görmeyince sağlığın, düşmanlığı görmeyince dostluğun, yalanı görmeyince hakikatin, batılı görmeyince Hakkın kıymet ve kadrini bilmez. İlle de kafasını duvara vuracak, burnunu yere sürtülecek ki gerçeklerle yüzleşebilsin. İnsanı tarif eden yaradan onun, "En mükemmel bir yaratılışla yaratıldığını, iyi de kötüyü de kendisine öğretildiğini, ama zalim ve cahil olduğunu" (Ahzâb, 72) söyler. İnsanın maalesef en büyük düşmanı kendisidir. En azgın düşmanı bile insanın kendi kendine verdiği zarar kadar kötülük yapmaz.

Bugün bütün dünyada derin ekonomik, sosyal krizler olduğu herkes tarafından görülüp biliniyor. Güce tapınarak kendisini ilahlaştıran, sonra icat ettiği putlara tapınmaya başlayan, daha sonra putlarına ve ilahlarına karşı savaşan, içine düştüğü karanlık çıkmazlarda kendi sonunu hazırlayan insanın doymak bilmeyen düş, düşünce ve arzularıdır.

İnsan, kendi cennetinin emekçisi, kendi cehenneminin mimarıdır.

Krizler bıçağı insanlığın kemiğine dayandıkça sistem eleştirileri, antiemperyalist söylemler, başkaldırı şarkıları yükselecek dünyanın her yerinde. Özellikle Avrupalı köle tüccarlarının çocuklarının kibirli, tepeden bakış ve davranışları kolonyal ülkeler haline getirdikleri ve hâlâ iliklerine kadar sömürdükleri halklar tarafından şiddet ve nefretle eleştirilip kınanacaktır. Artık açık açık sessiz başkaldırı modunda dünyanın gözü önünde cereyan ediyor iç homurdanmalar. Utanmaz ve sıkılmaz yüzüstü sömürgecilerin

yüzüne karşı haykıran halklar katiline meydan okumaya hazırlanıyor. Kara Afrika ulusları aydınlandıkça beyaz Avrupalı işgalci ve sömürgecileri bir gün mutlaka topraklarından kovup atacaktır.

Sömürgeleştirilen ülkelerindeki açlık, yoksulluk ve fakirliğin esas sebebi oraları sömüren ve semiren Batı emperyalistleridir. Afrika, Güney Amerika ve Asya ülkelerinde istenmeyen yabancılar, vahşi ve çirkin beyazlardır. Yerlilere kibirli ve tepeden bakan işgalcilerin tas ve taraklarını toplayıp defolup gitme zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir. Yıllarca sömürüp kanlarını emdikleri topraklardan kovulmak, mazlum milletlerin namlularına hedef haline gelmek onların kanlı elleri ile yazdıkları kendi alın yazılarıdır. Bu kader onlar nereye kaçsalar gölge gibi onları cehennem dibine kadar kovalayacaktır. Köleleştirilen insanlar artık özgürlük ve bağımsız olmak istiyorlar. Gelecek günleri ve kuşakları için başkaldırı destanları yazmaya, aydınlık yarınlara kurulmaya hazırlanıyorlar.

Batı'nın hâlâ bu ülkelere kafa tutup tehditler savurması, parmak salması mazlumları işgalcilere ve sömürgecilere karşı daha çok bir araya getirmeleri için bileyip bilinçlendiriyor. Sömürülen ve köleleştirilen ülke insanların yüreklerinde asırlarca direnen sabır taşı artık çatlamak üzere. Öfke fırtınaları kısa zamanda korkutanların korkusu olmaya başlayacak. Batı'nın palavradan öteye geçmeyen tehditleri fena bir yele döndü. Atmosferi kirletmekten, ortalığı kotutmaktan başka bir işe yaramıyor. 19. yüzyıl sonlarında Avrupalı sömürgecilerin Afrika'nın bölüşülmesi üzerine hazırladıkları hukuk, inşa ettikleri anlaşmaların son kul lanma tarihleri çoktan geçmiş durumdadır. Afrika dönüşü olmayan bir yol ayrımına doğru ilerliyor. Sö-

mürgecilerin kendini küçümsemesi, ukala ve kibirli bakışları, baskısı altında tutması, kaynaklarını yağmalanması, organize suç örgütleri, darbeleri ve darbecileri desteklemesi artık reddediliyor. Afrika, zulüm, sistem ve düzenlerinin çökmesiyle yeni bir sabaha uyanıyor.

Kriz dönemleri her milletin ve devletin en yumuşak karnıdır. Sömürülen Güney Amerika ve Asya ülkeleri modern köleliğe ve kolonyalist karşı direnmeleri en tabi haklarıdır. Batı medeniyeti ve ulusları büyük bir sistem kriziyle karşı karşıya kaldıkça eski defterler açılacak, görülmemiş hesaplar tekrar gözden geçirilecek, mazlumun ve yetimin çalınan ve gasp edilen hakları zalimlerin burnundan fitil fitil getirilecektir.

Çin'in bu hesaplaşmaya dahil olmasıyla dünün mağdur ve mağupları ile gasp ve galipleri arasında derin bir hesaplaşma yaşanacaktır. Geçen yüzyılın katillerinden Afrika'nın aydınlık yüzlü masum ve mazlum halkları Batı'dan mutlaka hesap soracaktır.

Eğer, bu hesaplaşmayı yapmazlar, zalimlerden mazlumların hakkını almazsa boyunlarındaki kölelik halkalarını gelecek nesillere miras bırakacaklar demektir. Ben, Afrika'nın Amerika ve Avrupa'dan yaptıkları tüm zulüm ve sömürülerin hesabını soracağına, mutlaka sorması gerektiğine inanıyorum.

Afrika'da büyüyen öfke seli Batı'da çoğalan ekonomik ve sosyal krizlerin iyice derinleşmesine ve alevlenmesine sebep olacaktır. Bundan en çok etkilenen ve zarar gören ülkelerin başında şüphesiz katil Fransa ve Afrika'yı sömüren ve köleleştiren işgalci Avrupa ülkeleri olacaktır.

Koskoca kara kıtayı aydınlatmak kolay değil. Mum olup ışık saçmak için karanlığa karşı yanmak, savaşmak ve bedel ödemek gerekir.

Kriz dönemleri her milletin ve devletin en yumuşak karnıdır. Sömürülen Güney Amerika ve Asya ülkeleri modern köleliğe ve kolonyalist karşı direnmeleri en tabi haklarıdır.

Sürgün Dergisi

3.

Sayısı Çıktı

03 Sürgün

2023

KASIM-ARALIK

İKİ AYLIK KÜLTÜR & EDEBİYAT DERGİSİ

MEHMET BULAYIR ŞEHNAZ FINDIK ABDULMELİK BAYİR AYŞE ŞİMŞEK AYŞE ZÜLAL GÜNAY
FEYZA ŞİMŞİR FIRAT SELİM ZİREKOĞLU GAMZE ATAMULU M.SAİD DURAN MÜMTAZ ÖZLEN
SEMANUR ÖRNEK VİLDAN TEZEL REYHAN ÖZSOY SEFA FIRAT ZEYNEP RABİA AKTÜRE
GÖZDE ÇİMEN HİKMET ŞEYHANLIOĞLU RABİA EGEMEN RUMEYSA AKMAN ŞEYMA YILMAZ CEBECİ

www.surgun.net